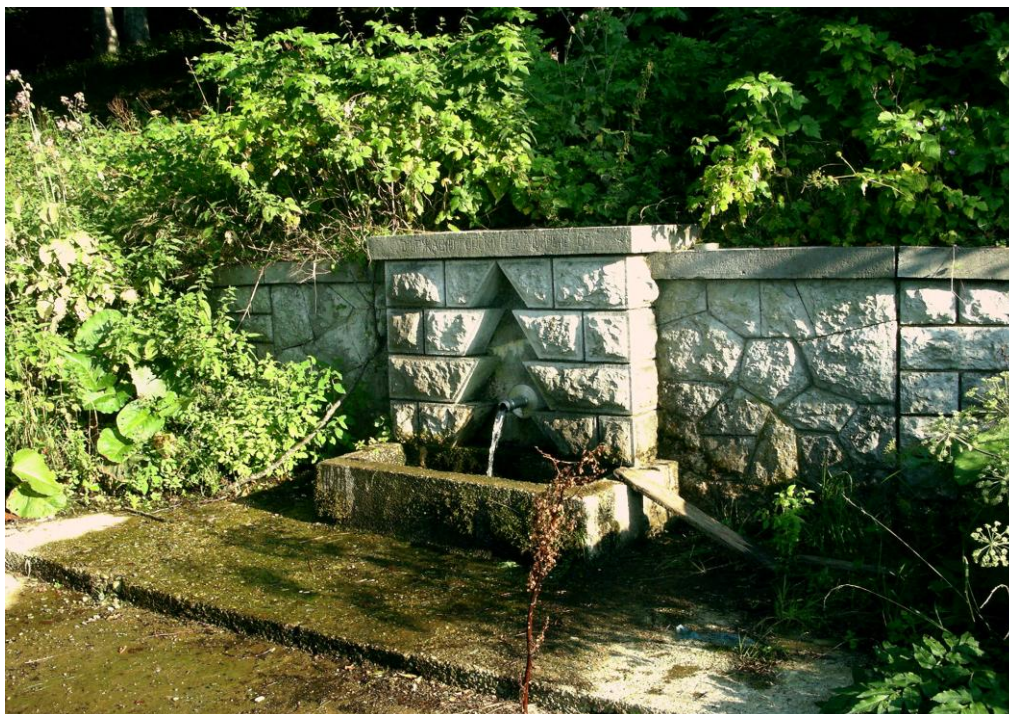

ПРОЕКТ !

ОБЩИНА ЧУПРЕНЕ

ОБЩИНСКА ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА 2017 -2020

ПРОГРАМАТА Е ПРИЕТА С РЕШЕНИЕ №/.....2017 г.

НА ОБЩИНСКИ СЪВЕТ,

ПРОТОКОЛ №...../.....2017 г.

2017

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ/3

РАЗДЕЛ 1. АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО НА СРЕДАТА/3

1.1. Природо-географски и териториално-административни фактори на община Чупрене/3

1.1.1. Географско положение/3

1.1.2. Топографска характеристика/4

1.1.3. Климат/4

1.1.4. Поземлени и горски ресурси/4

1.1.5. Подземни и природни богатства/7

1.1.6. Кметства и населени места в общината/8

1.2. Околна среда/8

1.2.1. Атмосферен въздух/8

1.2.2. Води/9

1.2.3. Почви и нарушени терени/10

1.2.4. Зелена система/11

1.2.5. Общинска биота, защитени територии и защитени зони/12

1.2.6. Лечебни растения/17

1.2.7. Отпадъци/75

1.2.8. Шум/80

1.2.9. Радиационна обстановка и влияние на нейонизиращи лъчения./80

1.3. Управленски фактори/80

1.3.1. Органи на управление/80

1.3.2. Нормативна уредба/83

1.3.3. Сутрудничество с други организации/83

1.3.4. Информирание на обществеността/83

1.3.5. Услуги, свързани с опазване на околната среда/84

1.4. Икономическо, демографско и социално състояние/84

1.4.1. Икономическо състояние/84

1.4.2. Демографско състояние/89

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

РАЗДЕЛ 2. АНАЛИЗ НА СИЛНИТЕ И СЛАБИТЕ СТРАНИ, ВЪЗМОЖНОСТИТЕ И ЗАПЛАХИТЕ/89

РАЗДЕЛ 3. ВИЗИЯ ЗА ОКОЛНАТА СРЕДА НА ОБЩИНАТА/91

РАЗДЕЛ 4. ЦЕЛИ НА ПРОГРАМАТА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА/91

- 4.1. Генерални стратегически цели/91
- 4.2. Специфични стратегически цели/92
- 4.3. Приоритети/93

РАЗДЕЛ 5. ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ/95

РАЗДЕЛ 6. ОРГАНИЗАЦИЯ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ПРОГРАМАТА/107

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

ВЪВЕДЕНИЕ

Програмата за опазване на околната среда на община Чупрене за периода 2017-2020 година е разработена от общинската администрация на основание чл.79 от Закона за опазване на околната среда и чл.26, ал.2 от Закона за почвите. При изготвянето на програмата са спазени методическите указания на Министерството на околната среда и водите, относно структурата и съдържанието на общинските програми за опазване на околната среда.

Програмата е изготвена с цел да се открият приоритетите на общината в областта на околната среда, да се набележат ефективни мерки за решаване на съществуващите екологични проблеми, да се насърчи използването на природните дадености на територията на общината за развитие на икономическия потенциал и да се аргументират проектите на общината, които ще бъдат предложени за финансиране от фондове на Европейския съюз.

Програмата е динамичен и отворен документ. Тя може периодично да бъде допълвана, съобразно настъпилите промени в приоритетите на общината, в националното законодателството и други фактори.

РАЗДЕЛ 1. АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО НА СРЕДАТА

1.1. Природо-географски и териториално-административни фактори на община Чупрене

1.1.1. Географско положение

Община Чупрене е разположена в югозападната част на област Видин, в северните и северозападните склонове на Стара Планина, непосредствено до държавната граница с република Сърбия, в съседство с един от европейските транспортни коридори. Територията на общината е 327 кв. км. Съставните населени места са осем села, с административен център – с.Чупрене.

Общината е в административните граници на област Видин. На 25 км. източно минава международния път Е - 79, който осигурява главната пътна връзка с останалите части на страната. Разстоянието от с.Чупрене до гр. Монтана е 60 км., а до град Видин е 75 км.

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

1.1.2. Топографска характеристика

Територията на общината заема части от западния Предбалкан и западна Стара планина. Релефът е предимно планински, силно пресечен и с голяма разлика в надморските височини. Най-високата точка е вр. "Миджур" – 2168м., който е четвърти по височина в Стара планина, след върховете Ботев, Триглав и Вежен. Най-ниската - е край махала Фалковец - 225 м н.в., точно на север от връх "Миджур".

НАДМОРСКА ВИСОЧИНА НА НАСЕЛЕНИТЕ МЕСТА В ОБЩИНА ЧУПРЕНЕ

1.Чупрене.....556м.	5.Горни Лом.....430м.
2.Търговище.....350м.	6.Долни Лом.....342м.
3.Репляна.....481м.	7.Средогрив.....277м.
4.Върбово.....480м.	8.Протопопинци....276м.

1.1.3. Климат

Районът се характеризира с типично континентален климат, отнасящ се към Европейско-континенталната климатична област – с продължителна зима, къса пролет, с чести студове и суха есен. Влажността на въздуха, като част от климатичната характеристика на района, зависи от особеностите на атмосферната циркулация, надморската височина, геоморфоложката характеристика, състоянието на почвата и наличието на източници на изпарение. Средногодишната температура е 11.2 С°, като най-топъл е месец юли, със средна температура 23.1 С°, а най-студен – януари –1.7 С°. Продължителността на слънчевото греене е 2050 часа средно годишно.

Годишната сума на валежите не надвишава 700 л/м². Преобладаващата част от тях падат през зимата и ранната пролет. През зимния сезон около 60 дни се задържа снежна покривка, като значително по-трайна е тя в планинските райони на Стара планина. В периода на активната вегетация, започва характерното за района засушаване, което се отразява неблагоприятно върху растежа и развитието на отглежданите селскостопански култури.

Преобладаващата посока на ветровете се определя от тенденцията на общия атмосферен пренос през съответния сезон. Характерни за района са северния и северозападния вятър. Североизточния вятър през зимата, като правило, е свързан с рязко и чувствително застудяване. Западния вятър, поради заслона на старопланинската верига, е по-слабо изразен. Поради хълмистия характер на релефа, през зимата, тези ветрове водят до натрупването на преспи в определени райони и затрудняването на транспорта в общината.

1.1.4. Поземлени и горски ресурси

Почвената покривка е обусловена от геоложкия строеж и отразява влиянието на континенталните климатични условия, планинския и хълмист релеф и растителната покривка.

Землището на община Чупрене е включено в Западнопредбалканския район, като преобладаващи почвени видове са сивите горски и светлосивите псевдоподзолисти горски почви. Същите са слабо хумусни, слабо запасени с хранителни вещества, силно кисели, което затруднява отглеждане на култури, позволяващи интензивни технологии.

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Типове горски почви	Площ в ха	%
светлосива горска	704.00	4.4
сива горска	2591.20	16.2
тъмносива горска	22.00	0.1
кафява светла	1448.60	9.1
кафява преходна	8282.40	51.9
кафява тъмна	2136.20	13.4
планинска тъмна	762.60	4.8
Всичко:	15947	100.0

Сивите горски почви се характеризират с добре оформен илувиален В-хоризонт, диференциран профил с висок сорбционен капацитет на ила и наситеност с бази (по-висока от 50%). При отсъствие на ерозия те са напълно развити, дълбоки почви с профил от 90 – 100 см до 150 – 200 см. Повърхностният хоризонт А обаче е слаб – от 18 до 25 см при по-тежките почви и до 35 см при по-песъчливите почви. Механичният състав е разнообразен. Хумусното съдържание под целините е сравнително високо (3-4%), но в нивите варира от 1 до 2,5%. Благоприятстват отглеждането на широка гама зърнени, технически култури и трайни насаждения.

При планински условия, под буковия и иглолистен дървостой, са се формирали кафяви горски почви. Характеризират се с дълбочина на профила от 40 до 70 см, малка мощност на хумусния хоризонт, кисела реакция, ниски хумусни запаси, нисък сорбционен капацитет, добра дренираност. Малък дял от тях (върху обезлесени, вторично затревени пространства) имат значение за земеделието – отглеждане на картофи и малини, или използването им за пасища и ливади. Силно податливи са на деградация при наличие на несъобразено антропогенно натоварване.

В карстовите терени, са присъщи аazonални плитки хумусно-карбонатни почви (рендзини). Почвената покривка на рендзините е фрагментирана от голи варовити скали и карстови образувания. Мощността на профила им достига 30 см, с включения на скални късове и високо съдържание на активни карбонати. Съдържанието на хумус варира от 2 до 10-12% при надморска височина над 800 м. Тези условия препятстват ефективното им стопанско усвояване.

Азонално представени са и наносните почви, формирани в речните тераси. Подходящи са за отглеждане на зеленчуци, овошки, ливади. В непосредствена близост до речните легла те са заети от влаголюбива естествена растителност.

Орографските особености на района не благоприятстват ветрова ерозия, но създават условия за водна такава. Големите наклони на терените, обемът и интензивността на валежите, в съчетание с почвените условия са част от факторите, които определят интензивността на ерозията. Естествената ерозия се ускорява под влияние на човешката дейност. Важен факт е, че скоростта на ерозия е различна при различните типове растителна покривка. Незасетите обработваеми земи са подложени на около 30 пъти по-интензивни ерозионни процеси в сравнение с почви под горска покривка. Горските масиви със своите водозадържащи функции имат значителна роля за предотвратяване на ерозионните процеси.

От цялата площ на общината обработваемата земя е 110 кв. км или 33.6%, което е значително по-ниско, от средното за страната. Необработваемата земя заема 217 х.дка., от която най-голяма част заемат горите – 180 х.дка, или 55 % от територията. Този процент представлява залесеността на територията на общината, която е около 2,5 пъти по-висока от тази на областта – 20,5% и значително по-висока от залесеността средно за страната – 33,7%.

Собствеността върху горите на територията на община Чупрене е държавна, общинска и частна. Управлението на държавния горски фонд се осъществява от Държавно горско

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

стопанство "Миджур" . Контролът върху целият горски фонд на територията на общината (държавен, частен и общински) се извършва от РУГ Берковица.

През 2016 година, поради изтичане на 10-годишния срок на действащия Лесоустройствен проект (ЛУП), е извършена лесоустройствена ревизия и инвентаризация на горския фонд на територията на ДГС „Миджур“. Инвентаризацията е осъществена за всички гори, независимо от собствеността им. На база на проведената инвентаризация, през 2016 година за горите от държавния горски фонд е изработен нов Лесоустройствен проект, който регламентира дейностите по опазването, стопанисването, ползуването и възобновяването на горите за следващите 10 години – до 2027 г.

Характерните дървесни видове на територията на общината са: смърч, бял бор, черен бор, бук, зимен дъб, благуна, акация, келав габър и др.

По вид на собственост горите и земите, на територията на общината, се разпределят както следва :

Вид собственост	Горски територии	Гори върху земеделски територии	Обща площ	%
1. Държавна	11114,4	598,2	11712,6	59,2
2. Общинска	2763,2	1503,4	4266,6	21,6
3. Частна физически лица	2476,8	585,2	3062,0	15,5
4. Юридически лица	547,8	187,1	734,9	3,7
ОБЩО	16902,2	2873,9	19776,1	100,0

Площта на ТП „ДГС „Миджур“ през 2017 г. е:

Залесена19409,6 ха- 98,2%

Гола, дървопроизводителна площ.....28,6 ха-0,2%

Недървопроизводителна площ.....337,9 ха-1,6%

Обща площ.....19776,1 ха-100%

Цялата площ на горското стопанство попада в „Защитени и специални функции“, тъй като територията му е разположена изцяло в системата Натура 2000.

Горскостопанският план предвижда добив на дървесина в размер на 16287 м³ годишно. Това представлява 1,5м³ на 1 ха залесена площ или 1,1% от запаса. При установен 22787 м³ среден годишен прираст, ползуването ще представлява 71,5% от посочения прираст.

Община Чупрене разполага с горски територии от 2868,5 ха, разпределени в землищата на селата Горни Лом, Долни Лом, Протопоинци, Репляна както следва :

Залесени.....2751,3 ха – 95,9 %

Незалесени дървопроизводителни.....1,5 ха - - %

недървопроизводителни.....115,7 ха – 4,1 %

Всичко :.....2868,5 ха – 100,0 %

Звено "Управление и стопанисване на общински гори " към общинската администрация осъществява управлението на общинския горски фонд, като организира, кординира, и контролира дейностите по :

★ възпроизводството на горите в ОГФ

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

- ★ ползванията от горите горите и земите от ОГФ
- ★ опазването на горите и земите от ОГФ
- ★ проектирането и строителството в ОГФ

Разпределението на общата площ и запаса по групи гори включва :

ВИД	ОБЩА ПЛОЩ	ЗАЛЕСЕНИ ТЕРИТОРИИ	ЗАПАС
ИГЛОЛИСТНИ	303,7	289,5	54375
ШИРОКОЛИСТНИ	2564,8	2461,8	516190
ВСИЧКО	2868,5	2751,3	570565

В настоящия момент се разработва и предстои приемането на нов десет годишен лесоустройствен план, който трябва да влезе в сила от 2017г. В него се залагат лесоустройствените мероприятия свързани с ползуването и възобновяването на общинските гори.

Сериозен проблем при стопанисването на общинските гори, е усвояването на падналата маса от пострадалите при обледеняване през м.12.2014г. горски масиви. Прогнозните количества са около 4000 м³ дървесина, като проблемът е в липсата на интерес към усвояването на този вид дървесина. Работи се само в участък с 1375 м³ паднала дървесна маса. Освен чисто икономическите загуби, сериозна заплаха представлява и увредената гора като потенциален източник на каламитети от насекоми - вредители, болести и заплахата от пожари, които трудно биха могли да бъдат овладяни при такова голямо количество суха маса..

Основни нарушения в горския фонд са незаконните сечи, но за разлика от съседните общини, този проблем в общината е ограничен.

1.1.5. Подземни природни богатства

Територията на общината се характеризира със сложни геоложки условия и наличие на дълбоки разломи и разнообразна геоложка структура, дължащи се на разположението ѝ в неkontaktната зона между Предбалкана и Старопланинските синклинални разломи и флексурни огъвания.

В геоложко отношение територията е изградена от най-старите палеозойски скали, триаски и юрски материали и палеоген, представени от варовици, мраморизирани варовици, мергели, габро. Активният геоложки живот в началото на неозойската ера и младоалпийският тектонски цикъл са причина за образуването на големи земни гънки (антиклинали в Старопланинската верига).

Геоложкият строеж позволява провеждането на всички видове гражданско, жилищно и инженерно строителство.

Общината както и цялата Видинска област е бедна на полезни изкопаеми. Геоложкият строеж и полезните изкопаеми на община Чупрене са тясно свързани с литоложките особености на тази част на страната.

До средата на 60-те години на миналия век в с.Чупрене и с.Горни лом се е добивала медна руда. В с.Горни лом е имало изградена и флотационна фабрика. Добивите са спрени поради ниското съдържание на метали в добиваната руда.

Съществува възможност за добиване на инертни материали .

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

1.1.6. Кметства и населени места в общината

Община Чупрене е част от Северозападния район за планиране и една от единадесетте общини в област Видин. Териториалната и селищна система се е формирала на основата на природогеографските дадености и като резултат на дългогодишната човешка дейност, която е изменяла природната среда и в положителен, и в отрицателен аспект.

Община Чупрене заема площ от 327,3 км², има приблизително кръгла форма с радиус 13 км и се подрежда на четвърто място по територия в рамките на областта. Селищната система на общината съгласно Единния класификатор на населените места в Р. България включва 8 бр. населени места, като общината е селска с общински център – с. Чупрене 5 и селата с. Горни Лом 6, с. Долни Лом 7, с. Върбово 8, с. Търговище 7, с. Репляна 7, с. Протопопинци 8, с. Средогрив 7.

Административният център на общината е с най-висока категория „5“-а категория съгласно Методиката за категоризиране на административно-териториалните и териториалните единици, спрямо четирите критерия, които се взимат предвид: демографски, урбанизационен, инфраструктура и селищно-административни и културни функции.

С „6“-а категория е с. Горни Лом, което е и най-голямото населено място в общината. Четири от селата са „7“-а категория, (с. Долни Лом, с. Търговище, с. Репляна и с. Средогрив). Две населени места са с категория „8“ – с. Върбово и с. Протопопинци.

През 2012 година с решение на Министерски съвет е закрито едно населено място в община Чупрене - с. Бостаните.

Разгледана на фона на цялата страна и на област Видин, община Чупрене е слабо населена територия, а в определени части и с характер на обезлюдяваща територия.

Съставните села на общината са с един кмет и 6 кметски наместници.

Населението на общината към 01.02.2017г. наброява 1917 души, с което се продължава установената през последните години тенденция за намаляване на броя на населението.

1.2. Околна среда

1.2.1. Атмосферен въздух

Територията на община Чупрене, поради специфичния релеф и местоположение попада в две климатични области: умереноконтинентална и планинска. В умереноконтиненталната климатична област влизат преобладаващо източната част на общината и повечето населени места. Това са части от Западен Предбалкан. В планинската климатична област, среднопланинска подобласт, влиза западния дял на Стара планина, където надморската височина достига 2168 м. Планината играе роля на висока орографска бариера, която ориентира въздушните маси във височина. Ветровете отслабват и променят първоначалната си посока, като се ориентират главно по съществуващите речни долини.

★ слънчево греене и сумарна слънчева радиация

Годишната сума на слънчевото греене варира от 2000 до 2250 часа. Това представлява около 50% от възможната продължителност на слънчево греене, която би се наблюдавала при съвсем безоблачно небе и напълно открит хоризонт. Най-ниско ниво от 1750 часа се наблюдава в най-високите части на планинското било. Максимум на продължителността на слънчево греене е през месец юли /за високопланинския пояс - през м. август/, а минимумът - през м. декември. Годишната сумарна слънчева радиация е около 133 ккал/см², което обуславя голямо количество топлина, получавано чрез нея. Районът се характеризира с добра радиационна характеристика.

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

★ температура на въздуха

Средногодишната температура за общината е $+11,2^{\circ}\text{C}$, а по склоновете на планината и високите ѝ части се понижава до $+1,5^{\circ}\text{C}$ - $+7^{\circ}\text{C}$, в зависимост от надморската височина и експозицията на склона. Най-топъл е месец юли със средна температура - $+23,1^{\circ}\text{C}$, а най-студен – януари $-1,7^{\circ}\text{C}$. Зимата е студена, лятото е сравнително хладно. При по-интензивни летни затопляния максималните температури могат да достигнат $+30^{\circ}\text{C}$ и повече. Продължителността на периодите с устойчиво задържане на температурата на въздуха над 0°C , $+5^{\circ}\text{C}$, $+10^{\circ}\text{C}$, $+15^{\circ}\text{C}$ е съответно: 305, 241, 188, 131 дни. Сравнително ниските летни и зимни температури не водят до увеличаване на замърсяването на въздуха.

★ валежи

Характерни за община Чупрене са т.нар. орографски валежи, предизвикани от срещата на въздушния фронт с планинския масив. Средногодишната сума на валежите е 562-910 мм с летен максимум май-юни и зимен минимум - февруари. Снежната покривка се задържа 40-67 дни. Режимът на мъглите и относителната влажност на въздуха, имат съществено влияние върху неговото качество. Известно е, че случаите на мъгла създават неблагоприятни условия за високи приземни концентрации. Високите валежни количества допринасят значително за почистване на атмосферата от вредности

★ вятър

В района на общината преобладават почти през цялата година западните, северни и северозападни ветрове със средна годишна скорост 1,6 м/сек. Най-силни са ветровете през февруари - 1,9 м/сек., а най-тихо е времето през декември 1,4 м/сек. Високата средна скорост на вятъра спомага за разсейването на вредностите в атмосферата от ниски източници. Честотата на северозападните ветрове в процент от общия брой на случаите с вятър е 50%, а сумарната честота на западни, северни и северозападни ветрове възлиза на 73% от случаите. Случаите с тихо време са много нисък процент, благодарение на което вредните вещества, емитирани от източници в населеното място не се натрупват в приземния въздушен слой.

В заключение може да се обобщи, че климатичните условия в община Чупрене не благоприятстват задържане и сумация на атмосферни замърсители в приземния въздушен слой.

Основни източници на замърсяване с емисии на вредни вещества са отоплителните инсталации, които в преобладаващата си част използват дърва и въглища. Допълнително негативно влияние оказва лошата улична настилка.

В съседните общини /в радиус от 20 км/ Белоградчик, Ружинци, Димово, Макреш и Грамада, няма производствени дейности, които да емитират значимо ниво на вредни вещества в атмосферния въздух.

Няма информация за евентуално трансгранично замърсяване от страна на Република Сърбия.

1.2.2. Води

★ Количество на водните ресурси в Община Чупрене

Географското разположение на Община Чупрене обуславя наличието на собствени водни ресурси, генерирани от валежите. На територията на общината извира и текат река Чупренска и нейните по-големи притоци - Манастирка, Голема река, Мала равна и Буковец. Извиращите от подножието на вр.Миджур – притоци: Равна река, Бърза река, Лева река и Краставичка се събират над и в с.Горни лом и образуват р.Лом. Река Лом след вливането в нея на Чупренска и Стакевска река, тече в северна посока и се влива в р.Дунав. От останалите водни течения на територията на общината, с по-значителен дебит е река Еличка /в землището

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

на с.Долни Лом/, която също се вливат в река Лом. Останалите реки и потоци са къси и с непостоянен дебит.

Режимът на речните води е дъждовно-снежен, с пролетен максимум на оттока.

Годишният отток варира от 7,6 до 11 литра/сек. С коефициент на вариации 0,5-0,6, отразяващо влиянието на континенталния климат.

Периодите на пълноводие и маловодие са се утвърдили като важни абиотични фактори на средата. Пълноводието продължава 4-5 месеца като обемът на оттока, представлява 60-70% от годишния. Поради неравномерното разпределение на валежите, времето на пълноводие е различно. Периодът на маловодие настъпва в началото на лятото и продължава 3-4 месеца, като обемът на формирания се отток е 10% от годишния. През този период голяма част от помалките повърхностни течения пресъхват. Продължителността на повтаряемост на пресъхването им е от 1 до 3 години.

Чувствителен дял във водния баланс на общината са изкуствените водоеми.

Наименование	Залята площ, дка	Полезен обем, х. м3
Язовир „Търговище“ /Дедин дол/	44.0	290
Язовир „Върбово“	5.6	24
ОБЩО	49.6	314

Настъпилите в последно време негативни промени в техническото състояние и на двата язовира налагат поддържането в тях на ниво „мъртъв обем“, което изключва акумулирането на водни количества .

Подпочвените води не са със стопанско значение.

Основен потребител на вода в община Чупрене е населението. Използването ѝ за промишлени нужди е нулево, поради липсата на промишлено производство. В момента и земеделието преживява период на силна стагнация, като е ориентирано главно към самозадоволяване. Поради тази причина то не се явява голям потребител и съответно замърсител на вода. Прогнозите за развитието на общината не сочат съществено нарастване в този сектор през близките години.

В същото време природните дадености са надежда, за развитие в общината на туризма. Този рекреационен потенциал не се използва в момента, но в бъдеще при една положителна промяна, вероятно ще доведе до съществено нарастване на водопотреблението през туристическия сезон.

Водата подавана за питейно-битови нужди на населението на община Чупрене, отговаря на изискванията на БДС 2823-83 г. На територията на общината няма населено място в което да не е изградена водоснабдителна мрежа. Водата, която се използва от ВиК е 100% от повърхностни води - каптажи и планински водохващания. Подаването за населените места е гравитачно. При необходимост се използва помпажна вода от с.Търговище и с.Долни Лом.

Подмяната на старата водопроводна мрежа, през последните години се извършва с бързи темпове и загубите на питейна вода драстично намаляват. Оформя се, обаче тенденция на намаляване на водопотреблението в общината поради намаляване на населението.

1.2.3. Почви и нарушени терени

Почвите в района на община Чупрене спадат към:

1/ Северобългарската лесостепна зона, Дунавска равнинна и Предбалканска подзона на сиви горски почви и Предбалканска подзона на светлосиви горски почви;

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

2/ Планинската зона, Пояс на кафяви горски почви, Старопланинска провинция.

В общината преобладават тъмносивите, сивите и светлосиви почви, които са разпространени по северните склонове на Стара планина. Те са бедни на хумус /1-2,5%/, силно до средно ерозирани. По механичен състав са тежко пясъчливо-глинести, а почвената им реакция е средно кисела. Кафявите горски почви са каменисти по механичен състав, разпространени главно в западната, високопланинска част на общината. Почвената им реакция е слабо до средно кисела. Немалък процент /около 30%/ от почвите в района се пада на скелетните плитки, каменисти и пясъчливи почви, покриващи скалните масиви. По поречието на река Чупренска са разпространени и алувиално-ливадни почви.

Антропогенно натоварване на почвите

В Община Чупрене няма производства, които да замърсяват почвите с тежки метали /олово, мед, цинк, арсен, кадмий, никел, хром/ и нефтопродукти. Елиминирането на оловните аерозоли от автомобилните горива, дава своя положителен ефект върху замърсяването на обработваемата земя.

Обработваемите земи в района на общината са слабо плодородни, поради ниското съдържание на хумус в горния повърхностен слой. Това налага използването на естествени и изкуствени торове за подобряване на техните качества. С възстановяване на частната собственост върху земята, практиката за агрохимическа обработка премина през различни фази: от безконтролно предозиране с изкуствена тор и различни пестициди, към наторяване предимно с естествена тор и в умерена степен с изкуствени. Няма конкретни анализи на почвени проби от района за замърсяване с нитрати и пестициди. Използването на изкуствени торове и пестициди е локализирано в личните стопанства и някои почвени масиви със съвременно агропроизводство.

Орографските особености на района не благоприятстват ветрова ерозия, но създават условия за водна ерозия. Големите наклони на терените, обемът и интензивността на валежите, в съчетание с почвените условия са част от факторите, които определят интензивността на ерозията.

Зоната на Белоградчишкият антиклинорий, известна с наименованието «Гламите», се характеризира с най-силно изразени ерозионни процеси. Тя обхваща землищата на селата : Върбово, Търговище, Репляна, Долни Лом и малки части от землищата на селата Протопопинци и Средогрив. В следствие, предимно на козята паша и неконтролируема сеч в миналото, се е достигнало до загуба или силна редукция на естествената растителност. Горепосочените причини са довели до измиване на почвения профил в по-голяма част от тези терени, на които е останал «рохляка» и основната скала. Формирала се е твърде голяма територия, непригодна както от селскостопанска, така и от горскостопанска гледни точки.

Естествената ерозия се ускорява под влияние на човешката дейност. В същото време, поради стесненото растениеводство, се формират големи естествено затревени площи, които спират всякакви ерозионни процеси. Единствения фактор, който поддържа ерозията, е дърводобива. Тя е пространствено ограничена и разко намалява след преустановяване на сечта, поради естествените възобновителни процеси във фитоценозата.

Заблатените почви, промяната на тяхната киселинност и засоляване, физическото им увреждане , химическо замърсяване и радиоактивно натоварване са пренебрежимо ограничени, или липсващи процеси.

1.2.4. Зелена система

Зелената система на общината, поради селския ѝ характер е пространствено разположена върху преобладаваща част от населените места.

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Площите за широко обществено ползване, които включват паркове и градини, пешеходни зони и улични насаждения, в по-голяма или малка степен са развити във всяко населено място, макар и в ограничен размер. В същото време, жилищните парцели, в преобладаващата си част, са заети от декоративни и селскостопански растения. Формира се жизнена среда, която със своята специфика, създава много благоприятни условия за живот, близки до оптималните.

1.2.5. Общинска биота, защитени територии и защитени зони.

★ Биоразнообразие и защитени видове

Съгласно биогеографското райониране на България, територията на Община Чупрене попада в два големи района – Предбалканския подрайон на Севернобългарския и западната част на Планинския. В тези зони преобладават горските дървесни формации.

Горските ценози заемат приблизително 55 % от територията на общината. На надморска височина 350 – 400 м. най-големи площи заемат горите от зимен дъб и келяв габър. По - компактни площи са заети от обикновен бук, на надморска височина 700 – 850 м.

В характерните за общината карстови хълмове - „глами“, компактни територии заемат вторични горски формации от келяв габър. По склоновете расте люляк, плъстенолистна дюла и смрадлика. Значителни площи са заети от изкуствени насаждения – горски култури от черен бор, бял бор, липа и бреза. В отделни зони при залесени единични дървета от пионерните видове от рода ясен и вида обикновен айлант се наблюдава завземане на свободни пространства от нови дървета със семенен произход

Територията на Община Чупрене не е напълно проучена по отношение на биоразнообразието и потенциал. Систематизирана и достоверна информация идва от провежданите теренни проучвания и наблюдения на специалистите от Природонаучен музей – Белоградчик и ботанически инвентаризации – осъществяване инцидентно от специалисти биолози.

Многообразието на релефа и климатичните условия на района са причина за формирането на изключително разнообразни растителни съобщества. Пример е резерватът “Чупрене” който е създаден, за да съхрани най-северното естествено местообитание на обикновен смърч (*Picea abies*) в България. В резервата се намира ценно находище на клек (*Pinus mugo*) – едно от трите установени в Стара планина. Много ценни са еталонните букови гори.

Растителният свят на региона включва около 1000 вида, като над 60 от тях са редки и застрашени от изчезване. Тук на сравнително малка територия се срещат множество от характерните за България типове местообитания. В същото време на места са се създали уникални условия за зараждане и обособяване на т. нар. ендемитни видове. Такива български ендемити са: червената скална роза (*Sempervivum erythraeum*), йордановата камбанка (*Campanula jordanovii*), пеперудовиден салец (*Orchis papilionacea*) и стефчовата тлъстига (*Sedum stefco*). Сред най-интересните Балкански ендемити се открояват: ванеровата симфиандра (*Simphyandra wanery*), високата бисерка (*Melica altissima*) и сръбската рамонда (*Ramonda serbica*), която е и терциерен реликт.

По отношение на фауната в региона са установени около 180 вида птици, 53 вида бозайници, от които 14 вида прилепи, 11 вида земноводни и 15 вида влечуги.

Птиците са най-добре представената група гръбначни животни. Тук се срещат и видове, които са световно застрашени. Такива са белошипата ветрушка (*Falco naumani*) и ливадният дърдавец (*Crex crex*). Голяма част от птиците попадат сред видовете с европейско

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

природозащитно значение – черен щъркел (*Ciconia nigra*), червена каня (*Milvus milvus*), полски блатар (*Circus cyaneus*), ловен сокол (*Falco herug*), бухал (*Bubo bubo*), забулена сова (*Tyto alba*) и др. Това голямо разнообразие на орнитофауната се дължи на факта, че от тук преминава един от главните прелетни пътища на птиците в Европа – “Via Aristotelis”, както и на изключителното разнообразие от местообитания.

Бозайниците са другата голяма група животни, отличаваща се със значително разнообразие. Сред включените в Червената книга на България са – видратата (*Lutra lutra*), златката (*Martes martes*), вълкът (*Canis lupus*), както и всички видове прилепи. Видратата и сляпото куче (*Spalax leucodon*) са включени и в световната червена листа на IUCN (Международен Съюз за Защита на Природата) в категорията “Уязвими”. Копитните са представени от сърната (*Capreolus capreolus*), благородният елен (*Cervus elaphus*) и дивата свиня (*Sus scrofa*).

В миналото горите на района са били обитавани от най-голямата европейска котка – евразийският рис (*Felis lynx*). Вероятността този изчезнал преди повече от 50 години вид да се установи отново в пограничния регион на Западна Стара планина е много голяма. Основание за този оптимизъм дава наличието на разширяваща ареала си рисова популация на съседната сръбска територия, както и зачестилите случаи на наблюдение на рис на територията на общината.

Фотокапаните засвидетелствуваха и появата на първите мечки в района.

Решителна крачка към обогатяване генофонда на общината, е изпълнението на проект „Реинтродукция на Балканската дива коза в Западна Стара планина“, финансиран от оперативна програма „Околна среда 2007-2014“. След изграждането на аклиматизационната ограда /300 дка/ и доставката на необходимото оборудване, в ловно стопанство „Извора“ – Девин, бяха уловени и пуснати в оградата 12 диви кози, които поставиха началото на успешно развиващо се стадо. Целта на проекта е броят на дивите кози да нарасне до степен, позволяваща формирането на стадна структура, способна да съхрани животните в нея. Животните успешно се размножават, като след приключването на проекта са поверени на грижите на ДГС „Миджур“

Видовото разнообразие при рибите не е голямо, тъй-като в региона липсват големи пълноводни реки и други естествени водоеми. Горните течения на извиращите от тук реки са чисти и се обитават от балканска пъстърва. Срещат се познатите на всички риболовци – черна мряна, речен кефал, уклея и др. Типични обитатели на язовирите са шарана, костура, бабушката, толстолоба, сома.

Обитаващата района шипоопашата костенурка (*Testudo hermanni*), е включена в Световната червена листа на IUCN. От 16 установени за страната вида змии, в региона се срещат седем, сред които и двете отровници – пепелянка (*Vipera berus*) и усойница (*Vipera amodites*).

★ Защитени територии

На територията на общината са разположени 6 защитени територии по смисъла на Закона за защитените територии /ЗЗТ/:

✓ **резерват „Чупрене“** /землище на с.Чупрене, с.Репляна и с.Горни Лом/, обявен със заповед №358/09.02.1973 /ДВ,бр.21/1973г./ на Министерството на горите и опазване на природната среда и актуализиран със Заповед Орд-101/21,02,2011г. на Министерството на околната среда и водите /ДВ,бр.26/2011г./;

Резерват "Чупрене" е изключителна държавна собственост. От 2000 г. стопанисването и охраната му се осъществява от органите на МОСВ.

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

През 1977 г. световната организация "За възпитание, наука и култура" - ЮНЕСКО към ООН го включва в своите списъци на защитените природни територии като "...неделима част от международната мрежа на биосферни резервати, съставена от територии за оценка на човешкото въздействие върху околната среда.", с което резерватът получава международен статут.

Основна цел - запазване на единствените компактни смърчови дървостои в Западна Стара планина в първичното им състояние, както и на редките представители на българската фауна - глухар, кръсточовка, дива котка и др. Режимът на стопанисване и опазване на защитената територия е съобразен с целите на обявяването ѝ, като в Заповедта категорично се посочва, че "в района на резервата се забраняват всякакви дейности, нарушаващи самотния характер на природата".

- ✓ **защитена местност „Чупренски буки“** /землище на с.Чупрене,с.Репляна и с.Горни Лом/, обявена със заповед №РД-509/12.07.2017г. на министъра на околната среда и водите /ДВ бр.72/2007г./ и актуализирана със Заповед №РД-216/12.03.2012г. /ДВбр.33/2012г./;

Режим на дейности:

1. Забранява се строителството на сгради и пътища от републиканската пътна мрежа;
2. Забранява се разкриване на кариери, промяна на водния режим и на естествения облик на местността;
3. Забранява се използване на химически средства за растителна защита
4. Забранява се лагеруване и палене на огън извън определените места;
5. Забранява се ловуване;
6. Забранява се залесяването с неприсъщи за района дървесни видове;
7. Разрешава се извеждане на сечи, предвидени в горите със специално предназначение;
8. Разрешава се провеждане на ловностопански мероприятия;
9. Разрешава се паша на домашни животни /без кози/ в определените с лесоустройствения проект пасищни площи;

- ✓ **защитена местност „Миджур“** /землище на с.Горни Лом/, обявена със Заповед № РД -136/23.02.2009г.на министъра на околната среда и водите /ДВ бр.36/2009г./ и актуализирана със Заповед № РД-31/17,01.2012г./;

- ✓ **природна забележителност „Белоградчишки скали“** /землище на с.Върбово/,обявена с постановление на Министерския съвет №998/27.01.1949г.и актуализирана със Заповед №РД-142/18,02,2014г. на министъра на околната среда и водите /ДВ бр.24/2014г./

Съгласно заповедта за защита в границите на природната забележителност "Белоградчишки скали" се забраняват:

- Строителство, разкриването на кариери и други дейности, с които се изменя естествения облик на местността или водния ѝ режим;
- Паша на домашни животни;
- Ловуване;
- Късане и изкореняване на растенията, бране на билки;
- Палене на огън и опожаряване на растителността;
- Сечи, освен отгледни и санитарни;
- Провеждане на тренировки по алпинизъм и организирани алпийски прояви.

В района на природната забележителност се разрешават:

- Извеждане на отгледни и санитарни сечи извън гнездовия период (1 март-15 август);

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

- Залесяване с присъщи за района дървесни видове;
- Изграждането на алеи, погледни площадки и др. с оглед експониране на обекта и развитие на познавателния туризъм по изготвен за целта устройствен проект.

Белоградчишкият скален комплекс обхваща обширна територия с дължина около 30 км и ширина 3 км. Множеството скални форми (червени пясъчници), които природата е ваяла с векове, за да ги превърне в причудливи форми от приказките, в синхрон с многообразието на растителния и животински свят около тях, превръщат Белоградчишкия район в неповторим по красота и феноменалност не само в България, но и в Света

- ✓ **природна забележителност „Леви и десни сухи печ“** /землище на село Долни Лом/, обявена със Заповед №1187/19.04.1976г. на министъра на МГОПС /ДВ 44/1976г./;

В района на природната забележителност **се забранява:**

- сеченето, кастренето и изкореняването на дървета и други растения
- пашата на добитък;
- преследване на диви животни, птици, разрушаване на гнездата и леговищата им;
- разкриването на кариери и увреждане на естествения облик на месността ;
- чупенето, драскането, повреждането на скални, земни образувания, сталктити и сталагмити, други формации в пещерите.
- извеждането на голи сечи
- всякакво строителство

В района на природната забележителност **се разрешава:**

- извеждането на санитарна сеч
- отсичането на дървета с влошени декоративни качества.
- ✓ **природна забележителност „Гардата“** /землище на с.Протопопинци/, обявена със Заповед №106/02.02.2010г. на министъра на околната среда и водите /ДВ,бр.26/2010г./

В района на природната забележителност **се забранява:**

- сеченето, кастренето и изкореняването на дървета и други растения
- пашата на добитък;
- преследване на диви животни, птици, разрушаване на гнездата и леговищата им;
- разкриването на кариери и увреждане на естествения облик на месността ;
- чупенето, драскането, повреждането на скални, земни образувания;
- извеждането на голи сечи
- всякакво строителство

В района на природната забележителност **се разрешава:**

- извеждането на санитарна сеч
- отсичането на дървета с влошени декоративни качества.

★ Вековни дървета

№ в ДР	Вид на ЗПО	Документ за обявяване	Местонахождение		Н (м)	Обик. на 1,3м
1	2	3	4	4	5	6
ОБЩИНА ЧУПРЕНЕ-1 бр.						

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

19 59	Л.дъб	Зап. №РД- 564/08.05.2003 г. (ДВ бр. 54/2003 г.)	с..Репляна,общ.Чупрен е, обл.Монтана	300	16	4,30
----------	-------	---	---	-----	----	------

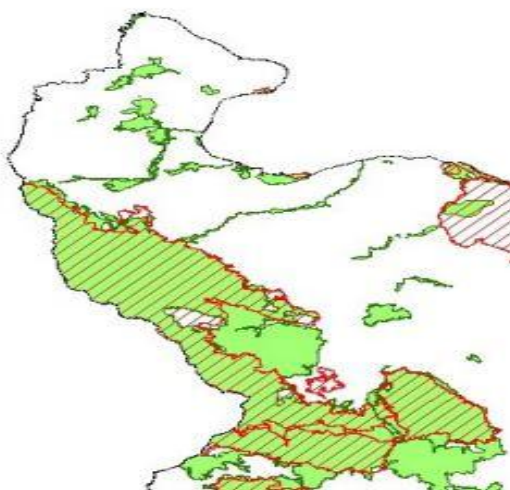
★ Натура 2000

Законът за биоразнообразието въведе нова форма на териториална защита на биологичното разнообразие чрез създаване на защитени зони за опазване на природните местообитания.

Натура 2000 включва територии, съставлящи общоевропейска мрежа, целяща да осигури дългосрочното оцеляване на най-ценните и застрашени видове и местообитания за Европа в съответствие с основните международни договорености в областта на опазването на околната среда и биологичното разнообразие. България се нарежда на второ място в Европа по богатство на биологично разнообразие.

Местата, попадащи в екологичната мрежа се определят в съответствие с две основни за опазването на околната среда Директиви на Европейския съюз – Директива 92/43/ЕЕС за запазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна (наричана накратко Директива за хабитатите) и Директива 79/409/ЕЕС съхранение на дивите птици (наричана накратко Директива за птиците).

Основните изисквания на двете директиви са отразени в българското законодателство чрез Закона за биологичното разнообразие (ЗБР), приет от Народното Събрание през август, 2002 г. Съгласно него в страната се обявяват защитени зони като част от националната екологична мрежа. Това са места от територията и акваторията на страната, които отговарят на изискванията за наличие на важни за биологичното разнообразие растителни и животински видове, и типове природни местообитания, включени в Приложенията на директивата за хабитатите и директивата за птиците.

Легенда :

1.зелено – Защитена зона за местообитанията

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

2.защитено – Защитена зона за птиците

На територията на община Чупрене са разположени и две защитени зони по смисъла на Закона за биологичното разнообразие /ЗБР/ :

➤ BG0001040 „Западна Стара планине и Предбалкан“ /по смисъла на директива 92/43/ЕИО за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна/, приета с Решение №661/16.10.2007г. на Министерския съвет /ДВ, бр.85/2007г./ и изменена с Решение №811/16.11.2010г. на Министерския съвет /ДВ,бр.96/2010г./;

➤ BG0002002 „Западен Балкан“ /по смисъла на Директива 2009/147/ЕО за опазване на дивите птици/, обявена със Заповед №РД-119/09.02.2012г. на министъра на околната среда и водите /ДВ, бр.20/2012г./ и изменена със Заповед №РД-68/28.01.2013г./.

В конкретния случай става въпрос за припокриване на двете зони върху цялата територия на общината

1.2.6. Лечебни растения - описание на местоположението на естествените находища на лечебните растения, условията в местообитанията, количеството и състоянието на ресурсите.

Лечебните растения са част от растителните съобщества. Формирането на фитоценозите е резултат от специфичните геоекологични условия на района. Съгласно биогеографското райониране на България, територията на Община Чупрене попада в два големи района – Предбалканския подрайон на Севернобългарския и западната част на Планинския (по Б. Груев 1988). Това обуславя наличието на определени растителни формации, характерни за съответните райони. На територията на Община Чупрене са разпространени от картируемите растителни единици (по Бондев).

★ Мезофитна микротермна неморална растителност в буковия горски пояс

Коренна растителност

32. Гори от обикновен бук (*Fageta sylvaticae*), в Стара планина на места с лавровишня (*Laurocerasus officinalis* M. Roem).

37. Смесени гори от ела (*Abies alba* Mill.), обикновен бук (*Fagus sylvatica* L.) и смърч (*Picea abies* (L.) Karst.).

Производна растителност

44. Тревни формации (*Agrostideta capillaries*, *Nardeta strictae*, *Belladiochloeta violaceae*) на мястото на гори от обикновен бук (*Fagus sylvatica* L.) и ела (*Abies alba* Mill.).

2.1.2. Мезофитна и ксеромезофитна микротермна растителност в габърво-горуновия горски пояс

Коренна растителност

48. Гори от мизийски бук (*Fageta moesiaca*).

56. Габърво-горунови гори (*Querceto-Carpineta betuli*).

58. Гори от горун (*Querceta dalechampii*).

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

69. Смесени гори от сребролистна липа (*Tilia tomentosa* Moench.), и обикновен габър (*Carpinus betulus* L.) или цер (*Quercus cerris* L.) на места и с горун (*Q. Dalechampii* Ten.), полски клен (*Fraxinus ornus*) и др.

Производна растителност

76. Селскостопански площи на мястото на гори от горун (*Quercus dalechampii* Ten.).

2.1.3. Ксерофитна и мезоксерофитна, микротермна и мезотермна растителност в ксеротермния дъбов пояс и в хълмистите равнини

Коренна растителност

91. Смесени гори от цер (*Quercus cerris* L.) и благун (*Q. Frainetto* Ten.).

93. Смесени гори от цер (*Quercus cerris* L.), благун (*Q. Frainetto* Ten.) и келяв габър (*Carpinus orientalis* Mill.) на места възникнали вторично.

116. Гори от маклен (*Acereta monspessulani*), примесени предимно с мъждрян (*Fraxinus ornus* L.) или с келяв габър (*Carpinus orientalis* Mill.), на места възникнали вторично.

Производна растителност

118. Гори и храсталаци от келяв габър (*Carpineta orientalis*).

129. Ксеротермни тревни формации с преобладаване на белизма (*Dichantieta iscaemi*), луковична ливадина (*Poaeta bulbosae*, *Poaeta concinnae*), садина (*Chrysopogoneta grylli*) и ефемери (*Ephemereta*).

132. Селскостопански площи на мястото на смесени гори от цер (*Quercus cerris* L.) и благун (*Q. Frainetto* Ten.).

☆ Мезофитна и хигрофитна растителност в низините, в котловинните полета и край реките

149. Селскостопански площи на мястото на гори от полски бряст (*Ulmus minor* Mill.), полски ясен (*Fraxinus oxycarpa* Willd.), дръжкоцветен дъб (*Quercus pedunculiflora* C. Koch.) и др.

ВИДОВ СЪСТАВ И ЕКОЛОГИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ЛЕЧЕБНИТЕ РАСТЕНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА ЧУПРЕНЕ;

1. *Achillea millefolium* L.s.str. – Бял равнец

1. *Achillea millefolium* L.s.str. – Бял равнец

Описание. Многогодишно тревисто растение, високо 20-60см. Коренището тънко, хоризонтално, разклонено. Стъблата прости, само на върха разклонени, от разсеяновлакнести до голи. Листата от разсеяновлакнести до възголи, двойно перести, дяловете разположени в няколко равнини. Кошничките обратнойцевидни, в диаметър 5-6мм; обвивката широка 2,5-4,0мм и дълга 3,6-5,1мм; обвивните листчета с тесен кафяв ципест ръб, от разсеяновлакнести до голи. Езичетата 4-6, бели.

Екология: Расте из планински ливади и пасища, тревисти и каменисти места, изоставени планински ниви, по песъчливи, край потоци и край пътища места в планините, от 1600 до 1800м надм.в.

Възможности за черпене и ротация : Еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 80% от нея - трябва да останат достатъчно цъфтящи и плодоносещи индивиди за осигуряване на семенното възобновяване. Повторно черпене от находищата се препоръчва след 1-2 години.

Прогнозни количества: 8000 кг.

2. *Alchemilla vulgaris* – Шапиче

Описание. Многогодишни тревисти растения високи 10-20см. Стъблото високо 10-20см, приповдигнато или изправено, покрито с власинки. Приосновните листа повече или по-малко влакнести, в очертание бърбековидни, дълги 4-10см и широки 4-12см, 5-9-делни; дяловете им назъбени, закръглени или широкояйцевидни, рядко почти триъгълни. Стъбловите листа по-малки, 3-7-делни, долните на дълга, горните на къса дръжка. Цветовете в диаметър 3-6мм, събрани в сенници, а сенниците-в щитовидно-метличести съцветия. Хипантият звънчевиден. Чашелистчетата 8, разположени в два кръга по 4, вътрешните по-големи, отвън зелени, отвътре жълтеникави, външните зелени. Венчелистчетата липсват.

Екология. Посочените видове растат из планинските ливади и пасища, край пътеки и др. Участват като аскетатори в тревните съобщества, в които доминират житни треви. Светлолюбив мезофит.

Биологични особености и размножаване. Обикновеното шапиче цъфти през юни-август. Те са кръстосаноопрашвани растения-от вятъра или от различни ципокрили насекоми.

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене на популациите не трябва да превишават 70% от тях, за да има достатъчно плодоносещи индивиди за семенно размножаване. При наличието на по-големи популации повторното черпене може да се извършва на 4-6 год., особено ако се събират корените. Когато се събира само надземната част, този срок може да бъде 3-4 год.

Охрана на генофонда. **Вид под закрила.** Видове от комплекса обикновено шапиче се охраняват в специално защитени територии; популации на някои от тях са включени в резервата Чупрене. За опазване на другите находища е необходимо рационалното им използване.

Прогнозни количества : 7000 кг.

3. *Allium ursinum* L. - Левурда

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Описание. Многогодишно тревисто растение с единична, продълговата, дебела около 1см луковица, покрита с ципеста обвивка, разнищваща се на успоредни влакна. Стъблото високо 15-40см, тристенно, обхванато в основата от листни влагалища. Листата 2, по къси от стъблото. Обвивката на съцветието неправилна, съставена от 2-3 заострени покривни листа, равни на дължината на сенника и опадващи при разцъфтяването. Съцветието полукълбест немногоцветен, изправен сенник; цветните дръжки равни помежду си. Околоцветникът звездовиден, с 6 бели линейноланцетни листчета.

Екология. Расте по сенчести влажни места в широколистните гори с доминиране главно на бук обикновен габър. Разпространено в почти цялата страна, между 800 и 1400метра надм.в.

Биологични особености и размножаване. Левурдата цъфти доста продължително- от април до юни. Растението формира почти чисти съобщества, благодарение повишената репродуктивна възможност на индивидите. Размножава се само със семена. Популациите се характеризират с бавно разширяване на заеманата територия, но сравнително бързо достигат максимална плътност.

Възможности за черпене и ротация. Напоследък не се събират дроги. При събиране на надземната част еднократно черпене може да достигне до 75-80% от популацията, като се оставят индивиди разпръснати и по края на находището за осигуряване на семенна репродукция. Повторното черпене се препоръчва след 2 – 3 год. Изваждане на луковици трябва да се избягва. При необходимост еднократното черпене не трябва да надвишава 40% от тях, а повторното се препоръчва след не по-малко от 5год. Налага се създаване на плантации при подходящи екологични условия в буковия пояс.

Охрана на генофонда. Отделни пълноценни популации косвено се охраняват в народните паркове и резервати. Охраната на останалите находища може да се осъществява преди всичко чрез строго спазване на режима на черпене и ротация.

Прогнозни количества: 9000 кг.

4. *Alnus glutinosa* (L.) Gaertn.-Черна елша

Описание. Дърво, високо до 20м с цилиндрична корона. Кората гладка, от маслиненозелено до червено-кафява, влакнеста при младите клонки, а при старите пепеляво или кафяво-сива, гола. Листата яйцевидни, на върха врязани, с клиновидна основа, младите лепкави. Мъжките

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

ресовидни съцветия по 3-5 на върховете на клонките, дълги до 6 см, с пурпурно-виолетови покривни люспи. Женските цветове събрани в яйцевидни до елиптични съцветия, групирани по 3-5 в пазвите на листата, при узряване вдървявящи се в шишарковидни образувания.

Екология. Расте край потоците и някои водоеми, от низините до долния планински пояс, докъм 1000м надм.в. Светлолюбиво дърво. Изисква повече топлина, но не страда от ниските зимни температури.

Екологични особености и размножаване. Черната елша е един от най-рано цъфтящите дървесни видове. Тя има добър размножителен потенциал, проявява висока жизненост и при наличието на подходящи екологични условия изгражда почти чисти съобщества.

Възможности за черпене и ротация. Събирането на дроги е тясно свързано с корекциите на речни долини и крайпоточни терени, с прокарването на нови пътища, с плановите сечи и лесоустройствените мероприятия, поради което не може да се състави предварителен план за ротиране и да се определи процентът на черпене на корите.

Охрана на генофонда. Някои популации са включени в защитените територии от различен ранг. Не се налага тяхната специална защита, но унищожаването на отделни индивиди или насаждения само с цел добиване на кора не бива да се допуска.

Прогнозни количества : общо листа, кора, реси – над 10000 кг.

5. *Anthemis tinctoria* L.-Багрилно подрумиче

Описание. Многогодишно тревисто растение, високо 40-60 см. Коренището късо, вертикално, кафяво. Стъблата от многобройни до единични, прости или в горната част разклонени. Листата гъсто прилегнали, сиво простовлакнести или до възголи; приосновните и стъбловите дълбоко двойнопересто наделени на 3-7 двойки, с дължено елиптични островърхи вторични дялове. Кошничките единични по върховете на стъблото и клонките, на дълги 5-15 см дръжки; обвивните листчета сиво-жълти, с тъмнокафяво-зеленикави средни жилки и върхове, на гърба от гъсто просто влакнести до вълнести. Езичестите цветове 10-20 или липват, интензивно жълти, дълги 8-10мм.

Екология. Расте из храсталачни, тревисти, пясъчливи и кменисти места, като елемент на естествената растителност и по нарушени и рудерализирани места, рядко и като заплевител в посеите, от морското равнище докъм 1200м надм.в. Светлолюбив ксерофит. Участва в съобществата като автохтонен аскетатор, несвързан тясно с едификаторите.

Биологични особености и размножаване. Багрилното подрумиче цъфти през май- септември, плодоноси през юни-октомври и е кръстосано насекомоопрашвано растение. Цветовете се

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

посещават главно от ципестокрили насекоми за цветен прашец и нектар. Размножаването е вегетативно и семенно.

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 80% от нея- трябва да останат достатъчно цъфтящи и плодоносещи индивиди за осигуряване на семенното възобновяване. Повторно черпене от находищата се препоръчва след 1-2 години.

Прогнозни количества :1500 кг

6. *Aristolochia clematitis* L. – Вълча ябълка

Описание. Многогодишно тревисто растение с дълго, силно разклонено коренище. Стъблата изправени, високи 40 – 80 cm, неразклонени, рядко слабо разклонени, голи. Листата дълги 3 – 15 cm, последователни, широкояйцевидни или закръглени, със сърцевидна основа, целокрайни. Цветовете събрани по 2- 8 в пазвите на листата. Околоцветникът дълъг 2 – 3 cm, прост, неправилен, венчевиден, светложълт; тръбицата дълга около 12 mm, крушовидна или закръглена, увиснала, в незряло състояние месеста, зелена. **Отровно!**

Екология. Расте по влажни тревисти и рудерални местообитания и като плевел в окопните култури из цялата страна. Светлолюбив мезофит.

Биологични особености и размножаване. Вълчатаябълка цъфти през май – юли, плодоноси през юни – август и е кръстосано, предимно насекомоопрашвано растение. Цветовете се посещават от различни ципокрили насекоми, включително и пчели, които извършват опрашването. Размножава се семенно и вегетативно.

Възможности за черпене и ротация. При наличието на по-големи запаси повторното черпене от находищата се препоръчва след 2 – 3 години. Еднократното черпене от популацията не бива да превишава 80 % от нея, за да останат достатъчно плододаващи индивиди.

Охрана на генофонда. Като доста подвижен елемент, характеризиращ се с недостатъчно разпространение, вълчатаябълка не може да бъде охранявана чрез защитени територии. Основно значение за опазването има рационалното използване на естествените и находища.

Прогнозни количества : 1000 кг.

7. *Artemisia absinthium* L.- Обикновен пелин

Описание. Многогодишно тревисто ароматично растение, високо 30-100см. Коренището масивно, въздървяло, вертикално, с плодосеци и стерилни издънки. Стъблата малобройни, прости, в горната част разклонени. Листата гъсто прилепнали сребристо копринестовлакнести, при основните и стъбловидните двойно- тройно перестонаделени, дяловете продълговати или ланцетни. Кошничките многобройни, яйцевидни, по 2-3 или единични на дълги влакнести дръжки, прикрепени към клонките, формиращи общо рехаво метличесто сложно съцветие; обвивните листчета в два реда, външните тревисти, без ципест ръб, вътрешните с тясна тревиста средна ивица и широк прозрачен ципест ръб. Крайните цветове в кошничката 20-25, женски от тясноръбести до нишковидни; средните цветове многобройни, двуполови, коничнотръбести; всички жълтеникави. **Отровно!**

Екология. Расте из храсталаци, в покрайнините на горите, по тревисти и каменисти места, като адвентивен вторичен елемент в естествената растителност и по – често по нарушени и рудерализирани местообитания край пътища и селища или като заплевител из градини и лозя. Светлолюбив ксеромезофит.

Биологични особености и размножаване. Обикновеният пелин цъфти през юни- септември, плодоноси през август-октомври и е ветроопрашвано, сомоопрашващо се растение. Размножаването му е вегетативно и семенно.

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 80% от нея-трябва да останат плодосеци индивиди за семенно самовъзобновяване. Повторно черпене от находищата се препоръчва след 2 години.

Охрана на генофонда. Като адвентивен елемент обикновеният пелин не може да се охранява в резервати или защитени територии. Основно значение за опазването му има рационалното използване на естествените находища.

Прогнозни количества : 2000кг.

8. *Artemisia vulgaris* L. - Черен пелин

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Описание. Многогодишно тревисто растение с характерна силна миризма, високо 60-200см. Коренището късо, масивно, многоглаво, вертикално. Стъблата малобройни, от средата нагоре разклонени. Листата простоперести, най-долните на къси дръжки, останалите приседнали; всички листа отгоре зелени, голи, отдолу от бяло паяжиновидно до плъстено влакнести; дяловете елиптичноланцетни или линейноланцетни. Кошничките многобройни, изправени, разперени или извити надолу, продълговато- или тяснозвънестни, на групи върху къси дръжки; обвивните листчета в два реда, външните островърхи, вътрешните тъпи; всички на гърба сиво-бяло паяжиновидни влакнести.

Екология. Расте по-често по изоставени затревени терени край селища, пътища, жп линии и др. или из разредени гори и горски покрайнини, из храсталаци, влажни тревисти места, по песъчливи и каменисти крайречни места, като елемент на естествената растителност, но с адвентивни тенденции. Светлолюбив, студеноустойчив мезофит.

Биологични особености и размножаване. Дивия пелин цъфти през юли – октомври, плодоноси през август – ноември и се размножава вегетативно (с коренищни издънки) и семенно. Зрелите плодосемки се отделят късно през есента при изсъхване и отваряне на кошничките и при механичното разклащане на стъблата.

Възможности за черпене и ротация. Националните запаси общо са големи. Еднократното черпене на стръкове от популацията не трябва да надвишава 90 % от нея, а на корени – 50 %, за да останат плодоносещи индивиди за естествено възобновяване. Повторно черпене от отделни находища се препоръчва след 1 година.

Охрана на генофонда. Дивият пелин не може да се охранява в резервати и защитени територии. Основно значение за опазването му има рационалното използване на естествените находища.

Прогнозни количества : 900 кг.

9. *Atropa bella-donna* L.-Лудо биле

Описание. Многогодишно тревисто растение с късо дебело коренище и едри месести, разклонени корени. Стъблото право, в горната си част разклонено, високо до 2 м. Горните листа в прешлени по два-единият голям, а другият малък, яйцевиднозаострени, целокрайни, към дръжката стеснени. Цветовете поединично или по няколко в пазвите на горните листа, наведени; чашката почти до основата си петделна; венчето тръбесто, нечисто кафяво или тъмновиолетово, рядко жълтеникаво, към горния си край разширено. **Силно отровно!**

Екология. Расте в подлеса на буковите гори, из сечищата, храсталаците и по –рядко край пътищата, в заветни и разсветлени места с достатъчна почвена и въздушна влага и незамърсяваща, богата на хранителни вещества почва. Термофит, срещащ се сравнително рядко и характеризиращ се с подвижност на местообитанието.

Биологични особености и размножаване. Лудото биле цъфти доста продължително- май-септември, и се размножава по семенен път. Добре се развива при култивиране, при което се препоръчва отглеждането му в условията на полукултура при подходяща екологична среда, с подчертано изискване към влагата и опазване на почвата от замърсяване.

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Възможности за черпене и ротация. До въвеждането на вида в култура трябва да се приложи строг режим на ротиране по области. Листата могат да се берат ежегодно, но само до 70% от листната маса. Еднократното черпене на корените не трябва да надвишава 60%, а повторното черпене се препоръчва след три години.

Охрана на генофонда. Вид под закрила-специален режим на опазване и ползване Някои популации се намират под косвената охрана в състава на защитени територии от различна категория и не се налагат други мероприятия със защитен характер

Прогнозни количества : 500 кг..

10 . *Bellis perennis* L.- Парички

Описание. Многогодишно тревисто растение. Коренището късо, тъмнокафяво, с къси странични разклонения. Стъблото слабо развито. Листата от гъсто до разрежено простовлакнести, събрани в приосновна розетка, от обратноланцетни до широко обратнотриъгълни или лопатовидни, повече или по-малко внезапно стеснени в крилати дръжки, с ясна средна жилка. Кошничките от единични до малобройни, звънчевидни, на дълги 4-15 см, тънки, влакнести дръжки, на върха конусовидно задебелени, излизащи на право от розетката. Радиалните цветове 30-50, крайни, бели; езичето дълго 5-7мм, тръбестите цветове многобройни, жълти.

Екология. Расте из влажни ливади и храсталачни места като елемент на естествената растителност. Среща се по-рядко по затревени, изоставени и пустеещи, крайпътни и крайселищни места. Светлолюбив мезофит.

Биологични особености и размножаване. Паричката цъфти през април- юли, плодоноси през юни- септември и е кръстосано насекомоопрашвано растение. Цветовете се посещават главно от пчели за прашец и цветен нектар. Размножаването е вегетативно и семенно.

Възможности за черпене и ротация. Еднократно черпене от популацията не трябва да превишава 80% от нея, за да останат и плодоносещи индивиди за семенно самовъзобновяване. Повторно черпене от находищата се препоръчва след 2 години.

Прогнозни количества : 500 кг.

11. *Betonica officinalis* L.- Ранилист

Описание. Многогодишно растение, високо 10-80 см. Приосновните листа сближени в розетка, продълговати или от продълговатоелиптични до продълговатотриъгълни, дълги 3-12 см и широки 1,5-5 см, тъпо назъбени, в основата са сърцевидни, на върха тъпи, с дълги 2,5-9 см

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

дръжки; стъбловите листа подобни на приосновните, но по- малки и с по – къси дръжки. Присъцветните приседнали или с дръжки, по- къси от 1 см. Цветовете събрани в пазвите им в прешлен, а прешлените – в плътен клас. Прицветниците яйцевидноланцетни, дълги 5-10 мм, отначало зелени, впоследствие вдървяващи се и бодливи. Венчеато двуустно, розово, пурпурночервено или бяло, дълго 8-12 мм.

Екология. Расте по тревисти и храсталачни места в горите, низините и планините. В естествената растителна покривка е аскетаторен елемент, растящ най- често единично или на малки групи. Светлолюбив и сенкоиздръжлив ксеромезофит.

Биологични особености и размножаване. Лечебният ранилист цъфти през юни- август, плодоноси през август- октомври и е кръстосано опрашващо се ентомофилно растение. Опрашването се извършва главно от земната пчела и от други ципестокрили насекоми с дълго хоботче. Размножава се чрез зрели орехчета, които се отделят от чашката при механичното раздвижване на стъблото от вятъра, животни и други.

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене на надземните части от популацията не трябва да надвишава 70 %, а на корените- 50 %, за да останат достатъчно индивиди за самовъзобновяване. При наличието на по – големи популации повторното черпене от находищата се препоръчва след 3-4 год. За надземната част и след 4-6 год. За корените.

Охрана на генофонда. Видът не се охранява специално от закона. Основно значение за опазването му има рационалното използване на естествените находища.

Прогнозни количества : 700 кг.

12. *Bistorta major* S. P. Gray – Кървавиче

Описание. Многогодишно коренищно растение. Коренището дебело, твърдо, S-овидно извито, по повърхността тъмнокафяво, а отвътре розово- червено, с излизащи от него 1 - 5 изправени, неразклонени голи стъбла. Приосновните и долните стъблови листа с дръжки; петурите от продълговатия яйцевидни до продълговатоланцетни; най- горните стъблени листа приседнали, стъблообхващащи. Охреите много дълги, кафяви с линцетен връх; цветовете събрани във връхно, гъсто, много цветно, класовидно съцветие; прицветниците ципести, целокрайни. Околоцветникът 5-делен, разделен почти до основата, от розов до розово-червен. Тичинките 8, с розови прашници. Орехчето дълго 4-5мм, остро, тритъбесто, кафяво.

Екология. Расте из влажни мочурливи места и ливади, поляни, храсталаци, около планински езера и блата, потоци, влажни каменисти склонове. Мезофит; върху кисели почви в тревисти съобщества е аскетатор.

Биологични особености и размножаване. Обикновеното кървавиче цъфти през май – август, плодоноси през юли – септември, размножава се семенно и вегетативно чрез коренищни издънки. Растението е много жизнено и самовъзобновителният процес без режим на черпене протича добре

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 60% от нея. Повторно черпене от находищата се препоръчва след 3 – 4 години. Ротационното черпене предполага избягване на младите екземпляри и системно подсаждане на дребните индивиди, извадени заедно с големите по време на работа.

Прогнозни количества : 100 кг.

13. *Carlina acanthifolia* All. – Решетка

Описание. Многогодишно, монокарпно тревисто растение. Коренището масивно, цилиндрично, вертикално, кафяво, с дълъг корен, достигащ до дълбочина 50-100 см. Надземното стъбло неразвито. Всички листа приосновни в розетка, възкожести, от бодливо дълбоконазъбени до наделени, дълги 20-30 см, отгоре голи; външните листа стеснени в дълги дръжки; вътрешните листа до почти приседнали. Кошничката единична, приседнала, дисковидна, в диаметър 3-7 см; обвивните листа в няколко реда; външните листовидни, дълбоко наделени, бодливи; вътрешните възципести, жълтеникави. Цветовете многобройни, тръбести, възжълти.

Екология. Расте из горски поляни, разредени гори и храсталаци, планински ливади, пасища и тревисти места като елемент на естествената растителност. Светлолюбив ксеромезофит.

Биологични особености и размножаване. Решетката цъфти през юни- октомври, плодоноси през септември- ноември и е кръстосано насекомоопрашвано растение. Цветовете се посещават от различни насекоми, в това число медоносни и земни пчели за цветен прашец и нектар. Размножаването е семенно.

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 50 % от нея, за да останат достатъчно плодоносещи индивиди за естествено възобновяване. Повторното черпене от находищата се препоръчва след 2-3 години.

Охрана на генофонда. Вид под закрила – специален режим на ползване. Популации на вида са включени в много резервати и национални паркове в Стара планина, Витоша, Пирин, Рила и Родопите.

Прогнозни количества : 50 кг.

14. *Chelidonium majus* L. – Змийско мляко

Описание. Многогодишно тревисто растение с гъст оранжев млечен сок, с късо многоглаво слабо разклонено, отвън кафяво, отвътре жълто коренище. Стъблото високо 30-50 см. Листата нечифтоперести, връхният дял най-голям, триделен, долните два по-дребни, яйцевидно овални или овални; приосновните листа на вълнесто влакнести удължени дръжки; стъбловите почти приседнали. Съцветията прости, сениковидни, на върха на стъблото и клонките с 2-6 цвята. Цветовете на дълги 5-10 см дръжки; чашелистчетата две. Венчелистчетата дълги 8-12 мм, широкояйцевидни, яркожълти до оранжево-жълти. **Отровно!**

Екология. Расте из каменисти, сенчести или открити влажни места, из храсталаци, из рудерализирани места край селища и из тях, из разредени гори, в градини, по изоставени места. Светлолюбив до сенколюбив мезофит, расте на свежи, среднобогати, предимно алувиални почви.

Биологични особености и размножаване. Змийското мляко цъфти през април-юни, плодоноси през май-август. Размножава се семенно. Отглежда се и като окопна култура.

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 80 % от нея, за да се осигури възможност за възстановяване на семенното депо в почвата. Повторното черпене от находищата се препоръчва през 1 година.

Прогнозни количества : 200 кг.

15. *Chenopodium bonus-henricus* L. - Чувен

Описание. Многогодишно тревисто растение с дебел, месест, многоглав корен. Стъблото високо 20-80 см, изправено, единично, по-рядко от основата пирамидално разклонено, зелено или червеникаво. Листата последователни, едри, доста груби, обикновено целокрайни, с вълнообразен ръб, с дълги 5-8 см листни дръжки. Цветовете двуполови или само женски, събирани върху тяснопирамидални или конусовидно метличесто съцветие; околоцветните листчета 4-5, без гръбен ръб, тъпи, зелени, ципести, понякога назъбени, незакриващи напълно плода; тичинките 2-5; близалцата 2-3, дълги 0,8-1,5 мм.

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Екология. Расте по тревисти рудерализирани места, край егреци, кошари, мандри и други наторени места в предпланините и планините.

Биологични особености и размножаване. Чуvenът цъфти през май- август. Размножава се със семена и само отчасти с коренови издънки. Самовъзобновителният процес е сравнително бавен, а при събиране на корените практически изцяло се унищожават индивидите.

Възможности за черпене и ротация. Необходимо е детайлно да се проучат всички съществуващи находища и да се проведат мероприятия по тяхното оптимизиране чрез подсяване и подсаждане. След привеждане находищата в нормално състояние може да се въведе система за ротиране на всички находища, при еднократно черпене между 60-70 % и период на покой, не по-къс от 3 години.

Прогнозни количества : 400 кг.

16. *Cichorium intybus* L.- Синя жлъчка

Описание. Многогодишно тревисто растение, високо 20-100 см. Коренът вретеновиден, понякога рязовидно задебелен. Стъблото единично, изправено, разклонено, голо или разсеяновлакнесто. Приосновните листа в розетка на къси дръжки, обратнoйцевидни, от перестонаделени до нарязани; стъбловите приседнали, със закръглени или стреловидни ушички, стъблообхващащи. Кошничките многобройни, на групи по 2-5 или единични в пазвите на разклоненията и листата и на върха на клонките; обвивните листчета в два реда, външните в основата с кръгло светло петно, по ръба ресничести, вътрешните 2-3 пъти по-дълги от вътрешните, голи или с твърди четинки на върха. Цветовете небесносини, до 3 пъти по-дълги от обвивните листчета.

Екология. Расте из ливади и тревисти места, из изоставени и рудерализирани места, буренливи места край селища, пътища и жп линии, като плевел в градини, лозя и окопни култури. Светлолюбив мезофит.

Биологични особености и размножаване. Синята жлъчка цъфти през юни- октомври, плодоноси през август- ноември и е кръстосано, насекомоопрашвано растение. Цветовете се посещават от различни насекоми за цветен пращец и нектар. Размножаването е семенно.

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене от популацията за корени не трябва да превишава 50 %, а за надземни части 80 % от нея, за да остават достатъчно плодоносещи индивиди за семенното самовъзобновяване. Повторното черпене от находищата се препоръчва след 2-3 години.

Прогнозни количества : 600 кг.

17. *Clematis vitalba* L.- Обикновен повет

Описание. Многогодишно катерливо или увивно растение, дълго 20 м. Стъблото пълзящо или увивно, силно разклонено, с издадени надлъжни ребра, с остаряването втвърдяващо. Листата срещуположни, на дълги дръжки, често увиващи се около опората, простоперести, с 3-9 яйцевидно-сърцевидни, едро напилени или едроназъбени листчета. Цветовете с дълги дръжки, слабо ароматни, бели, дребни, отвън с власинки, с венчевиден 4-листен околоцветник, събрани в многоцветни, силно разклонени, метлицовидни съцветия.

Екология. Расте из горите и храсталациите предимно на влажни места. Среща се най-често на периферните части на съобществата. Светлолюбив мезофит.

Биологични особености и размножаване. Обикновеният повет цъфти през юни-август, плодоноси през септември- октомври и е кръстосаноопрашвано, ентомофилно растение. Размножава се семенно и чрез вкореняване на полегнали на земята стъбла.

Възможности за черпене и ротация. Въпреки наличието на многобройните популации, за да останат достатъчен брой плодоносещи индивиди за семенно самовъзобновяване, еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 70 % от нея.

Прогнозни количества : 1000 кг.

18. *Cornus mas* L.- Обикновен дрян

Описание. Храст, висок до 3 метра, или дърво, високо до 7-8 метра с кафяво-зеленикави клонки. Листата елиптични, целокрайни, срещуположни, с 3-5 странични дъговидни жилки и снопчета от власинки в ъглите на разклоненията на жилките. Цветовете жълти, появяващи се преди листата, събрани в малки сениковидни съцветия; чашката от 4 едва забележими зъбчета; венчелистчетата по 4; стълбчето 1.

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Екология. Расте разпръснато или групово в смесени, главно дъбови гори, където се явява като подлес, както из храсталаци и скалисти склонове върху различни почви- най- често сиви горски, канелени горски и др.

Биологични особености и размножаване. Дрянът е един от най- раноцфтящите дървесно-хростови видове- цфти през февруари- март, а плодоноси през август-октомври. Семената покълнват много трудно и престояват в почвата години наред. При отглеждане се налага стратификация и скарификация на костилките. Индивидите разширяват заеманата площ в резултат на развитие на коренови издънки, от които се образуват множество стъбла. Създадени са ценни едроплодни сортове, но засега имат все още ограничено разпространение.

Възможности за черпене и ротация. Някои данни показват, че се берат около 6000 тона плодове, като в това количество влизат събраните от населението за домашна употреба. Не се налага въвеждане на режим на ротация и ограничение в черпенето.

Охрана на генофонда. Разположените в защитени територии храсти са достатъчни като изходен генетичен материал и не се налагат специални мерки за охрана.

Охрана на генофонда. Вид под закрила. Редица пълноценни популации се намират в зоната на защитени територии. Охраната на останалите популации може да се осигури чрез рационално черпене от находищата им при спазване на процентните норми и режим на ротиране, както чрез опазване от наторяване и преждевременно окосяване на тревните съобщества.

Прогнозни количества : 7000 кг

19. *Corylus avellana* L.- Обикновена леска

Описание. Храст, висок до 5м, или малко дърво, високо до 10м. Листата закръглено обратнотайцевидни, от закръглени до яйцевидни с остро двойно назъбване. Цветовете еднopolови, еднodomни. Мъжките реси по 2-4 в групи, по време на цфтежа дълги 8 см; женските цветове по 2 в пазвите на прицветни люспи.

Екология. Формира самостоятелни съобщества- храсталаци на мястото на изсечени или унищожени гори. Търпи изсичане, при което се формират нови гнезда от многобройни млади стъбла.

Биологични особености и размножаване. Мъжките ресовидни съцветия на обикновената леска се залагат през есента на предната година, но цфти през февруари- април, когато се развиват и женските цветове. Леската е с изключителна жизненост и висок размножителен потенциал чрез семена и пънови издънки. Отдавна са въведени в култура редица ценни сортове с високи хранително- вкусови и лечебни качества.

Възможности за черпене и ротация. Широко използван от населението предимно за домашна употреба. Създадените в последно време плантации, намалиха антропогенния натиск върху природния запас.. Не се налага въвеждане на режим на ротация и ограничение в черпенето

Прогнозни количества : 9000 кг

20. *Cotinus coggygria* Scop.- Смрадлика

Описание. Храст, рядко ниско дърво, високо 4 м с дълбока коренова система. Младите клонки зелени или червеникави, лъскави, голи; старите кафяви. Листата прости, дълги 3- 10 см и широки 2-7 см, яйцевидни или широкоелиптични, голи или влакнести, отгоре зелени, отдолу сиво- зелен и. Съцветията разположени върхно на клонките, растенията едnodомни или двудомни; цветовете двуполови или еднopolови; чашелистчетата 5, елиптични или ланцетни; венчелистчетата 5, продълговати, бледожълти, 2 пъти по – дълги от чашелистчетата; тичинките 5, прикрепени към диск; цветните дръжки след прецъфтяване силно удължаващи се, покрити с дълги, жълто- зелени или червеникави разперени власинки.

Екология. Расте по сухи и каменисти почви из храсталаци и дъбови гори предимно върху варовици. Образува и самостоятелни вторични съобщества на мястото на унищожените дъбови и други гори. Светлолюбив ксерофит и хазмофит, калцифилен вид.

Биологични особености и размножаване. Смрадликата цъфти през май – юни, плодоноси юли- август и е кръстосано опрашващо се растение. Цветовете се посещават от различни насекоми, които извършват опрашването. Размножаването е предимно със семена, които се разсейват под действие на вятъра и гравитацията, по – рядко е вегетативно- чрез коренови и стъблени издънки.

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 70 % от нея, за да останат достатъчно плододаващи растения. Повторното черпене от находищата при наличието на по- големи запаси се препоръчва след 2-3 години.

Прогнозни количества : 1000 кг

21. *Crataegus monogyna* Jacq.- Обикновен глог

Описание. Бодлив храст, 2-3 метра висок, рядко дръвче, високо до 3 метра. Бодлите сравнително малко, дълги 1,5-2 см, понякога облистени. Листата дланевидно 3-7-делни, в очертание яйцевидни, обратояйцевидни или ромбични, дълги 5-7 см и широки 3,5-5 см, в основата клиновидно стеснени, рядко закръглени; дяловете нееднакви, на върха тъпи или заострени, целокрайни или неравномерно назъбени, отгоре лъскави, отдолу светлозелени, голи или с власинки по жилките; долните листа на плодните клонки едва наделени или назъбени. Съцветията рехави, щитовидни, с 10-18 цвята; чашелистчетата триъгълни, при плода извити назад; венчелистчетата бели, закръглени.

Екология. Расте из храсталаци и гори, край пътеки из цялата страна. В естествената растителна покривка в храсталаци е предимно аскетатор. Умерено светлолюбив мезофит.

Биологични особености и размножаване. Цъфти през май-юни, плодоноси през август-октомври. Кръстосано опрашвано растение, опрашването се извършва от различни ципокрили насекоми, включително и пчелите. Размножава се чрез семена.

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 80 % от цветовете. При наличието на по-големи популации повторното черпене се препоръчва след 2 години.

Прогнозни количества : 600 кг

22. *Cuscuta europaea* L.- Кукувича прежда

Описание. Едногодишно безхлорофилно паразитно растение, увиващо се около гостоприемника и прикрепващо се за него. Стъблото от нишковидно до шнуровидно, в

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

диаметър 0,5-2,5мм, разклонено, от жълтеникаво до червеникаво. Листата редоцирани до дребни люспи. Съцветията главички, в диаметър 1-1,5см, приседнали на стъблото или разклоненията в основата с ланцетен яйцевиден прицветник с 10-20 цвята; цветовете бели, розови, жълти, бледакафяви или зеленикави, дълги 2,5-4мм и почти толкова широки, на дръжки; чашката от обратноконична до раничковидна; разсечена до средата, златисто-жълта или кафява, прилепнала до венчето, в основата месеста; венчето звъневидно, на върха 5-делно, дяловете от триъгълни до яйцевидни, изправени или затворени.

Екология. Паразитира по различни тревисти растения и храсти. Светлолюбив мезофит.

Биологични особености и размножаване. Кукувичата прежда цъфти през май – октомври, плодоноси през юни- октомври и е кръстосано ветроопрашвано растение. Размножава се чрез семена, които се разсейват от животни.

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 80% от нея, за да останат достатъчно плододаващи растения. При наличието на големи запаси повторното черпене се препоръчва след 2 години.

Прогнозни количества : 100 кг

23. *Digitalis lanata* Ehrh.- Вълнест напръстник

Описание. Двегодишно до многогодишно тревисто растение с право неразклонено стъбло високо 30-100 см. Листата последователни, продълговатоланцетни, целокрайни, по- рядко по края леко вълновидни; върхните стъблови листа приседнали, заострени, постепенно преминаващи в прицветници. Съцветието дълъг, гъст, многоцветен грозд; съцветната ос, прицветниците и чашките бяловлакнести; цветовете дълги 2-3 см; чашката 5-делна, разделена почти до основата; венчето двуустно, бяло или жълтеникаво с виолетови или кафяви жилки; тичинките 4, сраснали с венечната тръбица.

Екология. Расте по сухи до умерено влажни тревисти и каменисти места, из храсталаците и в окрайнините на редките широколистни гори. Ксеромезофит.

Биологични особености и размножаване. Вълнестият напръстник цъфти през юни- август. Размножава се чрез семена. Самовъзобновителната способност на индивидите и популациите е голяма, дори и при режим на черпене.

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 80 % от нея. Повторното черпене от находищата се препоръчва след 2 години. Необходимо е предварително да се проучва съдържанието на биологично активните вещества, за да се събира само пълноценен материал.

Прогнозни количества : 900 кг

25. *Eryngium campestre* L.-Ветрогон

Описание. Многогодишно бодливо тревисто растение с дълъг вретеновиден разклонен корен, проникващ дълбоко в почвата. Стъблото белезникаво-зелено, изправено, високо 30-60 см, от основата силно разклонено; формата на цялото растение е кълбеста. Приосновните листа на дълги дръжки, кожести, дълбоко пересторазсечени, дяловете бодливоназъбени с низбягваща петура; стъбловите листа приседнали, стъбложващащи, по-просто насечени, перестоназъбени, дебели. Цветовете дребни, събрани в сбити главести сенници, в основата с линейноланцетни бодливи листчета; венчелистчетата бели или белезникави, яйцевидноланцетни, осилести.

Екология. Расте из сухи и умерено влажни пасища, полски или полупланински ливади, из храсталаци, често като бурен край пътища и селища. Светлолюбив, студоустойчив ксерофит-ксеромазофит.

Биологични особености и размножаване. Ветрогонът цъфти през юли- август, плодоноси през август – септември и е кръстосано ветроопрашвано растение. Размножава се чрез семена, които се разсейват при разклащане на стъблата и търкалянето на цялото растение от вятъра.

Възможности за черпене и ротация. Националните запаси надхвърлят съвременните потребности на страната. С оглед запазване на запасите еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 60-70 % от нея.

Прогнозни количества : 1000 кг

27. *Euphrasia* – species diversa – Очанка

Описание. Обикновено дребни едногодишни тревисти растения, рядко достигащи на височина до 20 см. Стъблото изправено, цилиндрично, нежно, слабо разклонено. Листата срещуположни, приседнали, с тъмнозелен цвят, яйцевидни, по ръба едро назъбени. Цветовете по върховете на стъблото или на разклоненията в пазвите на горните листа; баграта на цветовете доста разнообразна; чашката гола или слабо грубовлакнеста, драснала до средата, 4-делна; венчето двуустно с дълга тръбица; тичинките 4.

Екология. Расте из храсти, по ливади и в разредени гори. Светлолюбив мезофит или ксеромезофит.

Биологични особености и размножаване. Очанката цъфти през юли- август, плодоноси през септември- октомври. Едногодишни растения, които се размножават със семена.

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 80 % от нея, за да останат достатъчно плодоносещи индивиди за семенно възобновяване. Повторното черпене от находищата се препоръчва след 2 години. Необходимо е и подсяване в находищата, от които се черпи дрога.

Прогнозни количества : 700 кг

28. *Fragaria vesca* L. s.l.-Горска ягода

Описание. Многогодишно тревисто растение с хоризонтално или късо люспесто коренище. От пазвите на листата излизат дълги, пълзящи, вкореняващи се във възлите издънки. Листата сложни, тройни, събрани в листна розетка. Цветоносните стъбла високи 5-30 см, безлистни. Цветовете в диаметър около 15 мм, двуполови, събрани в малоцветни щитовидни съцветия; чашелистчетата при плода разперени или извити назад; венчелистчетата дълги 4-8 мм, яйцевидни или закръглени, с нокът, бели; тичинките 20, равни или по-дълги от стълбчетата; яйчниците многобройни, голи. Цветното легло се разраства в лъжлив плод- “ягода”.

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Екология. Расте масово в разсветлените гори, също из храсталаци, сечища и тревисти места и по-рядко по поляните сред горите, като елемент на естествената растителност.

Биологични особености и размножаване. Горската ягода цъфти през май- август, плодоноси през юни-септември и се размножава предимно вегетативно чрез столони. Възобновителният ритъм е добър, дори в условията на черпене.

Възможности за черпене и ротация. При въвеждане на система за ротация по райони и спазване на условията за оптимално черпене може да се осигури неколkokратно по-висок добив. Антропогенния натиск е насочен преди всичко към листата като дрога. Еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 80 % от нея, за да останат достатъчно плодоносещи индивиди за семенно възобновяване. Повторното черпене се препоръчва след 2-3 години.

Прогнозни количества : 2000 кг

29. *Farxinus ornus* L. – Мъждрян

Описание. Храст, висок 7-8 м, или дърво, високо 15 м. короната неправилна и овална, кората гладка, жълтеникаво-сива с бели лещанки, дебела до 8 мм. Пъпките светлокафяви или сребърносиви, ситновлакнести. Листата нечифтоперести, съставени от 7-9 листчета с елиптична форма или променливо назъбване. Цветовете дребни, белезникави с чашка и венче, разположени в метловидни съцветия по върховете на клоните; чашките се запазват във вид на 4 зъбчета, разположени при основата.

Екология. Расте из каменисти склонове на дефилетата при пълно слънчево осветление. Видът е силно пластичен издържа добре засушаванията, понася засенчванията и е непридирчив към почвените условия. Най- често се среща в храсталачните и нискостеблените смесени гори, на места взема участие и във формирането на дъбовите и смесените топлолюбиви съобщества като втори дървесен етаж. Често формира и самостоятелни съобщества.

Биологични особености и размножаване. Съдържанието на ескулин в кората на мъждрян у нас е 2,0-7,0 % спрямо възд. с. тегло. Тези широки граници на вариране са с пряка зависимост от условията на месторастене, за възрастта на растенията в възрастта на органите, от които се белят корите. Най- високо е съдържанието на ескулин в кори, събрани от млади растения по места с пълно слънчево време. Рязко намалява количеството на ескулин в кората от приземната част на ствола на стари растения.

Възможности за черпене и ротация. Брането на кори от мъждрян е свързано единствено с използването им за производство на ескулин. Ето защо черпенето зависи от 2 основни фактора: 1) от съдържанието на ескулин в кората; 2) от възстановителните способности на вида при реконструкцията с цел подобряване на състава на горския фонд в страната в това направление. Проучванията на възстановителните способности на вида показаха, че периодът на възстановяване на запасите е 12-15 години.

Прогнозни количества : 1000 кг

30. *Galeopsis tetrachit* L. – Бударица

Описание. Едногодишно растение. Стъблото просто или разклонено, високо 15-40см, покрито с твърди, насочени на долу груби власинки. Листата срещуположни, с дръжки, яйцевидноланцетни или ланцетни, назъбени, прибегналовлакнести. Цветовете събрани в прешлени в пазвата на горните листа, най- горните прешлени приближени; чашката грубовлакнеста, тръбесто-фуниевидна, с 5 шиловидноланцетни зъбчета на върха; венчето двуустно, червеникаво или бяло; долната устна триделна, с жълтеникаво петно; средният дял по- широк от страничните, с конусовидни кухи израстъци на горната повърхност.

Екология. Мезофит. Расте по умерено влажни тревисти и каменисти места в разредени гори, в сечища и като плевел из нивите. В естествената растителна покривка е адвентивен елемент, развиващ се успешно независимо от намесата на човека.

Биологични особености и размножаване. Бударицата цъфти през юни- август, плодоноси през юли- октомври и е кръстосано опрашвано растение. Посещава се от различни ципокрили насекоми, включително и пчелите. Размножава се чрез орехчета, които се разсейват по механичен начин- при движение на стъблото от вятъра, животните и други.

Възможности за черпене и ротация. При наличието на по- големи популации еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 70% от нея. Повторно черпене се препоръчва след 2-3 години.

Прогнозни количества : 600 кг

31. *Genista tinctoria* – Багрилна жълтуга

Описание. Храст, висок 30 - 60 см. Стъблото изправено, обикновено от основата разклонено, голо или гъсто прилегналовлакнесто. Листата прости, дълги 10-25 мм и широки 10-30 мм, целокрайни, от елиптични до елиптичноланцетни, отгоре голи с ясни изразени жилки; прилистниците от тригълноланцетни до шиловидни. Съцветията гроздовидни, рехави, с 6-20 цвята, върхни; чашката от 1/2 до 1/3 по- къса от венчето; венчето жълто; флагчето елиптичнояйцевидно, с къс широк нокът; крилцата елиптични с къси тънки нокти; ладийката неясно сърповидна. **Отровно!**

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Екология. Расте из храсталаци и просветлени гори, по тревисти и каменисти, предимно умерено влажни места; издържа на значително засенчване, но оптимално се развива на просветлени места. Умерено светлолюбив мезофит.

Биологични особености и размножаване. Багрилната жълтуга цъфти през май – юли, плодоноси през август- октомври и е кръстосано наекомопрашвано растение. Размножава се вегетативно и семенно.

Възможности за черпене и ротация. Събирането на дрога значително намалява семенното възобновяване в попуацията. Еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 50-60% от нея. Повторно черпене се препоръчва след 2 години.

Прогнозни количества : 1000 кг

32. *Geranium robertianum* L. – Зловонен здравец

Описание. Едно- двугодишно тревисто растение, високо 60 см с неприятна миризма. Стъблата прави, често разклонени от основата, покрити с къси власинки, червено-виолетови. Листата срещуположни, с перести дялове, често червеникави. Цветовете по върховете на клонките, 2 на дълги дръжки; чашелистчетата 5, елиптичноланцетни; венчелистчетата 5, 2 пъти по-дълги от чашелистчетата, на върха закръглени, в долната част стеснени в нокътче; тичинковите дръжки скрити в цвета.

Екология. Расте из влажни, сенчести гори и храсталаци.

Биологични особености и размножаване. Зловонният здравец цъфти през май – септември, плодоноси през юни- октомври и е кръстосаноопрашвано растение. Размножава се вегетативно чрез коренищни издънки и семенно. Семената се разнасят чрез вятъра и водата.

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене на коренища не трябва да превишава 50%, а на стръкове – до 70%. Необходима е ротация по райони.

Прогнозни количества : 900 кг

33. *Geranium sanguineum* L. – Кръвен здравец

Описание. Многогодишно тревисто растение с добре развито коренище. Стъблата прави или възходящи до лежащи, разклонени от основата, високи 60-70 см, покрити с дълги, прости власинки приседнали жлезички. Листата на дълги дръжки, покрити с власинки, с дланевидна

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

петура от 5-7 дяла, които се разделят на 3 - 5 линейноланцетни дялчета. Цветовете едри, разположени поединично, върху дълги съчленени дръжки; чашелистчетата 5, яйцевидноланцетни, с дълъг осил; венчелистчетата дълги 5,9-21 мм, широки 4-17 мм, обратояйцевидни, в основата клиновидно стеснени, кървавочервени.

Екология. Среща се предимно в предпланинските и планинските райони. Не образува популации, заемащи големи пространства, но на места формира свои съобщества, т.е. доминира в тревостроя. Основната преработка на дрога се извършва в Югозападна България.

Биологични особености и размножаване. Кървавочервеният здравец цъфти през май- август, плодоноси през юни-септември. Установени са две форми: рано- и късноцъфтяща, която съдържа флавоноиди.. Размножава се вегетативно чрез коренищни издънки и семенно.

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 40-50% от нея. Повторно черпене се препоръчва след 2-3 години.

Прогнозни количества : 500 кг

34. *Geum urbanum* L. – Градско омайниче

Описание. Многогодишно тревисто растение. Стъблото високо 15 – 50 cm, изправено или приповдигнато, неразклонено или разклонено в горната третина. Приосновните листа прекъснато перести, дълги 15 – 35 cm, сближени в розетка; страничните 1 – 5 двойки листчета малки, а върхната двойка и върхното листче (или само върхното листче) по-големи; всичките кръгли или яйцевидни, назъбени; стъбловите листа обикновено тройни; средното листче по-голямо от страничните. Цветовете на върха на стъблото и разклоненията му; чашелистчетата 10, в два кръга, външните линейни, 2 – 3 пъти по-къси от вътрешните, триъгълни; венчелистчетата продълговатояйцевидни, светложълти.

Екология. Расте из храсталаци, по сенчести места, в покрайнини на горите, по поляни, край селища и сгради, по изоставени от обработка места и др.

В естествената растителност е адвентивен елемент, свързан с човешкото въздействие върху природата. Сенколюбив мезофит.

Биологични особености и размножаване. Градското омайниче цъфти през май – юли, плодоноси през юли – август и е кръстосаноопрашващо се растение. Цветовете се посещават от различни ципестокрили насекоми, включително и от медоносната пчела за събиране на нектар и цветен прашец. Размножава се чрез семена, като плодчетата се разнасят предимно от животни (зоохория), прикрепяйки се за тялото им със съчленено стълбче.

Възможности за черпене и ротация. При наличие на по-големи популации еднократното черпене от популация не трябва да превишава 70 % от нея. Повторното черпене се препоръчва след 2 – 3 години.

Прогнозни количества : 300 кг

35. *Hedera helix* L. – Бръшлян

Описание. Вечнозелено увивно или пълзящо растение с хватателни коренчета на стъблата. Младите клонки със звездовидни и прости власинки; старите голи. Листата дълги и широки 3 – 10 cm, кожести, прости, цели (при плодоносещите клонки) или 3 – 5-делни, дяловете триъгълни, целокрайни (при вегетативните клонки), отгоре голи, тъмнозелени, отдолу светлозелени със звездовидни власинки. Съцветията сенниковидни, разположени върхно по клонките. Цветовите двуполови, чашката и венчето 5-делни, жълто-зелени, тичинките 5.

Екология. Расте из умерено влажни и сенчести широколистни и смесени гори, по скали и храсталачни места. Разпространено докъм 1800 m надм. в.

Светлолюбив, сенкоиздръжлив мезофитен вид.

Биологични особености и размножаване. Бръшлянът цъфти през август – септември, а плодоноси през следващата пролет и плодовете остават върху растението около една година. Кръстосаноопрашвано растение. Цветовите се посещават от различни насекоми, които извършват опрашването. Плодовете се разнасят предимно от птици.

Възможности за черпене и ротация. При наличието на по-големи запаси еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 80 % от нея, а повторно черпене се препоръчва след 2 – 3 години

Прогнозни количества : 2000 кг

36. *Helleborus odorus* W. et K. – Кукуряк

Описание. Многогодишно тревисто растение, високо до 60 cm. Коренището пълзящо, хоризонтално и разклонено. Стъблото изправено, дебело, в основата често вдървено. Приосновните листа обикновено единични, трайни, презимуващи, на дълги дръжки, дланевидно наделени, с 5 – 11 яйцевидноланцетни, кожести, остро назъбени дяла, влакнести отдолу; стъбловите по-дребни и приседнали. Цветовите единични или събрани в цимозни съцветия. Околоцветните листчета 5, светлозелени, широкооовални. Тичинките многобройни. Нектарниците късофуниеvidни.

Екология. Расте из храсталациите, поляните и разсветлените гори в габърво-горуновия и буковия пояс докъм 1500 m надм. в. Среща се в съобществата на *Carpinus betulus*, *Quercus*

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

dalechampii, *Fagus sylvatica*, *Quercus cerris*, *Carpinus orientalis*. Светлолюбив, но сенкопонасящ мезофит.

Биологични особености и размножаване. Кукурякът цъфти през пролетта (март – април), рядко и по-рано, и е кръстосаноопрашвано, ентомофилно растение. Размножава се семанно и вегетативно (с коренищни издънки).

Възможности за черпене и ротация. Запасите от растението са значителни, но за да останат достатъчен брой плодоносещи индивиди за семенно възобновяване, еднократното черпене не трябва да превишава 70 – 80 % от популация. Повторното черпене може да бъде след 4 – 5 години.

Прогнозни количества : 1000 кг

37. *Herniaria glabra* L. – Голо изсипливче

Описание. Едногодишни или двугодишни растения. Стъблата полегнали, разклонени, дълги 15 – 20 cm, голи или покрити с къси власинки. Листата елиптични, обратнотъчовидни или лопатовидни, дълги 2 – 10 (20) mm и широки 1 – 3 (4) mm, възмесести, повече или по-малко лъскави, голи или по ръба късресничести. Цветовете в диаметър 1,5 – 2 mm, събрани по 5 – 10 (и повече) в главести или главесто-класовидни съцветия; чашелистчетата 5, яйцевидни или елиптични; венчелистчетата 5, силно редуцирани, нишковидни.

Екология. Расте по пясъчливи тревисти и скални места. В състава на растителната покривка е предимно като пионерен елемент и в деградирали тревни съобщества при слаба конкуренция на други видове. Светлолюбив ксеромезофит.

Биологични особености и размножаване. Голото изсипливче цъфти през май – юли, плодоноси през юли – октомври и е ентомофилно и самоопрашващо се растение. Зрелите орехчета се отделят от растенията с помощта на вятъра, животните и др.

Възможности за черпене и ротация. При липса на по-големи популации еднократното черпене не трябва да превишава 60 % от популацията, за да останат достатъчно индивиди за семенно размножаване, а повторното черпене се препоръчва след 3 – 4 години.

Прогнозни количества : 100 кг

38. *Hernaria hirsute* L. – Влакнесто изсипливче

Описание. Едногодишно или двугодишно (по изключение многогодишно) растение. Стъблата полегнали, дълги 3 – 15 (20) cm, сиво-зелени, плътно покрити с къси разперени власинки. Листата продълговатоелиптични или обратноланцетни до линейни, дълги 5 – 8 mm и широки 2 – 2,5 mm, сиво-зелени, късовлакнести. Цветовете в диаметър 1 – 1,5 mm, събрани в главести съцветия, най-често по късите странични последователни разклонения на стъблото. Чашелистчетата 5, гъсто бяловлакнести. Венчелистчетата 5, бели, нишковидни. Тичинки 2–3 (5).

Екология. Расте по пясъчливи и каменисти места в низините и предпланините като елемент от първичната растителна покривка или в деградирани вторични съобщества. Светлолюбив ксеромезофит.

Биологични особености и размножаване. Грубовлакнестото изсипливче цъфти от средата на май до края на юли и е кръстосаноопрашвано и самоопрашващо се растение (кръстосаното опрашване се извършва от различни насекоми). Размножава се със семена.

Възможности за черпене и ротация. В страната липсват по-големи находища и затова събирането на дрогата е трудно. Еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 70 % от нея. Повторно черпене се препоръчва след 2 – 3 години.

Прогнозни количества : 100 kg

39. *Hieracium pilosella* L. – Рунянка

Описание. Многогодишно тревисто растение, високо (5) 10 – 30 (50) cm. Коренището късо, вертикално, с дълги пълзящи надземни издънки с дребни листчета, понякога на края с цветоносна кошничка. Листата в приосновните розетки, обратноланцетни, лопатовидни или елиптични; дълги 1 – 12 cm и широки 0,5 – 2 cm, отгоре и по ръба зелени, разсеяно до гъсто простовлакнести, рядко със звездовидни власинки; отдолу сиво-бели, гъсто звездовидно влакнести. Кошничките единични, на върха на дълги 5 – 30 (50) cm дръжки, излизащи от

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

листната розетка, с гъсти звездовидни и прости или и с жлезисти власинки. Цветовете езичести, сярножълти, често с червена ивица отдолу.

Екология. Расте из планински ливади и храсталаци, по необработваеми места и изоставени ниви като елемент от естествената растителност в планините, от 1000 докъм 1800 m надм. в. Среща се в разредени съобщества на *Pinus nigra*, *P. Sylvestris*, *Picea abies*, *Fagus sylvatica*, но най-често в тревните формации на *Agrostis capillaris*, *Nardus stricta* и др. по-рядко се среща вторично като заплевелител на културни площи (предимно окопни култури). Светлолюбив мезофит.

Биологични особености и размножаване. Рунянката цъфти през юли – август, плодоноси през август – октомври и е кръстосано насекомоопрашвано растение. Размножаването е вегетативно (надземни издънки) и семенно (полово и безполово).

Възможности за черпене и ротация. Националните запаси са много големи и при наличието на многобройни популации не се налага повторно черпене през 2 – 3 години, а процентът за еднократното ползуване не трябва да превишава 70 % от наличните индивиди – да останат достатъчно екземпляри за самовъзобновяването на популациите (клоновете).

Прогнозни количества : 100 кг

40. *Hypericum perforatum* L. – Жълт кантарион

Описание. Многогодишно тревисто растение с хоризонтално, пълзящо коренище. Стъблата изправени или в основата си възходящи, високи 20 – 100 cm, кръгли или двуръбести, голи. Листата дълги 5 – 20 mm, широки 2 – 15 mm, приседнали, линейни, линейноелиптични, или яйцевидни, със слабо видими жилки и многобройни прозрачни повърхности и редки черни жлези. Съцветията дълги 5 – 20 cm и широки 3 – 10 cm, щитовидни метлици; цветовете в диаметър 10 – 35 mm, от жълти до оранжеви; чашелистчетата 2 – 3 пъти по-къси от венчелистчетата; венчелистчетата дълги 10 – 16 mm, елиптични или елиптичнояйцевидни, по ръба с черни точковидни жлези. Тичинките многобройни, събрани в три снопчета.

Екология. Расте по сухи тревисти, каменисти и храсталачни местообитания, в разредени гори и сечища, по необработваеми места, край пътища, като елемент на естествената растителност. Среща се в различни съобщества.

Светлолюбив ксерофит – ксеромезофит.

Биологични особености и размножаване. Жълтият кантарион цъфти през май – август, плодоноси през юли – октомври и е кръстосаноопрашвано растение. Цветовете му се посещават от различни ципокрили насекоми, които извършват опрашването. Размножава се чрез семена и вегетативно (чрез коренищни издънки).

Възможности за черпене и ротация. При наличието на по-големи запаси еднократното черпене не трябва да превишава 80 % от популацията, за да останат достатъчно плододавачи организми. Повторно черпене се препоръчва след 2 – 3 години.

Прогнозни количества : 8000 кг

43. *Linaria vulgaris* Mill.- Луличка

Описание. Многогодишно тревисто растение с вретеновиден корен. Стъблото кръгло, високо 40-60 см, изправено, гъсто облистено почти до върха, голо, около съцветието жлезисто-влакнесто. Листата последователни, приседнали от линейноланцетни до линейни, голи. Цветовете на дръжки, с прицветници, събрани във върхни гроздовидни съцветия. Чашката 5-листна, сраснала само в основата, 3-листна. Венчето тръбесто-двуустно, бледожълто, с оранжева горна устна, в основата с дълга шпора.

Екология. Расте по тревисти места, край пътища и орници, в покрайнини и храсталаци и разредени горички, както и като плевел в околните култури със слята повърхност. Бурен с мезофитна природа, термофит от южния континентален център.

Биологични особености и размножаване. Луличката цъфти през юни-септември. Развива жизнени коренища, с които активно се размножава по вегетативен път. Семенното размножаване има подчинено значение. Върху един индивид могат да се намерят цветни пъпки, обилно разцъфнали цветове и зрели семена.

Възможности за черпене и ротация. Като се има предвид жизнеността на вида и активното вегетативно размножаване, еднократното черпене може да достигне 90 % от популацията, без да се налага ротация на находищата. Биологичната продуктивност и запасите многократно превишават нуждата от дрога и не се налага въвеждането на вида в култура.

Прогнозни количества : 1000 кг

44. *Melilotus officinalis* (L.) Pall.- Лечебна комунига

Описание. Двугодишно растение, високо 40-150 см. Стъблото единично, изправено или възходящо, разклонено от основата, наребрено, голо. Листата тройни, шиловидни прилистници; листчетата дълги 1,5-2 см и широки 0,4-1,2 см, обратноразположени до линейноланцетни, назъбени, на върха с осилче, голи, средното на 4-5 пъти по-дълга дръжка.

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Съцветията гроздовидни, многоцветни, рехави; чашката 1/2 или 1/3 от дължината на венчето; венчето жълто; флагчето обратнотъчовидно, с къс нокът; крилцата с линейна петурка; ладийката на върха затыпена.

Екология. Расте по влажни тревисти места в границите на естествената растителност като слабо конкурентен адвентивен аскетатор или като рудерално растение по нарушени терени край пътища и селища. Светлолюбив мезофит. При благоприятни условия развива популации с висока плътност.

Биологични особености и размножаване. Лечебната комунига цъфти през юни- август, плодоноси през юли-септември и е кръстосано насекомоопрашвано растение. Размножава се със семена. Зрелите плодове се разсейват гравитачно и се разтварят след овлажняване в почвата. Семената покълват след значителен покой.

Възможности за черпене и ротация. Черпенето на дроги намалява семенното самовъзобновяване на популациите. Еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 70% от нея. Повторно черпене от същото находище се препоръчва през 1 година

Прогнозни количества : 2000 кг.

46. *Mentha spicata*- Обикновена мента

Описание. Изправени многогодишни растения с надземни и подземни коренища. Листата приседнали или долните на много къси дръжки. Цветовете събрани в прешлени, които образуват прекъснати класовидни съцветия с диаметър 5-15 мм.

Екология. Расте по влажни тревисти места край реки и блата, в низините и планините като елементи на естествената растителност. Видовете от групата се култивират и като подправки. Светлолюбиви мезо- и хигрофити, участващи в естествените фитоценози като атвохонни аскетатори, на места и като доминанти

Биологични особености и размножаване. Видовете от групата цъфтят през юли до август, плодоносят през август- октомври и са насекомоопрашвани растения. Цветовете им се посещават главно от пчели и други ципекрили насекоми за цветен прашец и нектар. Размножава се със семена и вегетативно чрез коренищни издънки. Орехчетата се разнасят от вятъра или от водата.

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 70-80% от нея. Събирането на суровината да се провежда по райони през 1-2 години. Препоръчва се интродуцирането и селектирането на ценни диворастящи форми висок процент етерични масла.

Прогнозни количества : 200кг.

47. *Onopordon acanthium* L.- Гингер

Описание. Двугодишно тревисто растение, високо 30-150 см. Коренът вретеновиден, масивен. Стъблото е единично, изправено, гъсто до разсеяно паяжинестовлакнесто, в горната част разклонено, по цялата дължина с 2-4 вълновидно изрязани, широки 6-15 мм, сиво-бели крила с дълги 2-15 мм, твърди жълти бодли. Приосновните листа елиптични; стъбловите широкояйцевидни до продълговатояйцевидни или линейноланцетни, приседнали, изрязано назъбени, с дълги 2-11 мм, жълти твърди бодли. Кошничките полукълбести, широки 2-6 см, единични или по 2-5 в групи, приседнали по върховете на стъблото и клонките. Обвивните листчета в няколко реда, линейношиловидни, на гърба четинесто влакнести, на върха жълт, твърд бодил, дълъг до 5 мм. Цветовете тръбести, двуполови, пурпурни, бледовиолетови или възрозови.

Екология. Расте из пустеещи рудерализирани и изоставени площи край пътища и селища, из рудерализирани и деградирани пасища, като вторичен елемент на растителната покривка в равнините и планините. В естествената покривка е адвентивен елемент, разпространен и развиващ се само при намеса на човка в една или друга степен. При добри условия образува многочислени и плътни популации. Светлолюбив ксеромезофит.

Биологични особености и размножаване. Гингерът цъфти през юли- август, плодоноси през август- октомври и е кръстосано насекомоопрашвано растение. Цветовете се посещават от различни ципокрили насекоми и особено от медоносни пчели за нектар и цветен прашец. Размножава се чрез семена.

Възможности за черпене и ротация. При наличието на многобройни популации еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 80% от нея, за да останат достатъчен брой плодоносещи индивиди за семенно самовъзобновяване. Повторно черпене се препоръчва през 1-2 години.

Прогнозни количества : 800 кг.

48. *Origanum vulgare* L. - Обикновен риган

Описание. Многогодишно тревисто растение с добре развито коренище и изправени стъбла, високи до 30-60 см. Листата срещуположни, на къси дръжки, продълговатояйцевидни, неясно назъбени, покрити с къси власинки и прозрачни етеричномаслени жлези. Цветовете едно-двуполови в пазвите на керемидообразно припокриващи се виолетови, рядко зелени прицветници, събрани в продълговати класчета, оформящи метлицовидни съцветия; чашката звънчевидна с пет еднакви зъбеца и пръстен от власинки при отвора си; венчето неясно двуустно с врязана горна и триделна долна устна, от розово- лилаво до бяло.

Екология. Расте из храсти разредени гори и горски поляни. Светлолюбив мезофит, участващ в естествените съобщества като автохтомен аскетатор.

Биологични особености и размножаване. Обикновеният риган цъфти през юни- август, плодоноси през юли- септември и е насекомоопрашвано растение. Размножава се чрез семена и вегетативно чрез коренищни издънки. Намира се под дпециален режим на ползване. Забранен за събиране.

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 60-70% от нея. Перспективни популации с висок процент етерично масло могат да се интродуцират за селекционна работа. Повторно черпене се препоръчва през 2-3 години.

Прогнозни количества : 800 кг

50. *Petasites hybridus* (L.) P. Gaertn., Чобанка

Описание. Многогодишно тревисто двудомно растение. Коренището масивно, дълго, месесто, в горните възли клубенесто задебелено, развиващо през пролетта мъжки цветоносни стъбла с 6 – 21 люсповидни листа и с 16 – 55 мъжки кошнички, събрани в касовидни до сбити метличести, дълги 6 – 10 см, сложни съцветия или женски цветоносни стъбла с по 17 – 38 люсповидни листа и 32 – 130 кошнички. Обвивните листчета и на двата типа кошнички от еиптични до елиптично обратнойцевидни, цели , възпурпурни. Цветовете на двата типа

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

кошнички тръбессти, бледо- до червеникаво-виолетови, по-рядко до кремаво до жълтеникаво-бели.

Екология. Расте по влажни, каменисти, песъчливи и тревисти крайпоточни и речни места, като елемент на естествената растителност често на влажни насипи край пътища. На места край реки и потоци образува обширни популации с голяма плътност. Сенколюбив мезохигрофит.

Биологични особености и размножаване. Лечебната чобанка цъфти през март- април, плодоноси през май- юни и е двудомно крстосано опрашвано растение. Цветовете му се посещават от различни ципокрили насекоми за цветен прашец и нектар. Размножава се вегетативно и чрез семена.

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 70% от нея, за да останат достатъчно асимилиращи и натрупващи резерви в коренищата листа, както и за естественото самовъзобновяване на популацията. Повторното черпене от местонаходищата се препоръчва след 3 години.

Прогнозни количества : 200 кг

51. *Plantago lanceolata* L.- Теснолистен живовляк

Описание. Многогодишно тревисто растение със силно разклонено коренище. Цветоносното стъбло безлистно, високо 10-30 см. Листата на къси дръжки, събрани в приосновна розетка, ланцетни или широколинейни, с 3-7 почти успоредни жилки. Цветовете светлокафяви, събрани на върха в гъст цилиндричен клас, дълъг 2-5 см; венчелистчетата 4, ципести, в долната част сраснали в тръбица, на върха 4- делна.

Екология. Расте из ливади, пасища по сухи и умерено влажни тревисти и песъчливи места, край пътища, като плевел в градини, по лозя и окопни култури в низините и планините. Светлолюбив и студоустойчив мезофит.

Биологични особености и размножаване. Теснолистният живовляк цъфти през юни-септември, плодоноси през август – октомври и е кръстосано насекомо- и ветроопрашвано растение. Размножава се със семена и вегетативно.

Възможности за черпене и ротация. Националните запаси са големи. Еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 80% от нея, за да останат достатъчно плодоодаващи организми. Повторно черпене се препоръчва след 1-2 години.

Прогнозни количества : 500 кг

52. *Plantago major* L.- Широколистен живовляк

Описание. Многогодишно тревисто растение с дебело коренище с множество тънки корени. Стъблото безлистно, голо на върха, завършващо с класовидно съцветие. Листата върху широки, дълги дръжки, разположени при основата в розетка, широкояйцевидни или елиптични, с 3-9 дъговидни жилки, целокрайни или плитко назъбени, тъпи, почти голи. Цветовете сиво-зеленикави или светлокафяви; венчелистчетата 4, ципести, в долната част сраснали в тръбица, на върха 4- делни; тичинките 4.

Екология. Расте по влажни тревисти, песъчливи и наводнени места, край реки, блата, изкопи, край пътища и сечища като елемент на естествената растителност. Рядко се среща в затворени съобщества, а предимно на места, все още незаети напълно от други растения. Светлолюбив мезофит – мезохигрофит.

Биологични особености и размножаване. Широколистният живовляк цъфти през юни-октомври, плодоноси през юли-ноември и е кръстосано насекомо- и ветроопрашвано растение. Размножава се със семена и вегетативно. Семената се разсейват при механично движение на стъблата или от насекоми.

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 80% от нея, за да останат достатъчно плодоносещи индивиди за семенно възобновяване. Повторно черпене от находищата се препоръчва през 1-2 години.

Прогнозни количества : 500 кг

53. *Polygala major* s.l. – Голяма телчарка

Описание. Многогодишни тревисти растения. Стъблото високо до 60 см, с вдървено коренище, а често и с стерилни издънки в основата. Листата ланцетни или линейни. Цветовете събрани във върхни гроздове, розови до черни; чашелистчетата еднакви по форма, над 2- пъти по- къси от крилцата.

Екология. Видовете от групата растат из ливади, по тревисти места и в храсталаци като постоянни елементи на тревните съобщества от естествената растителност, в които преобладават житните растения. Ксеромезофит.

Биологични особености и размножаване. Видовете от групата Голяма телчарка цъфтят през май- август, плодовете им узряват през юли- септември и са кръстосаноопрашвани растения.

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Опрашването се извършва от различни ципокрили насекоми и дребни твърдокрили насекоми. Размножават се със семена.

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 70% от нея. Повторно черпене се препоръчва след 2-3 години.

Прогнозни количества : 1000 кг

54. *Polygonum aviculare* L.- Пача трева

Описание. Едногодишно тревисто растение със силно разклонени приповдигащи се или полегнали стъбла, дълги 20-60 см, с ясно изразени възли и междувъзлия. Листата с къса дръжка и от ланцетна до яйцевидноланцетна петура. Цветовете единични или събрани по 2-6 в пазвите на листата; околоцветникът дълъг 4мм, 5- делен до основата, дяловете взаимно припокриващи се, по края розови, червени или бели; тичинките 8.

Екология. Расте като плевел в посевите, както и по тревисти места край селищата, по синурите, пътищата. Светлолюбив ксеромезофит.

Биологични особености и размножаване. Пачата трева цъфти през юни- октомври, и образува многобройни семена с продължителна и голяма кълняемост. Размножава се със семена. Притежава значителни самовъзобновителни възможности.

Възможности за черпене и ротация. За да се поддържат запасите, еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 90% от нея. Повторно черпене се препоръчва през 2 години.

Прогнозни количества : 1000 кг

55. *Polypodium vulgare* L. – Сладка папрат

Описание. Многогодишно тревисто спорово растение с хоризонтално надземно или подземно коренище, покрито с кафяви люспи. Листата излизат от горната страна на коренището в две редици; дръжката тясна, жълтеникава или зеленикава, по- къса от петурата; петурата кожеста, дълга 10-40 см, удълженотриъгълна, пересто наделена, с по 20 ситно назъбени дяла от двете

срани на листната ос; по долната повърхност на делчетата на две редици разположени кръгли сори, без индузии. Спорите жълтеникави с брадавичеста повърхност.

Екология. Расте в сенчестите гори главно върху влажни скали, по рядко върху почвата в съобществата. Светлолюбив мезофит.

Биологични особености и размножаване. Сладката папрат разсейва спорите си през юни и юли. Размножава се чрез спори и чрез партикуляция на разклоненията на коренищата на старите екземпляри. Тъй като дрога е коренището, със събирането му се намаляват числеността и плътността на популациите. Популациите имат ниска възобновителна способност дори и без черпене.

Възможности за черпене и ротация. През последните години се събират 200-400 кг. Налага се въвеждането на ротационен режим. Еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 40% от нея. Повторно черпене се препоръчва след 6-7 години.

Прогнозни количества : 3000 кг

56. *Pteridium aquilinum* (L.) Kuhn. – Орлова папрат

Описание. Многогодишно спорово растение с дълго хоризонтално пълзящо коренище, покрито с членести трихоми. Листата кожести, дълги 50-200см, разперени, през зимата изсъхващи; петурите 2-3 пъти перестонаделени; дяловете от първи порядък срещуположни, приседнали или на къси дръжки; дяловете от последен порядък продълговатоланцетни, тъпи или заострени. Сорите линейни, почти слети помежду си, разположени точно под извития назад ресничест ръб на листчетата и обвити с 2 тесни ресничести индузии. Спорите кафяви, брадавичести.

Екология. Расте из умерено влажни тревисти и храсталачни места в покрайнините на горите и в разредените гори, горските поляни, стръмните скатове. Мезофит, често вторичен едификатор, формиращ мощни тревни съобщества самостоятелно или по – рядко с обикновената полевица и други видове в габърво – горуновия, буковия и отчасти и иглолистния пояс на мястото на унищожени гори. Предпочита пясъчливи почви и силикатна скална подложка.

Биологични особености и размножаване. По долната страна на листата на орловата папрат се разполагат спорангиите, събрани в групи. След узряването им спорите се разсейват от вятъра и прорастват, като се образуват прорастък и зародиш. След образуването на коренче, стъбълце и първи лист зародишът започва самостоятелен живот и се формира възрастното растение. Размножава се със спори и вегетативно чрез разделяне на коренището.

Възможности за черпене и ротация. Националните запаси са големи и е възможно едно и също находище да се използва всяка година. Ротация не е необходима, ако еднократното черпене не превишава 50 % от популацията.

Прогнозни количества : 4000 кг

57. *Potentilla erecta* (L.) - Горско прозорче

Описание. Многогодишно тревисто растение с изправени, полегнали или почти хоризонтални коренища. Стъблата високи 10- 50 см, изправени или приповдигнати, а горните части разклонени, облистени. Приосновните листа дланевидни с 5 листчета. Цветовете в диаметър не по – големи от 1 см, чашелистчетата в 2 кръга по 4, рехавовлакнести; венчелистчетата 4, дълги 4-6 мм, равни или малко по – дълги от вътрешните чашелистчета, жълти; тичинковият пръстен почти гол; тичинките 15 – 20, с дълги голи дръжки и дребни закръглени прашници; цветното легло малко, сплеснато, влакнесто; яйчниците голи; сълбчетата пиринообразни.

Екология. Расте по влажни ливади и торфища, пасища и тревисти места и в разредени, главно в иглолистни гори като естествен елемент на тревистата растителност. Мезофит – хигромезофит.

Биологични особености и размножаване. Горското прозорче цъфти през юни – август. Размножава се семенно и вегетативно и самовъзобновителният процес е сравнително добър. Дренирането на някои влажни терени намалява възможността за разширяване на популациите и увеличаването на тяхната гъстота.

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене от популацията не трябва да превишава 70% от нея. Повторното черпене се препоръчва след 4 - 5 години.

Прогнозни количества : 500 кг

58. *Potentilla reptans* L. – Пълзящо прозорче

Описание. Многогодишно тревисто растение с изправени, многоглависти дебели коренища. Стъблата силно удължени, пълзящи, дълги над 1 м, вкореняващи се във възлите. Листата с дълги дръжки, обикновено дланевидни, с 5 листчета. Цветовете най – често в диаметър 18 – 25 мм, единични, по – рядко по 2, пазвени; чашелистчетата след прецъфтяване уголемяващи се; венчелистчетата дълги 8 – 12 мм, почти двойно по – дълги от чашелистчетата, златножълти; тичинковият пръстен почти гол; тичинките 20 с къси голи дръжки. Цветното легло конично, влакнесто, яйчниците голи; стълбчетата пириноподобни с разширени близалца.

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Екология. Расте като елемент на естествената тревиста растителност по тревисти места, край селища, из долове, край реки и потоци при по – висока влажност на почвата в равнините и планините на цялата страна. Мезофит – хигрофит.

Биологични особености и размножаване. Пълзящото прозорче цъфти през юни – август. Размножава се предимно вегетативно чрез разклоняване на коренищата и вкореняване на стъблата. Проявява се като изключително жизнено растение с висок самовъзобновителен потенциал при осигурена оптимална почвена влажност.

Възможности за черпене и ротация. Въпреки огромните резерви, разумно е да се въведе ротация по райони, области или по – големи райони от страната, за да се регулира ритъма на самовъзобновяване. Еднократното черпене не трябва да превишава 75 – 80 % от коренищата. Повторното черпене се препоръчва през 1 година..

Прогнозни количества : 1000 кг

59. *Primula veris* L. – Лечебна иглика

Описание. Многогодишно тревисто растение с късо коренище и множество дълги цилиндрични корени с диаметър 1 – 2 мм. Съцветната дръжка висока 5 – 35 см, в диаметър 1 – 3 мм. Листата събрани в приосновна розетка, дълги 4 – 17 см, широки 2 – 8 см, неправилно вълновидноназъбени. Съцветието прост, централен или едностранен сенник, с 3 – 10 цвята; чашката дълга 8 – 16 мм, широка 3 – 4 мм, звънчевидна; венчето в диаметър 10 – 18 мм, дисковидно или звънчевидно, с интензивно жълти дялове.

Екология. Расте из храсталаци, по горски поляни, в покрайнините и в разредените широколистни гори, а на места навлиза и в иглолистният пояс като елемент на естествената тревна и разрежена горска растителност.

Биологични особености и размножаване. Лечебната иглика цъфти през февруари - март, а плодоноси през април – юни. Тя е с много голяма жизненост и висок размножителен потенциал. Размножава се предимно със семена и отчасти вегетативно чрез коренищни разклонения. При създаване на подходящи условия за развитие площта на популациите на игликата и тяхната плътност много бързо се разширяват. **Лечебно растение под специален режим на опазване и бране.**

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене не трябва да превишава 60%, повторното черпене да бъде след 3 – 4 години.

Прогнозни количества : 800 кг

60. *Prunus spinosa* L. – Трънка

Описание. Храст със силно разклонено стъбло, висок 1 – 3 м, развиващ многобройни коренови издънки. Клоните преплетени, покрити с тръни. Листата на къси дръжки, дълги 2 – 4 мм, от елиптични до обратояйцевидни, напилени. Цветовете единични, появяващи се пред разлистването; венчелистчетата бели, със зеленикав оттенък.

Екология. Расте из храсталаци, по синури, пасища, пустеещи места, в покрайнините на дъбови гори. Среща се из цялата страна. Светлолюбив, студоустойчив ксеромезофит и мезофит. Дребно плодно растение, което е предимно антропофитен еемент в естествената растителност. Понякога образува и самостоятелно храстови съобщества.

Биологични особености и размножаване. Трънката цъфти през март - април, а плодоноси през септември – октомври. Размножава се чрез семена, които се разсейват чрез разнасяне на плодовете от птиците, вегетативно чрез коренови издънки, които са с подчертана жизненост. Трънката заема терените особено бързо, когато се изсичат стъблата в продължение на 3 – 4 последователни години и след това се спре изсичането.

Възможности за черпене и ротация. Трънката достига 40 – годишна възраст и не се нуждае от грижи по възобновяване на популациите. Черпенето на цветовете и плодовете може да става ежегодно, без да се наруши ритъмът на самовъзобновяване.

Прогнозни количества : 10000 кг

61. *Populus tremula* L.- Трепетлика

Описание. Двудомно дърво, високо 25-30 м с широка, силно разклонена корона. Кората сиво – зеленикава; младите клонки цилиндрични, зеленикаво- кафяви, голи, лъскави. Листата закръглени или триъгълно – елиптични, едро назъбени; дръжките равни на петурата, силно странично сплеснати в горната си половина; прилистниците линейни, рано опадващи. Ресите

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

цилиндрични, увиснали, развиващи се преди листата; мъжките реси дълги до 15 см, мъхнати; женските реси по-къси; тичинките 5-12, с пурпурни прашници; близалцата 2, пурпурни, мъхнати.

Екология. Расте из смесени широколистни и из иглолистни гори, сечища, ветровали и пожарища. Образува самостоятелни съобщества или участва в състава на гори от бук, обикновен габър, горун, смърч, бял бор и др. Принадлежи към групата на най – светлолюбивите дървесни видове. Отличава се със силната си приспособимост към почвените условия, но расте най – добре върху плодородни горски почви при умерена и постоянна въздушна влага.

Биологични особености и размножаване. Трепетликата цъфти през април – май, а плодоноси юни – август. Кореновата система е плоска и силно пълзяща. При разсичане на стъблото или застаряване образува многобройни издънки. Изкуственото размножаване се извършва най – лесно с коренови издънки и семена. В пожарищата, в сечищата и ветровалите, трепетликата е пионерен елемент при възстановяване на горската растителност.

Възможности за черпене и ротация. Не се налага режим на ротация, тъй като събирането на листни пъпки и мъжки реси не се отразява съществено върху възпроизводството на популациите. Трепетликата е относително ценен дървесен вид и заслужава повече внимание и грижи за отглеждане на изкуствени насаждения дори в равнините части на страната върху влагозапасени терени.

Прогнозни количества : 3000 кг

62. *Rhamnus catharticus* L. – Зърника

Описание. Храст или ниско дърво, високо 3 м, с грапава почти черна кора. Листата на удължените млади клонки почти срещуположни, на скъсени клонки в снопчета. Цветовете в пазвени снопчета на дръжки, дълги 5-8 мм, обикновено еднopolови, двудомни, тяснозвънчевидни, 4 – делни; чашковите дялове триъгълно – ланцетнии; венчелистчетата повече от 2 пъти по – къси от чашковите дялове, едва по – къси от тичинките. **Отровно!**

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Екология. Расте единично и на малки групи из храсталаци и разредени широколистни гори. Разпространено нарядко из цялата страна от низините до ниските части на планините.

Биологични особености и размножаване. Зрънната цъфти през юни - юли, а плодоноси през август – октомври. Размножава се семенно и от части с коренови издънки. Самовъзобновителният процес протича много бавно поради ниския процент на покълнали семена.

Възможности за черпене и ротация. Листата и плодовете могат да се събират до 80 % от популация ежегодно, без да се навреди чувствително на самовъзобновителния процес. За черпене на кори трябва да се организира ротация, като еднократното черпене не трябва да превишава 50 % от популация, а повторното се препоръчва след 8-10 години. Практически това означава, че половината индивиди почти напълно се унищожават, а другата половина остава като семевъзобновител през периода на покой

Прогнозни количества : 500 кг

63. *Rhodiola rosea* L.- Златовръх

Описание. Многогодишно двудомно тревисто растение с дебело, месесто коренище, покрито с остри, ципести люспи с миризма на рози. Коренът дебел до 1 см. Цветоносните стъбла изправени, многобройни, високи 25-30 см, в диаметър 4 – 6 мм. Листата приседнали, зелени, от закръгленоовални до линейнопродълговати, в долната част почти целокрайни, в горната назъбени, голи. Цветовете 4- 5 – делни, на дълги дръжки, еднopolови; чашелистчетата и венчелистчетата от зеленикави до жълтеникави; мъжките с по – дълги от венчелистчетата тичинки, женските със завити плодници, 2-3 пъти по – дълги, отколкото широки.

Екология. Расте по каменисти и скалисти места в по-високите части на планините, най – често по бреговете на планински потоци и ручей. Популациите са мозаични с рехава структура.

Биологични особености и размножаване. Златовръхът цъфти през май - юни, а плодоноси през юни – юли. Кръстосано опрашвано растение. Размножаването е семенно и вегетативно чрез разделяне на коренищата. Семената се разсейват под действието на вятъра и водата. Има сравнително бавни възобновителни способности.

Възможности за черпене и ротация. Ограниченото разпространение на вида в страната не допуска събирането на дрога от естествените находища, тъй като това създава опасност от пълното му унищожаване.

Охрана на генофонда. Видът е под закрила. Част от популациите се охраняват на територията на резервата „Чупрене“. Поради засиленият интерес от страна на фармацевтичната промишленост се препоръчва култивиране на подобрена популация при подходящи екологични условия.

Прогнозни количества : 200 кг

65. *Rubus idaeus* L. – Малина

Описание. Полухраст с изправени вдървенели стъбла, високи 100 – 160 см, задебелени, с тъмночервени шипчета. Листата последователни, тройни или перести с 5 – 7 листчета, отгоре зелени, голи, отдолу прилепнало сребристо напластени; прилистниците нишковидни, сраснали в основата с листната дръжка. Съцветията многоцветни, гроздовидни облистени, разположени в пазвите на горните листа на 2-годишните клонки; чашелистчетата при плода извити назад; венчелистчетата дълги 5 – 6 мм, бели; тичинките белезникави, почти равни на стълбчетата; яйчниците пепелявосиви, напластени.

Екология. Расте из храсталаци и като подлес в широколистни и иглолисти гори, а понякога образува самостоятелни съобщества на територията на сечища, ветровали, пожарища, край пътища и др.

Биологични особености и размножаване. Малината цъфти през май - юли, а плодоноси през юли – август. Размножава се предимно вегетативно, но и семенно. Индивидите са много жизнено способни и с висок размножителен потенциал.

Възможности за черпене и ротация. При включване на всички находища в системата на ротиране, еднократното черпене от отделна популация не трябва да превишава 75 % от нея, а повторното черпене от същото находище се препоръчва след 2 години. При спазване на тези изисквания могат да се събират до 50 тона листа годишно, без това да повлияе неблагоприятно на самовъзобновителния процес. Наложително е увеличаването на културни площи като главен източник на суровини.

Прогнозни количества : 15000кг.

66. *Rumex acetosa* L. – Обикновен киселец

Описание. Многогодишно двудомно растение с късо разклонено коренище и влакнести корени. Стъблото изправено, високо 30 – 100 см, наребрено, облистено, голо или сивокадифено овласено. Приосновните и долни стъблови листа с дълги дръжки; петурата целокрайна, тъпа с характерна стреловидна основа; горните листа приседнали, стълообхващащи. Охреите разкъсани, назъбени или ресничести. Листата и младите стъбла с

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

приятен кисел вкус. Цветовете събрани в прешлени по цветоносните клонки, образуващи метличесто съцветие. Околоцветникът прост. Околоцветните листчета венчевидни, бледозелени, често по ръбовете червеникави.

Екология. Расте по влажни поляни, ливади и тревисти места. Предимно аскетатор, рядко субдоминант. Светлолюбив мезофит.

Биологични особености и размножаване. Киселецът цъфти през май - юли, а плодоноси през август – септември и е ветроопрашвано растение. Размножава се със семена и вегетативно. Има добри самовъзобновителни възможности.

Възможности за черпене и ротация. Най-добре е да се събират по време на коситба на ливадите или непосредствено преди нея.

Прогнозни количества : 2000кг

67. *Rumex acetosella* L. – Козя брада

Описание. Двудомни растения с пълзящо коренище, от което излизат няколко изправени или приповдигащи се разклонени стъбла, високи до 40 см. Те са голи, набраздени, олиствени, понякога червено обагрене. Розетковите и долните стъблови листа с дълги дръжки и копиевидни петури; горните листа с къси дръжки, най – горните приседнали, понякога червенеещи. Охреите източени, ресничесто нарязани. Цветовете събрани в гроздове, образуващи рехава метлица. Околоцветникът прост, всички дялове възвенчевидни, изправени, външните по – къси и по – тесни от вътрешните.

Екология. Расте из сухи и умерено влажни тревисти места, из орници, ливади, по жп насипи, край пътища, гори и реки. Пионерно растение на бедни почви, най – често като аскетатор в разредените тревни съобщества. Светлолюбив мезофит – ксерофит.

Биологични особености и размножаване. Козята брада цъфти през юни - август, плодовете узряват август – октомври. Размножава се предимно със семена и по – рядко вегетативно. Естественото самовъзобновяване без режим на черпене е добро.

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене от отделна популация трябва да е до 70 % от нея, а повторното след 2 години.

Прогнозни количества : 700 кг

68. *Sambucus nigra* L. – Черен бяз

Описание. Разклонен храст или дърво, високо до 10м с бяла шуплеста сърцевина. Младите клонки покрити с лещанки, старите напукани, с жълтеникаво-сива кора. Листата нечифтоперести, с 5- 7 яйцевдни или продълговати, гъсто назъбени листчета. Цветовете дребни, във върха сложни щито – сенникоцветни съцветия; чашката от 5 дребни листчета; венчелистчетата 5, дребни, бели или бяло – жълтеникави, сраснали. Плодникът от 5 плодолиста с попудолен 3 – гнезден яйчник и 3 приседнали близалца.

Екология. Расте по влажни сенчести места, край реките и потоците почти винаги в близост с населените места върху богати, влажни почви. Старо културно растение, частично подивяло.

Биологични особености и размножаване. Черният бяз цъфти през май - юли, а това е благоприятно за по – пълно събиране на цветовете при периодично обхождане на находищата. Плодовете зреят през август – септември. За правилното си развитие черният бяз изисква влажни хумосни почви, богати на минерални соли, както и по – влажен микроклимат. Изобилно образува пънови издънки, с които получава гъста храстовидна форма. При благоприятни условия се развива като дърво с диаметър на стъблото 30 – 35 см. Размножава се и с резници и отводки.

Възможности за черпене и ротация. При правилно събиране на цветовете и плодовете, ако не се отсичат клони, черпенето от едни и същи находища може да продължава години, без да се влияе отрицателно върху семенното възпроизводство. Биологичната продуктивност е най-малко 2 пъти по-голяма от събираните количества цветове и плодове. При необходимост от кори и корени трябва да се координира дейността с горските стопанства и да се съчетае със сечите. Създаването на плантации на подходящи пустеещи места е икономически изгодно, защото не се налагат разходи по подържането им.

Прогнозни количества : 10000 кг

70. *Solidago virgaurea* L. – Горски енчец

Описание. Многогодишно тревисто растение, високо 25 – 100 см. Коренището хоризонтално или косо, тънко, въздървявяло. Стъблото обикновено единично, изправено, в горната част често разклонено. Листата голи или финовлакнести, прости, цели, приосновните на дълги 2 – 6 см дръжки, стъбловите приседнали, по-дребни. Кошничките звънчевидни, маобройни, поединично на къси влакнести дръжки в сбити класовидни метлици или до многобройни в

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

рехави метличести сложни съцветия; обвивните листчета в 4 – 6 реда, външните яйцевидно-триъгълни, по-къси, вътрешните продълговатоланцетни, светлоципести; цветовете по 10 – 30, жълти, езичести, в дълга 5 – 10 мм кошничка, тръбести. **Отровно!**

Екология. Расте из храсталаци, разредени гори, горски поляни, сечища, по тревисти и скалисти места като елемент на естествената растителност. Светлолюбив мезофит.

Биологични особености и размножаване. Горският енец цъфти през юли – септември, плодоноси през август – октомври и е кръстосано насекомоопрашвано растение. Размножава се вегетативно и със семена.

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене от отделна популация не трябва да превишава 50 % от нея, за да останат достатъчно плодоносещи индивиди за семенно възобновяване. Повторното черпене от същото находище се препоръчва през 2 години.

Прогнозни количества : 10000 кг

71. *Sorbus aucuparia* L. – Офика

Описание. Дърво, високо 4 – 15 м, с гладка кора и косо нагоре разперени клони. Короната яйцевидна. Листата сложни, нечифтоперести с 5 – 7 двойни, ланцетни, опадливи листчета. Съцветията щитовидно-сенниковидни, многоцветни, в диаметър 10 – 18 см. Цветовете в диаметър 8 – 10 мм, с бели венчелистчета, дълги колкото тичинките.

Екология. Расте като естествен елемент на дървесната растителност върху различни типове, но предимно добре дренирани почви, единично или на малобройни групи в планинските гори и храсталаци.

Биологични особености и размножаване. Офиката цъфти през април – юли, плодоноси през септември – октомври. Размножава се със семена и отчасти вегетативно. Самовъзобновителният процес протича нормално дори при режим на черпене. Птиците играят основна роля при разпространяването на плодовете, но в редки случаи семената поникват, понеже остават на повърхността на терена.

Възможности за черпене и ротация. Плодовете могат да се събират от всички възможни находища без режим на ротиране и ограничения.

Прогнозни количества : 1000 кг

72. *Symphytum officinale* L. - Черен оман

Описание. Многогодишно тревисто растение с масивен месест корен. Стъблото високо 50 – 100 см. Листата дълги 5 – 25 см, широки 1 – 8 см, от яйцевидноланцетни до ланцетни, заострени; долните с дълги, тяснокрилати дръжки, със закръглена в основата петура; горните приседнали, в основата клиновидни или закръгленоклиновидни, силно низбягващи, по ръба често вълновидни, горната повърхност с прилегнали четинковидни власинки, долната почти гола или разпръснатовлакнеста, по жилките с дълги и бели четинковидни власинки. Съцветията многоцветни, рехави; чашката дълга 6 – 13 мм, до $\frac{3}{4}$ разсечена на лонцетни, дълги заострени дялове; венчито дълго 12 – 18 мм с тръбичка, 2 пъти по-дълго от чашката; дяловете широкотриъгълни, розови, лилави или бели.

Екология. Расте из влажни замочурени ливади, заивни места край реки, потоци в низините и предпланините.

Биологични особености и размножаване. Черният оман цъфти през май – юли и е насекомоопрашвано растение, размножава се със семена. В някои случаи се разпространява в зони с рудерален характер.

Възможности за черпене и ротация. Видът се характеризира с обилна биомаса, обезпечаваща сравнително добър добив. Препоръчва се ротация по райони през една година.

Прогнозни количества : 300 кг

73. *Tanacetum vulgare* L. – Вратига

Описание. Многогодишно тревисто растение, високо 60 – 120 см. Коренището пълзящо, разклонено. Стъблата многобройни, изправени, едва на върха разклонени. Листата късо простовлакнести, пересто наделени; приосновните бързо отмиращи; стъбловите на дръжки до

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

почти приседнали. Кошничките полукулбести 10 – 70, поединично на дълги неравни дръжки, формиращи сложни съцветия; обвивните листчета в три реда, външните линейноланцетни, по края кафяви с тесен прозрачен ципест ръб; вътрешните с широк ципест ръб; цветовете многобройни, тръбести, жълти. **Отровно!**

Екология. Расте из храсталачни места, разредени гори, горски покрайнини и поляни, из сечища, тревисти и каменисти места като елемент на естествената растителност, по-рядко вторично по изоставени, буренливи и рудерализирани места. Среща се в разредени съобщества на видове дъб, бук, бял бор, смърч и други. Популациите са с мозаечна структура, на места значително плътни. Светлолюбив мезофит.

Биологични особености и размножаване. Вратигата цъфти през юни – септември, плодоноси през август – октомври и е кръстосано, насекомоопрашвано растение. Посещава се от различни насекоми и особено от пчели за цветен прашец и нектар. Размножава се вегетативно и със семена. Зрелите плодосемки се отделят и разсейват при движението на стъблото.

Възможности за черпене и ротация. Националните запаси са големи. Еднократното черпене от отделна популация не трябва да превишава 50 % от нея. Повторното черпене от същото находище се препоръчва през 2 – 3 години.

Прогнозни количества : 10000 кг

74. *Teucrium chamaedrys* L. – Обикновено подъбиче

Описание. Многогодишно тревисто растение. Коренището вдървява. Стъблата високи 10 – 40 см, 4-ръбести. Листата дълги 0,8 – 4 см, широки 0,8 – 2,5 см, с клиновидна основа, ланцетни, елиптически, закръглени, ромбични, от напилено- до заоблено-зъбени; от двете страни листата разредено до гъсто простовлакнести, по ръба ресничести. Цветовете от червени до розово-червени, чашката дълга 4 – 8 мм, звънчевидна, простовлакнеста. Венчената тръбица дълга 4 – 7 мм; долната устна триделна, средният дял тъп, по ръба вълновиден, страничните дялове триъгълни.

Екология. Расте по сухи тревисти и каменисти места в разредени смесени гори.

Биологични особености и размножаване. Обикновеното подъбиче цъфти от края на май до юни, юли и е насекомоопрашвано растение. Размножава се със семена, по-рядко вегетативно.

Възможности за черпене и ротация. Поради малката биомаса на индивидите възможностите за черпене са ограничени. Еднократното черпене от отделна популация не трябва да превишава 60 % от нея. Повторното черпене от същото находище се препоръчва през 3 години.

Прогнозни количества : 900 кг

75. *Tilia platyphyllos* Scop. – Едролистна липа

Описание. Дърво с височина на стъблото до 40 м. Листните дръжки дълги 2 – 4,5 см; листата дълги 6 – 17,5 см и широки 4 – 12 см, широкосърцевидни, от неправилно назъбени до неправилно напилени, с груби безцветни власинки в ъглите между главните жилки. Присъцветният лист дълъг 3,5 – 12 см и широк 0,8 – 2,2 см, от ланцетен до линеен, сраснал половината с оста на съцветието, покрит изцяло със звездовидни власинки. Цветовете 3 – 14, венчелистчетата яйцевидни, бледожълти.

Екология. Расте почти изключително във влажните и по-топлите планински долини, където участва в образуване на смесените широколистни гори. Изисква по-мек и влажен климат и по-дълбоки влажни почви, отколкото дребнолистата липа, от която се отличава по растежа и развитие.

Биологични особености и размножаване. Едролистната липа цъфти сравнително най-рано – от юли, но най-често вече е на прецъфтяване, когато започва бутонизацията на сребролистната липа. Размножава се вегетативно и със семена, които покълнват най-добре при засяването им във възрастна зрелост още през есента.

Възможности за черпене и ротация. Предвид по-ограничените запаси, дължащи се на по-малката разпространеност на вида, се налага внимателно черпене като се опазват дърветата от изсичане и счупване на клони. Режим на ротиране не се налага, освен при специални поръчки. Както при другите видове липи, усилията трябва да се насочат към преодоляване на погрешната практика да се секат клони или да се отсича цялото дърво, за да се оберат цветовете. Освен използваните стълби и въжета налага се конструиране и на ножици с дистанционно управление.

Прогнозни количества : 2000 кг

76. *Tilia tomentosa* Moench – Сребролистна липа

Описание. Дърво с височина на стъблото 25 м. Листата дълги 4 -12 см и широки 3,5 – 12 см, от широкосърцевидни до закръглени, към върха изведнъж стеснени, слабо асиметрични, остро

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

напилени, отдолу гъсто покрити с гъсти звездовидни власинки; листните дръжки дълги 2 -6 см. Присъцветният лист дълъг 1,5 -10 см, широк 0,6 – 1,5 см, от ланцетен до линейноланцетен сраснал до половината си с оста на съцветието си. Цветовете 8- 10; венчелистчетата елиптични, голи, жълтеникави.

Екология. Расте в смесени широколистни гори в равнините, предпланините и планините, върху относително по – сухи почви. Изисква по – топъл климат и по – добро осветление в сравнение с другите липи, но е по – сухоустойчива. Формира и самостоятелни насаждения главно в Североизточна България.

Биологични особености и размножаване. Сребролистната липа цъфти най – късно – през юни- август от другите видове липи. Плодовете и узряват едва през септември – октомври. Корените образуват множество издънки с пъпков произход.

Възможности за черпене и ротация. При правилно събиране само на цветовете не се налага режим на ротиране по райони. Най – често остават необрани огромни количества поради липса на подходяща техника.

Препоръчва се масово агитационно разяснителна работа против изсичане на клоните с цел обирание на цветовете.

Прогнозни количества : 2000 кг

77. *Tussilago farfara* L – Подбел

Описание. Многогодишно тревисто растение. Коренището удължено, пълзящо с люсповидни листа; на пролет развива единични или до 2-3 стъбла, дълги 4 -15 см, зелено – пурпурни, бяло напластени, на върха с единични кошнички, при цвeта изправени, след прецъфтяването подвити надолу. Листата в приосновната розетка, развиващи се след прецъфтяването, почти кръгли, в основата сърцевидно врязани, в диаметър 10 - 25 см, на дълги, обикновено бяло напластени дръжки, плитко наделени, неправилно късо назъбени, отгоре младите напластени, впоследствие оголяващи, отдолу трайно бяло напластени. Обвивните листчета в 1 ред, линейни или линейноланцетни, при пода изправени или разперени. Крайните цвeтове многобройни, езичести, женски; средните малобройни, тръбести, функционално мъжки; всички златисто – жълти.

Екология. Расте по насипи, влажни брегове, край канали, изоставени места на глинеста почва, в границите на естествената растителност, но на отворени участъци с нарушена растителност. На места се развива като заплевител из влажни зеленчукови и овощни градини. Светлолюбив мезофит – хигромезофит.

Биологични особености и размножаване. Подбелът цъфти през февруари – април, плодоноси през април – май и е кръстосано опрашвано растение. Той е еднoдомно растение с еднoполови цвeтове. Опрашва се от различни насекоми, посещаващи цвeтовете за нектара и прашеца. Размножава се вегетативно и със семена. Зрелите плодосемки се разсейват от вятъра и

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

животните само в сухо време. Обвивните листчета се затварят във влажно време и се отварят в сухо време.

Възможности за черпене и ротация. При наличието на многобройни популации еднократното черпене от отделна популация не трябва да превишава 50 % от нея за листата и 70 % за цветните кошнички. Повторното черпене от същото находище се препоръчва през 2 години за листа и през 2 -3 години за цветни кошнички.

Прогнозни количества : 300 кг

78. *Veratrum album* L. – Чемерика бяла

Описание. Многогодишно тревисто растение с изправено стъбло, високо до 100 и повече сантиметра, в горната си част метличесто разклонено и гъсто покрито с меки пухести власинки. Листата последователни, долните широкоелиптични, дълги 20 – 25 см, и широки до 18 см, горните ланцетни, всичките или само долните дъговидно напилени, отгоре голи, отдолу гъсто пухести. Съцветието силно разклонено. Цветовете с къси, пухести дръжки и 6-листен околоцветник от продълговатоелиптични листчета, на върха затъпени, по ръба силно назъбени или почти целокрайни, в основата си стеснени, няколко пъти по- дълги от цветните дръжки и наполовина по-дълги от тичинките. **Отровно!**

Екология. Расте из влажни и умерено влажни планински ливади и пасища край рекичките, потоците и езерата, по замочурени планински места и рядко из торфища във всички планински области на страната.

Биологични особености и размножаване. Чемериката цъфти през юни и август, а семената ѝ узряват след октомври. Размножава се предимно със семена и само от части вегетативно. Притежава висока жизненост и сравнително бързо се самовъзобновява при оставяне на оптимален брой растения – семеобразуватели. Без режим на черпене плътността на популациите и разширяване на границите протича с добър темп. Върху семеобразуването отрицателно действат ранните есенни слани и замръзвания. Особено благоприятно се отразява изкуственото подсяване в края на есента и на сегашния етап най – добре е да се оптимизират находищата чрез подсяване със семена.

Възможности за черпене и ротация. Налага се установяване, картотекиране, проучване на биологичната продуктивност на всички известни популации и въвеждане на научнообоснован режим на ротиране по райони. Според предварителни изследвания еднократното черпене не трябва да превишава 60 – 70 % от популация, а повторното черпене от същото находище се препоръчва след не по – малко от 5 години.

Прогнозни количества : 100 кг

79. *Verbascum thapsiforme* Schrad. - Висок лопен

Описание. Двугодишно тревисто растение, високо до 2,5 м, покрито с многоклетъчни разклонени трихони. Стъблото неразклонено или към върха слабо разклонено. Средните и горните стъблови листа избягващи по цялата дължина на междувъзлията, поради което стъблото изглежда крилато; приосновните листа ованоланцетни, а горните яйцевидни, назъбени. Цветовете едри, в едро гроздовидно съцветие; чашката 5 – делна; звънчето златисто, дисковидно в диаметър 5 -6 см, с прикрепени към него 5 тичинки, 2 от които по – дълги, голи с продълговат низбягващ прашник, а 3 с белезникави папили по тичинковите дръжки и малък бъбрековиден прашник.

Екология. Расте из храсталаци и редки гори, по слънчеви тревисти места, край реки и потоци, около населени места, по бунища и буренливи места. Светлолюбив ксеромезофит.

Биологични особености и размножаване. Високият лопен цъфти през юни – август. Размножава се само със семена. Самовъзобновителната възможност без черпене е много голяма.

Възможности за черпене и ротация. Еднократно черпене до 80 – 90 % от популация и повторно черпене след 3 години. Самовъзобновяването може да се подпомогне чрез подсяване на находищата.

Прогнозни количества : 1000 к

80. *Verbascum phlomoides* L. – Мъхнат лопен

Описание. Двугодишно тревисто растение. Стъблото високо до 2 м, изправено, неразклонено, жълтеникаво овласено. Розетковите листа с къса дръжка и назъбена овална петура, постепенно

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

заострена на върха с клиновидна основа; стъбловите листа приседнали, на върха заострени, а в основата сърцевидни, полуобхващащи стъблото. Цветовете на къси дръжки, събрани на върха на стъблото в удължено многоцветно класовидно-гроздовидно съцветие; чашката 5-делна, венчето 5-делно, дисковидно с къса венечна тръбица, леко зигоморфно, с диаметър 3 – 5 см; тичинките 5, сраснали с венечната тръбица, 2 от тях по-дълги, голи с продълговати низбягващи прашници, 3 с бъбрековидни прашници, покрити с бели или жълтеникави папили.

Екология. Расте из сухи тревисти, каменисти и пясъчливи места, край пътища и огради, из сечища, пожарища, необработени ниви, пустеещи земи. Рудерализирано в голяма степен. Среща се в тревни съобщества. Светлолюбив мезофит.

Биологични особености и размножаване. Цъфти през юни – юли, размножава се със семена. Притежава добра самовъзобновителна способност дори при черпене.

Възможности за черпене и ротация. Еднократното черпене от отделна популация не трябва да превишава 90 % от нея, а повторното черпене от същото находище се препоръчва след 2 години. При добра организация могат да се събират многократно по-големи количества, особено ако става подсяване на находищата.

Прогнозни количества : 1000 кг

81. *Veronica officinalis* L. – Великденче

Описание. Многогодишно тревисто влакнесто растение с тънко пълзящо коренище. Стъблото приповдигащо се, пълзящо. Цветоносните клонки изправени излизат от пазвите на листата. Горните стъблени листа срещуположни и с къси дръжки; петурите от широкоелиптични до обратояйцевидни. Цветовете събрани във върхни гроздовидни, жлезисти съцветия; чашката 4 – делна; венчето 4 – делно, с къса венечна тръбица, светлосиньо; тичинките 2, сраснали с венечната тръбица.

Екология. Расте из умерено влажните гористи и храсталачни места. Сенколюбив мезофит.

Биологични особености и размножаване. Цъфти през май – август, размножава се със семена и вегетативно. Жизнено растение с много добра възможност за самовъзобновяване.

Възможности за черпене и ротация. При еднократното черпене до 70 % от популация без унищожаване на подземната част и повторно черпене от същото находище след 2 години естествените ресурси ще се запазят. Трябва да се редуват всички райони. Може да се подпомогне самовъзобновителният процес чрез подсяване и чрез засяване на изскубнати или откъснати части.

Прогнозни количества : 1000 кг

82. *Viola tricolor* L. – Трицветна теменуга

Описание. Двегодишно или едногодишно растение. Стъблото високо 10 – 40 см, изправено или приповдигащо се, ръбесто, често от основата разклонено, обикновено по ръбовете с къси груби власинки. Листата тъпо назъбени, покрити с къси груби власинки; долните от широкояйцевидни до яйцевидноланцетни, дълги 9 – 35 мм, широки 7 – 25 мм, средните елиптични, от яйцевидноланцетни до ланцетни, дълги 19 – 40 мм, широки 8 – 25 мм; горните продълговатоланцетни, заострени, дълги 19 -30 мм, широки 3 – 8 мм. Цветовете единични в пазвите на средните и горните листа, 1 – 3 на стъбло, обратнотрапецовидни, високи 15 – 27 мм, широки 13 -22мм, без миризма; горните венчелистчета тъмновиолетови, широко обратнойцевидни, дълги 10 – 15 мм, широки 8 – 12 мм, разперени нагоре и встрани; страничните виолетови, по – светли, несиметрично обратнойцевидни, извити встрани и към горните; долното почти триъгълно, на върха врязано, с шпора, още по – бледовиолетово, рядко жълто или бяло, в основата оранжево.

Екология. Расте из ливади и тревисти места, пасища, храсталаци като плевел из ниви и градини, лозя, в планините, предпланините и низините. Светлолюбив и студоустойчив мезофит.

Биологични особености и размножаване. Цъфти през май – септември, плодоноси през юни – октомври и е самоопршващо се и кръстосаноопрашвано растение. Размножава се със семена. Зрелите семена де разсейват от различни животни и при движение на стъблото.

Възможности за черпене и ротация. При наличието на многобройни популации еднократното черпене от отделна популация не трябва да превишава 70 % от нея. Повторното черпене от същото находище се препоръчва след 2 - 3 години.

Прогнозни количества : 1000 кг

83. *Viburnum opulus* L. – Калина

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Описание. Силно разклонен храст, висок 1,5 – 3 м, или малко дърво, високо 6 – 7 м, със сиво-кафява кора и зелени млади клонки. Листата с добре развити дръжки, срещуположни, триделно врязани, едро назъбени. Цветовете събрани на върхни, плоски, сенниковидно-щитовидни съцветия; периферните цветове по-едри, стерилни; вътрешните цветове в съцветието фуниеvidни, двуполови; чашката дребна с 5 зъбеца; венчето на двуполовите цветове фуниеvidно, сраснало, 5-делно; тичинките 5; плодникът от 3 плодoлиста.

Екология. Расте по места с висока почвена и въздушна влага, край реки и потоци, из доловете, в разредените смесени и широколистни гори и храсталаци. Мезофит и хигромезофит, понася добре засенчване.

Биологични особености и размножаване. Червената калина цъфти през май – юни, а плодовете ѝ узряват през есента, но може да се използват едва, когато преминат първите мразове. Цъфти и плодоноси ежегодно, но не всяка година обилно. Отличава се със бърз растеж, особено през първите 2 – 3 години. Размножава се вегетативно чрез обилни пънови издънки.

Възможности за черпене и ротация. При събиране на корите практически се унищожават стъблата. Възстановяването чрез пънови издънки е бавен и продължителен процес. Ротацията по райони само частично може да реши проблемите с ритмичното доставяне на дрога. Налагат се залесителни мероприятия на подходящи места и като съпътстващ вид в горите. При сечи трябва да се забрани изсичането на червената калина само при крайна необходимост сеченето ѝ е допустимо, при това трябва да е съгласувано с дейността на билкопреработващите организации, за да бъдат максимално използвани отсечените индивиди.

Прогнозни количества : 100 кг

АНАЛИЗ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ОПАЗВАНЕ НА ЕКОСИТЕМИТЕ, ВКЛЮЧВАЩИ ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ, ЗА ОСИГУРЯВАНЕ НА УСТОЙЧИВОТО ИМ ПОЛЗВАНЕ И ОПАЗВАНЕ НА РЕСУРСИТЕ.

Като цяло община Чупрене се характеризира с съхранена във висока степен природа. Качеството на биогеоценозите е добро, особено в планинските части. В тези райони екосистемите са запазили своя почти естествен облик и специфични екологични характеристики.

Част от находищата на лечебни растения се намират в защитени територии, което е гаранция за дълготрайно запазване на характеристиките на екосистемите. Друга основна част е включена в горски фонд който се намира под управлението на Държавно горско стопанство „Миджур“ и Община Чупрене. Управлението на тези горски екосистеми се осъществява на базата на десетгодишни лесоустройствени проекти.

На най-високо антропогенно натоварване са подложени екосистемите разположени в непосредствена близост до населените места в общината, в резултат от извършването на незаконна сеч и друга нерегламентирана дейност.

ПРИРОРИТЕТНИ МЕРКИ ЗА ОПАЗВАНЕ НА РЕСУРСИТЕ И РАЗНООБРАЗИЕТО ОТ ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ, ВКЛЮЧИТЕЛНО НА РЕДКИ И ЗАСТРАШЕНИ ОТ ИЗЧЕЗВАНЕ ВИДОВЕ.

Отделни пълноценни популации косвено се охраняват в резерват Чупрене и другите категории защитени територии в общината. Охраната на останалите находища може да се осъществява преди всичко чрез спазване на режима на черпене и ротация.

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

ИЗБОР И РЕГЛАМЕНТ НА ТЕРИТОРИИ, КОИТО НЕ СА ЗАЩИТЕНИ, НО ИЗИСКВАТ ПОДХОДЯЩО УПРАВЛЕНИЕ С ЦЕЛ УСТОЙЧИВО ПОЛЗВАНЕ НА ЛЕЧЕБНИТЕ РАСТЕНИЯ В ТЯХ.

На този етап не се налага регламентирането на територии извън защитените, които изискват устойчиво ползване на лечебните растения в тях. При евентуалното обявяване на природен парк „Западен Балкан” с разработване на плана за управление на парка, и след извършване на по-задълбочени геоботанични проучвания, би могло да се определят конкретни територии, за които да се спазва ограничителен режим на ползване.

ОБЩИНСКА НОРМАТИВНА УРЕДБА.

С решение № 95 от 29.03.2001 год. на Общински съвет с.Чупрене, е приета

Тарифа за таксите, които се заплащат за ползване на лечебни растения от земи, гори, води и водни обекти - общинска собственост

Грудки, корени, коренища

- божур, иглика, лудо биле, ранилист, решетка, ягода	0,09 лв./кг.
- кукуряк, папрат мъжка, папрат сладка, чемерика	0,07 лв./кг.
- бъзак, гръмотрън, синя жлъчка	0,02

лв/кг

- глухарче, девесил, оман чер, пищялка, чобанка	0,01 лв./кг.
- други	0,03 лв./кг.

Листа

- мечо грозде	0,08 лв./кг.
- боровинка червена и черна, лудо биле	0,04 лв./кг.
- бръшлян, чобанка	0,03 лв./кг.
- глог, живовлек, леска, липа, люляк, оман чер, ягода горска	0,02 лв./кг.
- бреза, върба, къпина, лопен, малина, подбел	0,01 лв./кг.
- други	0,03 лв./кг.

Стръкове

- блатно кокиче	0,10 лв./кг.
- горицвет, лазаркия	0,08 лв./кг.
-гълъбови очички, зайча сянка, залист бодлив, лечебен исоп, прозориче жълто, шапиче	0,05 лв./кг.
- зимзелен, лудо биле, ранилист, теменуга миризлива, чубрица планинска	0,04 лв./кг.
- дяволска уста, кантарион жълт, кантарион червен, мащерка, очанка, риган обикновен	0,03 лв./кг.
- великденче, върбинка, жаблек, златна пръчица, изсипливче, камшик, лепка, медуница, миши уши, пача трева, пелин обикновен, подъбиче бяло, подъбиче червено, пчелник, равнец бял	0,02 лв./кг.
- врабчови чревца, вратига, глухарче, еньовче, змийско мляко, имел бял, комунига жълта, мокреш, оман чер, росопас, теменуга трицветна, хвощ	0,01 лв./кг.
- други	0,03 лв./кг.
Цветове	
- липа	0,10 лв./кг.
- божур, иглика	0,05 лв./кг.

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

- метличина, паричка, подбел, ралица, слез, тъжник блатен	0,03 лв./кг.
- акация бяла, бяз	0,02 лв./кг.
- вратига, глог, равнец бял	0,01 лв./кг.
- други	0,03 лв./кг.
Плодове	
- боровинка червена и черна, хвойна червена	0,15 лв./кг.
- хвойна сибирска	0,10 лв./кг.
- кисел трън, къпина, малина	0,04 лв./кг.
- бяз, глог, конски кестен, киселица	0,02 лв./кг.
- бязак, трънка	0,01 лв./кг.
- други	0,03 лв./кг.
Семена	
- есенен минзухар	0,15 лв./кг.
- други	0,08 лв./кг.
Пъпки	
- странични борови връхчета	0,15 лв./кг.
- бяла бреза, черна топола	0,10 лв./кг.
- други	0,08 лв./кг.
Кори	
- мъждрян, ясен	0,20 лв./кг.
- зърнастец, кисел трън, леска	0,10 лв./кг.
- върба	0,05 лв./кг.
- дъб	0,03 лв./кг.
- бреза	0,02 лв./кг.
- други	0,03 лв./кг.
Лишеи	
- исландски	0,10 лв./кг.
Водорасли	0,30 лв./кг.

Генетичен материал за култивирано отглеждане, включително при лабораторни условия, за създаване на колекции или за възстановяване на други места в природата

От защитени лечебни растения

- плодове	100 г 20,00 лв.
- семена	100 г 50,00 лв.
- резници	2,00 лв./бр.

От лечебни растения под специален режим на опазване и ползване

- луковици, грудки, коренища	1,00 лв./бр.
- плодове	100 г. 5,00 лв.
- семена	100 г. 10,00 лв.
- резници	0,50 лв./бр.

От други лечебни растения

- луковици, грудки, коренища от всички видове, с изключение на описаните	0,10 лв./бр
- лук (всички видове), перуника (всички видове)	0,20 лв./бр.
- ботурче есенно (есенна циклама)	1,00 лв./бр.
- плодове	100 г. 2,00 лв.
- семена	100 г. 5,00 лв.

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

- резници

0,10 лв./бр.

Таксите се заплащат преди издаване на разрешителното.

ПРЕДВИДЕНИ ПЕРИОДИ ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ НА ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ, СЪОБРАЗЕНИ С ПОСОЧЕНИТЕ В ЧЛ. 6 ОТ НАРЕДБА № 2/ 20.01.2004 ГОДИНА (ЗА ПРАВИЛАТА И ИЗИСКВАНИЯТА ЗА СЪБИРАНЕ НА БИЛКИ И ГЕНЕТИЧЕН МАТЕРИАЛ ОТ ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ) ПЕРИОДИ;

Експлоатацията на находищата се редува с период на възстановяване на ресурсите.

I. Продължителност на периода за възстановяване:

1. при събиране на корени и коренища от видове, които лесно възстановяват ресурсите си (гръмотрън бодлив, копитник, коприва, лапад алпийски, прозорче горско, решетка безстъблена, теменуга миризлива, чемерика лобелиева, чобанка хибридна, чувен и други) – 2 години;

2. при събиране на корени и коренища от видове, които трудно възстановяват ресурсите си или растат при специфични екологични условия (дива тиква, здравец обикновен, иглика лечебна, лудо биле, мъжка папрат, орехче обикновено, сладка папрат и други) – 3 години;

3. при събиране на грудки (божур червен, змиярник петнист, орехче ливадно) – 2 години;

4. при събиране на листа (боровинка черна и червена, лудо биле, малина, медуница лечебна, подбел, смрадлика, чемерика лобелиева и други) – 1 година;

5. при събиране на стръкове от видове, които трудно възстановяват ресурсите си (горицвет пролетен, иглика лечебна, тинтява горска, тлъстига лютива и други) – 4 години;

6. при събиране на съцветия от иглика лечебна и лопен гъстоцветен – 2 години;

7. плодове и семена от есенен минзухар и зърнеш – 2 години.

II. Не е необходим период за възстановяване при събиране на следните билки:

1. коренища от вълча ябълка обикновена, коприва, орлова папрат, репей и трескот;

2. стръкове от видове, които лесно възстановяват ресурсите си (ветрогон полски, великденче лечебно, вратига, дяволска уста обикновена, звъника лечебна, змийско мляко, коприва, кучешко грозде черно, пчелинок обикновен, равнец хилядолистен и други);

3. цветни пъпки, цветове и съцветия (бъз черен, глог червен, лайка, липа – дребнолистна, едролистна и сребролистна, подбел, равнец хилядолистен, слез горски и други);

4. плодове и семена с изключение на тези по горепосочената точка 7.

СПИСЪК

НА ВИДОВЕТЕ, ПОСТАВЕНИ ПОД СПЕЦИАЛЕН РЕЖИМ, ЗА КОИТО СЪБИРАНЕТО И ИЗДАВАНЕТО НА ПОЗВОЛИТЕЛНИ ЗА ТЯХ ЩЕ СЕ ИЗВЪРШВА В ЗАВИСИМОСТ ОТ ЕЖЕГОДНИТЕ ЗАПОВЕДИ НА МИНИСТЪРА НА ОКОЛНАТА СРЕДА И ВОДИТЕ И СЪОТВЕТНО НА ДИРЕКТОРА НА РИОСВ – МОНТАНА;

Със Заповед № РД-89 от 1.02.2012 г на Министъра на околната среда и водите,/ обн., ДВ, бр. 12 от 10.02.2012 г./ е определен специалния режим на опазване и ползване на лечебните растения. На основание чл.10, ал.1,2 и 3 от Закона за лечебните растения са определени допустимите за събиране количества билки (кг сухо тегло), съгласно приложението от естествените находища извън територията на националните паркове на следните видове лечебни растения: Божур червен, Зърнастец елшовиден, Иглика лечебна, Катраника / пелин бял/, Лазаркия /енъовче ароматно/, Лудо биле /старо биле/, Ранилист лечебен, Решетка безстъблена, Тлъстига лютива, /жълто прозориче/, Трън кисел, Шапиче.

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Забранява се събирането на билки от естествените им находища на територията на цялата страна от следните видове лечебни растения:

- Бенедиктински трън, пресечка – *Cnicus benedictus* L.
- Волски език – *Phyllitis scolopendrium* (L.) Newm.
- Горицвет пролетен – *Adonis vernalis* L.
- Дилянка лечебна, валериана – *Valeriana officinalis* L.
- Залист бодлив – *Ruscus aculeatus* L.
- Изтравниче, страшниче – *Asplenium trichomanes* L.
- Исландски лишей – *Cetraria islandica* (L.) Ach.
- Исоп лечебен – *Hyssopus officinalis* L. ssp. *aristatus*
- Какула едрोцветна – *Salvia tomentose* Mill.
- Копитник – *Asarum europaeum* L.
- Мечо грозде – *Arctostaphylos uva-ursi* (L.) Spreng.
- Момина сълза – *Convallaria majalis* L.
- Оман бял – *Inula helenium* L.
- Папаронка жълта, жълт мак – *Glaucium flavum* Crantz
- Пелин сантонинов – *Artemisia santonicum* L.
- Пирински чай – *Sideritis scardica* Griseb.
- Пищялка панчичева – *Angelica pascuensis* Vand
- Плаун бухалковиден – *Lycopodium clavatum* L.
- Риган бял – *Origanum vulgare* L. Ssp. *hirtum* (Link) Ietswaart
- Ружа лечебна – *Althaea officinalis* L.
- Салеп – *Orchis* sp. *diversa*
- Смилен жълт – *Helichrysum arenarium* (L.) Moench.
- Хуперция иглолистна, плаун обикновен – *Huperzia inundata* (L.) Bernh=L.selago
- Цистозира - *Cystoseria barbata* (Good et Wood) Ag.

Ограниченията и забраните по тази заповед не се отнасят за количествата билки, събирани за лични нужди..

1.2.7. Отпадъци

Генерирани отпадъци

В резултат от жизнената дейност на хората, производството и търговията, се формират отпадъци, което налага и предприемането на мерки за намаляване на общото количество, повторната им употреба и увеличаване рециклирането и оползотворяването им. Същевременно с развитието на технологиите за третиране на отпадъци, все повече се разширяват възможностите за използването на отпадъците като алтернативен суровинен и енергиен източник и намаляване на количеството, предназначено за депониране.

Като част от ОПООС е разработена Общинската програма за управление на отпадъците в съответствие със структурата и целите на Националния план за управление на отпадъците (НПУО), в който генералната стратегическа цел на страната в сферата на управление на отпадъците е формулирана като:

„ОБЩЕСТВО И БИЗНЕС, КОИТО НЕ ДЕПОНИРАТ ОТПАДЪЦИ“

Битови отпадъци

Процесите, свързани с формиране, събиране, извозване, депониране и друго обезвреждане на отпадъците, са в пряка зависимост от развитието и организацията на стопанската дейност, демографските особености на района и от природните условия, в които се

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

осъществява човешкия живот. Битовите отпадъци се формират от жизнената дейност на хората. Количеството и съставът им зависят от:

- Мястото на образуване;
- Стандарта на живот на населението и неговата култура;
- Степен на благоустроеност на населените места;
- Начин на отопление;
- Други фактори.

Като се изхожда от административно-териториалната и социално-икономическа характеристика на община Чупрене, основните източници на твърдите битови отпадъци (ТБО) се явяват:

- Домакинствата;
- Търговски и обслужващи обекти.

В таблицата, по-долу, са представени генерираните количества ТБО през последните пет години (2012-2016 г).

Година	2012	2013	2014	2015	2016
Битови отпадъци, тона	170	175	168	112	74,8

Събраните отпадъци от населените места на община Чупрене се транспортират и депонират на Регионално депо за отпадъци в с.Жеглица, област Видин. Количеството на събраните отпадъци се измерва с електронна везна на входа на депото. Общината получава отчет всеки месец, в който се вписва датата и часа на влизане на транспортния автомобил на депото и количеството на депонирания отпадък.

Въвеждането на регионално управление на отпадъците, с депонирането им на 63 км от територията на общината, постави много остро въпроса за намаляване количеството и обема на извозваните отпадъци. Разработена и въведена в експлоатация е общинска система за събиране на пластмасовите бутилки, които са с голям обемен дял от транспортираните БО. За целта със собствени средства, са изработени специални кошове за събиране на пластмасови бутилки, с което се реализира тяхното отклоняване от потока на битовите отпадъци. Закупена е преса, която редуцира техния обем в компактни бали. Следващата стъпка е тяхното реализиране на пазара на вторични суровини, което се оказва една не толкова лека задача

Морфологичен анализ

Определянето на вида на отпадъците в количествено отношение е необходимо при планиране на система за оползотворяване на отпадъците. Морфологичният състав показва съдържанието на отделните компоненти на отпадъците по отношение на техния вид, изразени в проценти от общото тегло, обем и пр.

Проведеното проучване има за цел максимално детайлно изследване на видовете отпадъци, които се образуват в бита. То съответства и на възприетата методика в много европейски страни. Целта е да се определят по-лесно възможностите за последващото им оползотворяване.

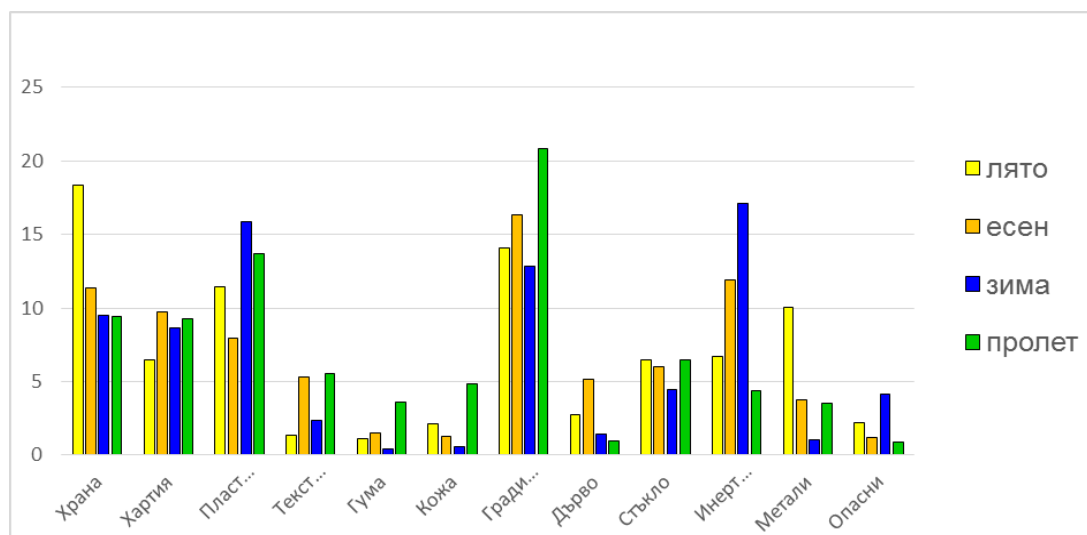
ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

За установяване на морфологичния състав са анализирани по 1000 кг. при всяка проба /пролет, лято, есен, зима/, или 4000 кг. за целия период на пробонабирания. Анализът на резултатите за Община Чупрене показва следното:

- Процентния дял на градинските отпадъци(17,5%) е по-малък от този в подобни общини с население до 3 000 жители (30,9%)
- Стъкло (7,0%) надвишава процентно тези от подобни общини с население до 3 000 жители (2,4%)
- Резултатите, получени за останалите фракции са съпоставими с тези на средните за страната за подобни общини с население 3 – 25 000 души.

Общото количество биоразградими отпадъци(храна, градински и дърво) генерирани на територията на Община Чупрене за 2015 г. е **38.7 тона**, което е **34,6 %** от общия битов отпадък.

Процентно съдържание на морфологичните фракции ТБО по сезони

Общи количества образувани смесени БО, тона

Морфологична фракция	Количества, т
	Общо за Общината
Храна	16.1
Хартия и картон	10.4
Пластмаса	14.1
Текстилни	4.3
Гума	1.9
Кожа	2.5
Градински	19.6
Дърво	3.0

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Стъкло	7.8
Инертни	24.4
Метали	5.5
Опасни	2.4
Общо	112.0

Морфологичен състав на образуваните отпадъци в Община Чупрене

Морфологична фракция	Съдържание на отделните фракции в %
	Общо за Общината
Храна	14.4
Хартия и картон	9.3
Пластмаса	12.6
Текстилни	3.8
Гума	1.7
Кожа	2.2
Градински	17.5
Дърво	2.7
Стъкло	7.0
Инертни	21.8
Метали	4.9
Опасни	2.1
Общо	100.0

Строителни отпадъци

С Наредбата за управление на строителните отпадъци и за влагане на рециклирани строителни материали, приета с ПМС № 277/05.11.2012 г. (ДВ бр.89/2012 г.) се регламентира предотвратяване и ограничаване на замърсяването на въздуха, водите и почвите, както и ограничаване риска за човешкото здраве и околната среда в резултат на третирането и транспортирането на строителните отпадъци.

Целта е:

- Да се предотврати и минимизира образуването на строителни отпадъци (СО);
- Да се насърчи рециклирането и оползотворяването на СО;
- Да се увеличи употребата на рециклирани строителни материали;

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

- Да се намали количеството за депониране на СО.

Строителните отпадъци са получават вследствие на строително-монтажни работи и премахване, включващи минерални отпадъци, пластмаси, метал, хартия, изолационни материали, дърво, азбест и др.

Минералните отпадъци се образуват в резултат на строителство или събаряне на сгради и съоръжения, които основно се състоят от тухли, бетон, строителни разтвори, естествен камък, пясък, керамични строителни материали, бетонови блокчета и/или газобетонови блокчета и др.

Строителните отпадъци, които се формират, събират, извозват и депонират на територията на община Чупрене са предимно от домакинствата на граждани.

Основните строителни отпадъци по кодове и наименования са:

17 01 01 – бетон

17 01 02 – тухли

17 01 07 – смеси от бетон, тухли, керемиди, плочки, фаянсови и керамични изделия, различни от упоменатите в 17 01 06

17 05 06 – изкопани земни маси, различни от упоменатите в 17 05 05

17 09 04 – смесени отпадъци от строителство и събаряне, различни от упоменатите в 17 09 01, 17 09 02, 17 09 03

В сила от 14.07.2014 г., преди започване на строително-монтажни работи и/или премахване на строеж, Възложителят е отговорен за изготвяне на План за управление на строителните отпадъци по чл.11, ал.1 от Закона за управление на отпадъците.

Ярко изразената икономическа и социално-демографска криза в общината, доведоха до пълно замиране на всякаква дейност, свързана с ново строителство или реконструкция на сгради. От тук и почти пълната липса или пренебрежимо малкото количество строителни отпадъци, образувани се на територията на общината.

Производствени отпадъци

На територията на общината няма развити производствени предприятия и не се генерират производствени отпадъци.

Бъдещата визия на общината не е свързана с развитието на такива отрасли, които да доведат до появата на значими количества производствени отпадъци.

Опасни отпадъци

В общината няма действащи системи и пунктове за събиране и/или третиране на опасни отпадъци от домакинствата. Неоползотворените пестициди, от времето на АПК-си, се съхраняват във 6 ББ-кубовете на територията на бивш стопански двор в землището на Долни Лом.

Сключени са договори с нарочни лицензирани фирми, на които се предават отпадъци като батерии, отработени масла, автомобилни гуми, излезли от употреба автомобили, електрическо оборудване. Както и при строителните отпадъци количествата са крайно ограничени, поради демографската и социално-икономическа стагнация.

Усъвършенстването на системата за управление на отпадъци в община Чупрене може да бъде постигнато чрез предприемане на действия по следните направления:

- оползотворяването на биоразградимите отпадъци чрез домашно компостиране;

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

- усъвършенстване на общинската система за разделно събиране на пластмасовите бутилки;
- разделно събиране на опасните отпадъци от бита / луминесцентни лампи, опаковки от бои, лакове, химически препарати и др. подобни/ и предаването им за обезвреждане/рециклиране чрез системата за регионално управление на отпадъците;
- законосъобразно третиране на строителните отпадъци;
- недопускане появата на нерегламентирани сметища на територията на общината;

1.2.9. Шум

Основен източник на шум в общината е автотранспорта, като въздействието му върху акустичната обстановка е незначително.

Мероприятията, които следва да се извършат за запазване на акустичния комфорт в населените места, са свързани с поддържане и озеленяване на площите в района на пътните артерии, ремонт на пътната мрежа и подобряване организацията на движението на автомобилния транспорт.

1.2.10. Радиационна обстановка и влияние от нейонизиращи лъчения

На територията на общината няма източници на радиационно замърсяване.

1.3. Управленски фактори

1.3.1. Органи на управление

В структурата на общинската администрация е обособена и функционира дирекция „Обща администрация“ с гл.специалист „Екология и ОМП“.

Структурирана е и бюджетна дейност по селско и горско стопанство, лов и риболов с трима специалисти, от които двама специалист-лесничей.

Към Общински съвет Чупрене функционира „Комисия по земеделие и гори, общинска собственост, екология, евроинтеграция и еврофондове”

Правата и задълженията на КМЕТА НА ОБЩИНАТА са регламентирани от националното екологично законодателство. Съгласно чл.15 от Закона за опазване на околната среда Кметът има следните задължения:

- да информира населението за състоянието на околната среда;
- да разработва и контролира заедно с другите органи, планове за ликвидиране на последствията от аварийни и залпови замърсявания на територията на общината;
- да организира управлението на отпадъци на територията на общината;
- да контролира изграждането, поддържането и правилната експлоатация на пречиствателните станции за отпадъчни води в урбанизираните територии;
- да организира и контролира чистотата, поддържането, опазването и разширяването на селищните зелени системи в населените места и крайселищните територии, както и опазването на биологичното разнообразие, на ландшафта и на природното и културното наследство в тях;

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

- да определя и оповестява публично лицата, отговорни за поддържането на чистотата на улиците, тротоарите и други места за обществено ползване на територията на населените места, и да контролира изпълнението на техните задължения;
- да организира дейността на създадени с решение на общинския съвет екоинспекции, включително на обществени начала, които имат право да съставят актове за установяване на административни нарушения;
- да определя длъжностните лица, които могат да съставят актове за установяване на административните нарушения по Закона за опазване на околната среда;
- да определя лицата в общинската администрация, притежаващи необходимата професионална квалификация за осъществяване на дейностите по управление на околната среда.

Кметът на общината може да възлага изпълнението на изброените функции на кметовете на кметствата в общината и кметските наместници.

Кметът на общината организира управлението на дейностите по отпадъците, образувани на нейна територия, съобразно изискванията на Закона за управление на отпадъците и общински документи.

Съгласно Закона за управление на отпадъците, Кметът на общината отговаря за:

- осигуряването на съдове за съхраняване на битовите отпадъци;
- събирането на битовите отпадъци и транспортирането им до регионалното депо;
- почистването на уличните платна, площадите, алеите, парковете и другите територии от населените места, предназначени за обществено ползване;
- избора на площадка, изграждане, поддържане, експлоатация, закриване и мониторинг на депата за битови и строителни отпадъци или на други инсталации или съоръжения за обезвреждане на битови или строителни отпадъци;
- разделното събиране на битови отпадъци, включително отпадъци от опаковки, като определя местата за разполагане на необходимите елементи на системата за разделно събиране и сортиране на отпадъците от опаковки;
- организирането и прилагането на система за разделно събиране на излезлите от употреба луминесцентни и други лампи, съдържащи живак;
- организирането на дейността по събирането и съхраняването на излезли от употреба моторни превозни средства на площадките за временно съхраняване;
- предотвратяване изхвърлянето на отпадъци на неразрешени за това места и/или създаването на незаконни сметища;
- определянето на места за смяна на отработени моторни масла и информиране на обществеността за това;
- определянето на места за поставяне на съдове за събиране на негодни за употреба батерии.

Кметът разработва и изпълнява Програма за управление на отпадъците на територията на общината. Ежегодно в срок до 31 март кметът представя в РИОСВ – Монтана отчет за изпълнение на програмата.

Съгласно Закона за защита от шума в околната среда, Кметът или упълномощени от него длъжностни лица:

- упражняват контрол за спазване изискванията на Закона за защита от шума в околната среда в тихите зони и урбанизирани територии;

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

- организират и регулират движението на автомобилния транспорт в населените места с оглед намаляване на шумовите нива до допустимите норми.

Законът за водите изисква Кметът на общината да контролира:

- изграждането, поддържането и правилната експлоатация на канализационните мрежи и съоръженията за пречистване на битови отпадъчни води;
- изграждането, поддържането и експлоатацията на водностопанските системи;
- изграждането и регистрацията на кладенците за индивидуално водовземане от подземните води на територията на общината.

В изпълнение на изискванията на Закона за лечебните растения, кметът на общината ръководи изпълнителната дейност във връзка с ползването, опазването и култивирането на лечебните растения, като:

- организира изпълнението на дейностите по отношение на лечебните растения, включени в общинската програма за опазване на околната среда;
- издава разрешителни за ползване на лечебните растения от земи, води и водни обекти - общинска собственост;
- издава удостоверения за билките от култивираните лечебни растения;
- предоставя на министъра на околната среда и водите информация за нуждите на наблюдението и оценката на лечебните растения и на създаването и поддържането на специализираните карта и регистър за тях.

Отговорности и задачи на ЕКОЛОГА на общината са:

- участие в разработването на екологичната политика на общината;
- осигуряване на информационна обезпеченост за количеството генерирани отпадъци на територията на общината, за състоянието на околната среда в общината;
- реагиране на постъпили молби и сигнали от граждани, касаещи опазването на околната среда;
- дейности, свързани със стопанисването и опазването на горите от общинския горски фонд;
- издаване на становища по чл.32 от Закона за опазване на селскостопанското имущество относно искания на граждани за осъществяване на сечи;
- регистрация и издаване на разрешителни за събиране на лечебни растения;
- организиране на мероприятия по почистване и озеленяване на обществени площи и др.

Функциите на ОБЩИНСКИЯ СЪВЕТ са:

- да определя размера на такса „битови отпадъци” и таксата за поддържане чистотата на териториите за обществено ползване по Закона за местните данъци и такси;
- да приема Програма за опазване на околната среда на общината и всяка последваща актуализация;
- да контролира изпълнението на програмата и ежегодното внасянето на отчети по изпълнението ѝ от кмета на общината;
- да приема наредби, касаещи управлението на околната среда на общината и др.

1.3.2. Нормативна уредба

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Проблемите на общината в областта на екологията и практическата дейност по опазване на околната среда се решават чрез изпълнение на следните програми и наредби :

- ✓ Програма за опазване на околната среда;
- ✓ Програма за овладяване популацията на безстопанствени кучета на територията на общината.;
- ✓ Програма за управление на отпадъците ;
- ✓ Наредба за управление на отпадъците;
- ✓ Наредба за овладяване популацията на безстопанствените кучета и регистрацията на домашни кучета;
- ✓ Наредба за изграждане, стопанисване и опазване на озеленените площи и декоративната растителност на територията на общината

Динамичните промени в обществено-икономическия живот на общината налага тези основни документи периодично да се актуализират или пък създават нови, които да отговарят на настъпилите промени и нови изисквания, особено след присъединяването на България към ЕС.

1.3.3. Сътрудничество с други организации

Община Чупрене извършва обмен на информация за състоянието на околната среда със следните специализирани институции: РИОСВ – Монтана, РЗИ – Видин, БДДР – Плевен, Областна администрация – Видин, Министерство на околната среда и водите, Изпълнителна агенция по околна среда.

Правилността на общинската екологична политика се базира освен на гореспоменатите общински програми и наредби и на преки връзки с Районната инспекция по околната среда и водите - Монтана. Деловите контакти с инспекцията, гарантират актуалност на общинската екологична политика в синхрон с българското и европейско законодателство. Редовните консултации, обмяна на опит и съвместни действия със съседни общини, неправителствени организации и представители на бизнеса, са залог за правилна екологична политика, целяща поддържането на качествена жизнена среда в населените места и съхраняване на заобикалящата ги природ

1.3.4. Информирание на обществеността

Съгласно чл.17 от Закона за опазване на околната среда, всеки има право на достъп до налична информация за състоянието на компонентите на околната среда, както и за дейностите или мерките, включително административни мерки, планове и програми, които оказват или са в състояние да оказват въздействие върху околната среда.

Информирането на населението на община Чупрене за състоянието на околната среда, за изпълнението на мерките от Общинската програма за опазване на околната среда, както и за реализацията на проекти с екологична насоченост, се осъществява чрез публикуването на информация на интернет страницата на общината, чрез съобщения на информационното табло на общината и вестник „Торлаци“.

1.3.5. Услуги, свързани с опазване на околната среда

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Общината извършва следните услуги, свързани с опазване на околната среда:

- осигуряване на съдове за съхраняване на битовите отпадъци ;
- събиране на битовите отпадъци и транспортирането им до Регионалното депо за обезвреждане;
- осигуряване чистотата и поддържането на териториите, предназначени за обществено ползване;
- осигуряване поддържането и разширяването на зелените системи в населените места и крайселищните територии,
- организиране на разделното събиране на пластмасови отпадъци;
- организиране на дейността по събирането и съхраняването на излезли от употреба моторни превозни средства на площадките за временно съхраняване;
- определяне места за смяна на отработени моторни масла и информиране на обществеността за това;
- определяне на места за поставяне на съдове за събиране на негодни за употреба батерии.
- осъществяване на контрол срещу изхвърлянето на отпадъци на неразрешени за това места и/или създаването на незаконни сметища;
- информиране на населението за състоянието на околната среда.

1.4. Икономическо, демографско и социално състояние

1.4.1. Икономическо състояние

Община Чупрене е с много слабо развита икономика, като основната част от brutния вътрешен продукт (БВП) се формира в рамките на вторичния сектор и в по-малка степен в първичния. Секторът на услугите е слабо развит. Общината се характеризира като:

- район в индустриален упадък;
- изостанал селски район;

Макросредата, в която се развива икономиката на община Чупрене, се оформя под въздействието на множество фактори (политически, социално - икономически и демографски). Съвкупното им влияние като цяло се отразява негативно върху икономическото ѝ развитие. Определящи фактори за икономиката на община Чупрене са:

- ★ Наличните природни ресурси, които са предпоставка за развитието на различните форми на туризъм;
- ★ Екологичната чистота на района;
- ★ Възможност за екологично чисто земеделие;
- ★ Фондове на Европейския съюз - Развитие на малкия и средния бизнес;
- ★ Развитие на преработвателната промишленост – диворастящи плодове и билки;
- ★ Развитие на народни занаяти на основана на дървопреработването и задругите;
- ★ Провеждане на мероприятия за дърводобив и залесяване в общинската гора;
- ★ Развитие на ловно и рибно стопанство.

Основните действащи предприятия са микро фирми, характеризиращи се с ниска конкурентоспособност, които нямат средносрочно или дългосрочно планиране. На практика липсва производствено коопериране под формата на асоциации, кооперации или други форми на сдружаване на производителите от даден сектор. Външните инвестиции в общината са

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

изключително малко. Въпреки че общината не разполага с възможности за привличане на допълнителни собствени средства, тя е основният движещ фактор в развитието на общността и най-дейна по отношение на привличането на допълнителни инвестиции, посредством участието в различни национални и европейски програми. В същото време бюджетът на общината се формира главно от държавната субсидия, което ограничава нейните възможности.

Промишленост

Икономиката в община Чупрене е много слабо развита – липсват предприятия, фирми, които да осигуряват постоянни работни места. Завод “Миджур” /Видекс/, които в миналото е осигурявал окло 150 работни места, след последната производствена авария, довела до смъртта на 15 души, е преустановил всякаква производствена дейност. Заети в предприятието в момента са 5 човека. Съществуват няколко микро фирми работещи в областта на дърводобива, търговията, услугите.

Единственото, макар и слабо развитие, се отбелязва в областта на **енергетиката**. Изградените мини ВЕЦ са плод на частни инвестиции. Работещите към настоящия момент на територията на общината електроцентрали са:

↪ Каскада “Горни лом” – инсталирана мощност 8 MW :

★ ВЕЦ “Китка”;

★ ВЕЦ “Миджур” ;

★ ВЕЦ “Горни лом”.

Трите централи са приватизирани и са частна собственост

↪ МВЕЦ “Флеш” – с.Горни Лом – частна собственост

↪ МВЕЦ “Бързи вир” – с.Горни Лом – частна собственост

↪ МВЕЦ “Мега 1” – с.Долни Лом – частна собственост

↪ МВЕЦ “Манастирка” – с.Чупрене – частна собственост

↪ ВЕЦ в р.Голема река землището на с.Чупрене

В процес на изграждане са още три МВЕЦ-а :

★ ВЕЦ в р.Лева река землището на с.Горни Лом

★ ВЕЦ в р.Бърза река землището на с.Бърза река

От 2012 г. на територията на общината има изградени и две фотоволтаични централи – в с.Доли лом и в с.Върбово.

Единственото държавно предприятие на територията на общината е Държавно горско стопанство “Миджур” с.Чупрене, с основна дейност дърводобив и стопанисване на горите от

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

държавния горски фонд. ДГС се занимава и с ловен туризъм, за който има прекрасни условия на територията на община Чупрене.

Туризъм

Община Чупрене разполага с благоприятни възможности за развитието на алтернативните форми на туризъм. Това е обусловено и от наличните природни и културни ресурси:

- значителния горски фонд обуславя развитието на ловния спорт на база съществуващото разнообразие от дивеч и богат горски фонд;
- значителни по своята територия защитени територии и площи от Натура 2000
- културно-исторически забележителности.

Общината разполага с неусвоен потенциал за развитие на зимен, селски, екологичен и ловен туризъм, чието бъдещо развитие трябва да залегне в близко бъдеще. Отрасълът туризъм е от изключителна важност за развитието на община Чупрене. Природните дадености на общината, запазената чиста околна среда, гостоприемството на местното население са добра основа за развитието на туризма в общината.

Общинското ръководство, взимайки предвид значителният наличен потенциал за развитие на летен и зимен отдих, туризъм и спорт, който тази територия притежава, започна работа по преодоляването на икономическата, демографска и социална криза, чрез реализирането на проект „Туристическа и ски зона „Миджур“ /ТСЗ „Миджур“/.

Структуроопределящо място в идеята, е изграждането на туристически център в подножието на вр.Миджур, чиято климатична и орографска характеристика предлагат широко поле за реализиране на ски център с много добри качествени показатели. Много близо до въпросния терен за реализиране на проекта, от другата страна на държавната граница, е сръбския курорт „Бабин зуб“, който с успешното си дългогодишно функциониране, дава увереност за успешна реализация на нашия проект.

Инвестиционните намерения стартират с разработването на общ устройствен план /ОУП/. Неговата главна цел е създаването на оптимална пространствена и функционална структура за развитие, изграждане и комплексно устройство на среда за летни и зимни форми за спорт и отдих в хармонично единство на урбанизираните структури със съществуващите природни и антропогенни елементи и специфични социално-икономически условия. Постигането на въпросната цел се свързва с изпълнението на следите задачи:

- определяне на териториалният обхват за пространствено развитие на туристическата и ски-зона до 2035 г;
- определяне на трасетата и структурата на ски-пистите и туристическите маршрути за лятно и зимно ползване;
- определяне на трасетата на лифтовите съоръжения;
- определяне на вътрешната структура и елементите на функционалната система "отдих и спорт";
- определяне на функционалното предназначение на отделните видове терени, съобразно трасетата на пистите и съоръженията и структурата на функционалната система "отдих и спорт";
- организиране и локализиране на основните елементи на обслужващата сфера;
- определяне на комуникационната достъпност и паркирането;
- развитие, оразмеряване и провеждане на елементите на инженерните мрежи;
- създаване на условия за поддържане на екологическото равновесие и опазване на природната среда от неблагоприятни антропогенни въздействия;
- разработване на програма от мероприятия и система за управление реализацията на ОУП на туристическа и ски-зона „Миджур“.

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Предвижда се върху терен в подножието на вр.Миджур , да бъдат изградени две велотрасета /комбинирани със съществуващи туристически пътеки/, 14 трасета за алпийски ски-спорт и шест лифтови съоръжения. Три от тях ще работят през всички сезони, за да обслужват през топлите месеци, пешеходните и вело-туристи. Заложено е изграждането още на: система за технологичен сняг, заведения за хранене, транспортен достъп и паркиране, спортна, туристическа и техническа инфраструктура и други обслужващи обекти. Предлагащата концепция е съобразена с намиращите се в съседство защитени територии. От гледна точка на Натура 2000, доминиращ мотив при реализацията на проекта, ще е пълно запазване на природната характеристика на района, без увреждане на неговата биота.

Във връзка с изискванията на Закона за опазване на околната среда /чл. 85, ал.1/ и чл.2, ал.1, т.1 от Наредба за условията и реда за извършване на екологична оценка на планове и програми, проектът за ОУП на ТСЗ „Миджур“, подлежи на Екологична оценка и Доклад за оценка на степента на въздействие.

Селско стопанство

Площта, която обработваемите земи заемат в област Видин е 1 867 226 дка. и представлява 61,57% от общата територия на областта. За разлика от средните показатели за областта, община Чупрене се отличава с по-малък процент на обработваемите земи, предвид преобладаващия планински и полупланински релеф.

От цялата площ на община Чупрене, обработваемата земя е около 33.6% от общата територия, което е значително по-ниско, от средното за страната. Ниският относителен дял се обуславя от планинския и полупланинския характер на релефа на територията на общината. От цялата обработваема земя, 75,7% е относителния дял на ливадите и пасищата. Обработваемата земя е запазена екологично чиста.

Мерите и пасищата заемат площ от 17 129 дка. Заедно с обработваемата земя мерите и пасищата формират т.н. стопанисвана земя – общо 117 838 дка. Преобладаващи категории земи в общината са от III до IX категория.

Изоставените земеделски земи на територията на общината са тревожен факт за развитието на земеделието и изисква специално внимание. Причините за наличието на пустеещи земи са от различен характер и могат да се обобщят в следните групи:

- като резултат от процеса на възстановяване собствеността върху земята – голям брой собственици върху един имот, при това преобладаваща част от собствениците живеят извън населеното място, в което се намират възстановените им имоти и се занимават с дейности различни от земеделие, нисък размер на рентата, изплащана от арендатори, липса на финансови средства у земеделските производители за използване на съвременни технологии и техника;
- икономически;
- демографски – обезлюдяване на населените места.

Основните проблеми пред развитието на селското стопанство в общината са свързани с няколко взаимно усиливащи се фактора:

- обезлюдяване на селските райони;
- използването на продукцията основно за лични нужди;
- намаляване броя на отглежданите животни;
- липсата на кооперации и сдружения на земеделските производители;

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

- поливната мрежа в региона е разрушена;
- слабо ниво на механизация и обновяване на парка;
- липсата на преработващи предприятия на територията на общината;

В общината се наблюдава изключително висок процент на застаряване на земеделските производители. Използва се предимно семейна работна сила, а възможностите за наемна са силно ограничени.

Земеделските земи в община Чупрене са реална предпоставка за развитие на предприемачество в областта на растениевъдството/животновъдството. Условието са подходящи за отглеждане на трайни насаждения, ягоди, малини, боровинки, гъбопроизводство и билкосъбиране.

Животновъдството също е традиционно за общината, но изпитва сериозни затруднения в последните години. Те са свързани с модернизацията на производството, а оттам и с ниската конкурентоспособност на отрасъла.

В структурата на животновъдството в община Чупрене, водещо е отглеждането на овце, което в голяма степен е определено от географските особености на средата и традициите в региона.

Наличието на много добри пасища и ливади в планинската и полупланинската част на общината са условие за развитие на овцевъдството и месодайното говедовъдство. Добри са условията за отглеждане на овце и кози. Пчеларството и зайцевъдството също имат потенциал за развитие и обогатяване на асортимента от предлагани продукти.

Голяма част от животните, с малки изключения, през последните години се отглеждат в личните дворове на населението, много често при примитивни условия. Това прави отрасъла губещ и допълнително затруднява развитието му.

Състояние на инфраструктурата

Община Чупрене е най-отдалечената община от Областния център Видин. Най-близката магистрала е „Хемус“, мястото за свързване е гр. Ботевград – на 140 км. Разстоянието до главен международен път Е79 е 22 км. Разстоянията до областните центрове в Северозападна България са: Видин – 70 км, Монтана – 65 км и Враца – 100 км.

През територията на общината преминават Републиканските пътища III-102 и III-114. Изградената пътна мрежа включва общо 68,8 км., от които 38,5 км. третокласен път (цитираните Републикански пътища) и 30,3 км. местни общински пътища. Настилната на пътищата е 100 % асфалтова, в отлично състояние.

Всички населени места са електрифицирани и водоснабдени.

1.4.2. Демографско състояние

Населението на община Чупрене е основният ресурс, от който зависи развитието на местната икономика. Неговият брой, тенденциите в изменението на естествения прираст и възрастовата структура, посоката на механично движение /към или от Общината/ са

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

определящи параметри за насоките на социално икономическата политика на общинските власти.

Икономическата криза дава отражение и в задълбочаването на демографските проблеми, свързани с процесите на раждаемост, смъртност, миграция на населението.

На територията на общината има 8 села /Чупрене, Върбово, Търговище, Протопопинци, Репляна, Горни Лом, Долни Лом, Средогрив/с административен център с.Чупрене. По данни от Национална база към 15.03.2013 год. населението на община Чупрене е 1 959 души, от които 961 мъже и 995 жени.

Гъстотата на населението на община Чупрене /6,19 души на кв.км./ е значително по малка от средната за страната /67,7 души на кв.км./ и приблизително седем пъти по - малка от средната за Северозападен район - 43,18 души на кв.км.

Гъстотата на населението е показател за териториалната осигуреност на населението от гледна точка на териториалния фонд като ресурс за развитието на общината.

След анализиране на данните от публикуваната информация от ГД „ГРАО” в общинският център с. Чупрене живеят 537 души. Най-голямото селище е с. Горни Лом с постоянно население от 721 жители.

Съществуваща тенденция в общината е свързана с напускане на голям брой жители, като сред тях има такива преминали младша възраст, образовани и осигурени с жилища. Основна причина е безработицата.

РАЗДЕЛ 2. АНАЛИЗ НА СИЛНИТЕ И СЛАБИТЕ СТРАНИ, ВЪЗМОЖНОСТИТЕ И ЗАПЛАХИТЕ

SWOT анализът изхожда от идеята, за разделянето на обекта на стратегическия анализ, от средата, в която той функционира. Обектът на стратегически анализ се разглежда откъм неговите “силни страни” и “слаби страни”. Средата, в която функционира обектът на стратегически анализ, се диференцира на “възможности” и “заплахи”.

Силни страни. Силните страни са ресурс, умение или друго предимство, което притежава анализираната община в сравнение с други сходни общини, средното за страната, други общини в съседни на страни, или в Европа. Силната страна е отличително качество, което показва, кои са сравнителните предимства на изследваната област. Силна страна е компетентността, която дава сравнително предимство.

Слаби страни. Слабите страни представляват ограниченията или недостигът на ресурси, умения и способности, които сериозно възпрепятстват развитието. Те характеризират изоставането на общината спрямо други общности, с които се правят сравненията, или спрямо поставени изисквания.

Възможности. Възможностите представляват най-благоприятните елементи на външната среда. Важно правило, което не бива да се забравя е, че възможностите са неизползвани ресурси на средата. Това са благоприятни външни фактори, от които секторът се възползва или би могъл да се възползва.

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Заплахи. Заплахите са най-неблагоприятните сегменти на външната среда. Те поставят най-големи бариери пред настоящото или бъдещото (желаното) състояние.

СИЛНИ СТРАНИ

- Възможности за развитие на еко туризъм
- Незамърсена и неувредена околна среда
- Висока степен на залесеност на територията, като предпоставка за дърводобивна/дървопреработваща промишленост и развитие на ловен туризъм
- Мотивираност на ръководството на общината да развива туризъм на базата на природните дадености на общината
- Наличие на чисти и плодородни обработваеми земи, като предпоставка за развитие на органично земеделие
- Богато биологично разнообразие и защитени територии
- Липса на значими замърсяващи производства на територията на общината
- Няма недостиг на питейна вода

СЛАБИ СТРАНИ

- Липса на финансови ресурс в общината и в населението
- Липса на канализация в селата от общината
- Слаба активност у населението за включване в преодоляване на обществено-икономическите проблеми.
- Затруднения при реализирането на система за разделно събиране на битовите отпадъци
- Намаляващо население - силни миграционни процеси, породени от липсата на привлекателна работа или ниско заплащане.
- Липсата на достатъчно мотивирана и компетентна работна ръка.
- Отглеждане на животни на неподходящи места

ВЪЗМОЖНОСТИ

- Държавна политика за развитие на туризма в България

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

- Общината е част от Северозападният планов район, който е определен като район за целенасочено въздействие
- Законът за лечебните растения
- Възможности за финансиране от инвестиционните фондове на ЕС.
- Възможност за финансиране на трансгранични проекти.

ЗАПЛАХИ

- Продължаваща зависимост от централната власт
- Продължаваща маргинализация на ромското малцинство
- Насочване на интереса на донорите към големите общини в страната
- Демографска криза - намаляване на работоспособното и професионално квалифицирано население.

РАЗДЕЛ 3. ВИЗИЯ ЗА ОКОЛНАТА СРЕДА НА ОБЩИНАТА

Визията описва крайното желано състояние на околната среда на общината според представите на населението и на общинското ръководство.

Устойчиво развитие на община Чупрене, чрез ефективно и щадящо използване на природните ресурси и икономически просперитет, основан на нискоемисионна преработвателна и лека промишленост, развит атрактивен туризъм в национален и международен мащаб, екологично ориентирано селскостопанско производство и селища отговарящи на съвременните стандарти за качество на живот.

РАЗДЕЛ 4. ЦЕЛИ НА ПРОГРАМАТА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

В резултат на направените проучвания и след като бяха идентифицирани силните и слабите страни на община, възможностите и заплахите, които стоят пред нея и бе избрана визия, се формират целите, които общинската администрация и цялото население ще преследват, за да реализират очакванията си за просперитет.

4.1. Генерални стратегически цели

Генералните стратегически цели задават основните направления на работа в областта на околната среда. Насочени са към постигане на крайното желаното състояние на околната среда. Генералните цели са ориентирани към преодоляване на проблемите в общината, както и към запазване на природните характеристики, които са в добро състояние.

Като генерални стратегически цели в настоящата програма са формулирани следните:

1. Опазване и подобряване качеството на околната среда и осигуряване на здравословни условия за живот на населението.

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

2. Съхраняване на биологичното разнообразие и устойчиво ползване на природните ресурси.
3. Използване на природните дадености на територията на общината за развитие на икономическия потенциал и по специално за развитие на алтернативен туризъм, биологично земеделие, дърводобивна и дървопреработваща промишленост.

4.2. Специфични стратегически цели

1. Запазване на нивата на атмосферните замърсители под долните оценъчни прагове съгласно Наредба №7 за оценка и управление качеството на атмосферния въздух.

- 1.1. Реализиране на проекти за оптимизиране на зелената система на общината, насочени към запазване качеството на атмосферния въздух.
- 1.2. Повишаване на енергийната ефективност на общинските обекти чрез саниране на сгради и др. мерки, с цел ограничаване замърсяването на въздуха, причинено от комунално-битовото отопление.
- 1.3. Редовна актуализация на Програма за енергийна ефективност в общината.
- 1.4. Перманентен стремеж към реализирането на ниски емисии на въглероден двуокис

2. Подобряване управлението на водите и развитие на инфраструктурата за питейни и отпадъчни води.

- 2.1. Реконструкция на водопроводната мрежа в съставните села на общината с цел намаляване загубите на вода и повишаване качеството на питейната вода.
- 2.2. Реконструкция на водохващащите съоръжения и довеждащи водопроводи.
- 2.3. Ежегодни мерки по поддържане проводимостта на речните корита и дерета.
- 2.4. Перманентни мерки за недопускане на замърсяването на реките с битово-фекални води

3. Опазване на биоразнообразието и характерните за общината хабитати

- 3.1. Събиране на информация за находищата, количествата и състоянието на лечебните растения на територията на Общината.
- 3.2. Изграждане и поддържане на екопътеки в защитени територии, земеделски земи.

4. Оптимизиране на системата за управление на отпадъците.

- 4.1. Рекултивиране на общинското сметище за битови отпадъци.
- 4.2. Оптимизиране на организираното събиране и транспортиране на ТБО с цел намаляване на финансовите разходи, вредните емисии в атмосферата, шума.
- 4.3. Оптимизиране разположението, броя и капацитета на съдовете за смет и закупуване на недостигащите съдове.
- 4.4. Прилагане на пилотно домашно компостиране.

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

4.5. Въвеждане на разделно събиране на битови отпадъци, включително отпадъци от опаковки.

5. Повишаване на информираността на населението относно състоянието на околната среда и възможностите, които тя предлага за развиване на устойчиви икономически дейности

5.1. Периодично информиране на населението за изпълнението на мерките от Общинската програма за опазване на околната среда, както и за реализацията на различни други проекти с екологична насоченост, свързани с национални кампании и местни инициативи, чрез средствата за масова информация и други средства.

5.2. Организиране и провеждане на местни и международни инициативи, свързани с опазването на околната среда и честване по подходящ начин на дати от екологичния календар.

5.3. Включване на децата от общината в различни програми за екологично образование и възпитание.

5.4. Развитие и укрепване на връзките на общинската администрация с неправителствените организации и гражданите чрез включването на техни представители в общински съвети и комисии и при разработване на проекти в областта на околната среда и здравето.

5.5. Създаване на посетителски информационни центрове, екопътеки, маркировка в защитените територии.

5.6. Информирание на обществеността за възможностите за финансиране на проекти за развиване на биологично земеделие, селски и екотуризм.

4.3. Приоритети

Основните критерии, чрез които се определя приоритетността на целите са:

- Намаляване и предотвратяване на риска за човешкото здраве и създаване на условия на жителите на общината да живеят в чисти и приветливи населени места;
- Подобряване благосъстоянието на населението на общината чрез създаване на благоприятни условия за развитието на икономиката, най-вече на туризма и селското стопанство;
- Изпълнение на законовите изисквания в областта на околната среда.

Анализирайки целите на програмата, състоянието на околната среда и формулираната визия за бъдещото развитие на общината се налага следната приоритетност в реализирането на целите :

Ползване и развитие на системата за регионално управление на отпадъците.

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Преустановяване на негативното антропогенно въздействие върху водните басейни в общината.

Запазване на положителните екологични показатели на природната среда.

Необходимо е да се направи уточнението, че до известна степен приоритетното предимство е условно и се дължи в повечето случаи на определени нормативни срокове. В крайна сметка формирането и поддържането на качествена жизнена среда е плод от функционирането на взаимосвързани и взаимозависими биотични и абиотични елементи, като трябва да се отчете и влиянието на социално-икономическата и политическа компонента.

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

РАЗДЕЛ 5. ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ

I.ОПАЗВАНЕ КАЧЕСТВОТО НА АТМОСФЕРНИЯ ВЪЗДУХ

ДЕЙНОСТ	ЗАДАЧА	ОТГОВОРНИК	СРОК	ИНДИКАТОР	ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАНСИРАНЕ
1	2	3	4	6	7
1. Запазване качеството на атмосферния въздух в края на периода, отговарящо на основните показатели за качество на атмосферния въздух.	Рехабилитация и реконструкция на уличната мрежа с цел снижаване на праховите емисии	ОА	постоянен	постигнат резултат	Програма за развитие на селските райони 2014-2020 Общински бюджет
	Проучване на финансовите и технически аспекти за инсталиране на информационно електронно табло за качеството на въздуха	ЕКОЛОГ	2020	резултат	Общински бюджет
	Редовни мероприятия по поддържане и развитие на зелената система на населените места	ОА	постоянен	резултат	Общински бюджет

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

	Реализиране на територията на общината на проекти с алтернативни източници на енергия за отопление на частни и обществени сгради.	Общинска администрация	2020	Работни проекти	Общ. бюджет, европейски фондове и частни инвестиции
	Ремонт, обновяване и повишаване на енергийната ефективност на обществени и частни сгради.	собственици	постоянен	брой осъществени проекти	Общински бюджет, европейски фондове и частни инвестиции
2. Осъществяване на контрол върху потенциалните източници на замърсяване на въздушния басейн над общината	Периодични контролни дейности по отношение на продуцираните емисии: - суспендир. частици /общ прах/ - фини прахови частици - серен диоксид - азотен диоксид и /или азотни оксиди/ - въглероден оксид - озон	ЕКОЛОГ	постоянен	брой замервания	Общински бюджет
	Проучване на трансграничния въздушен пренос от съседните общини на Република Сърбия	ЕКОЛОГ	през целия период	набор информация	Общински бюджет
	Споразумение с РИОСВ/лицензирана лаборатория за осъществяване на периодични измервания.	ЕКОЛОГ	2017/2018	брой замервания	Общински бюджет

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

II. ПОДОБРЯВАНЕ УПРАВЛЕНИЕТО НА ВОДИТЕ И РАЗВИТИЕ НА ИНФРАСТРУКТУРАТА ЗА ПИТЕЙНИ И ОТПАДЪЧНИ ВОДИ.

ДЕЙНОСТ	ЗАДАЧА	ОТГОВОРНИК	СРОК	ИНДИКАТОР	ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАНСИРАНЕ
1	2	3	4	6	7
Реконструкция и модернизация на водопроводната мрежа с подобряване качеството на водата.	Поетапна подмяна на водопроводната мрежа в общинския център и селата	Общинска администрация	2020	Реализирани проекти	ПРСР 2014 – 2020 г. Общински бюджет
	Реконструкция и модернизация на довеждащите водопроводи	ВиК Администр. общините	2020	Реализиран проект	Структурни фондове на ЕС
	Преглед на санитарно-охранителните зони на основните водоизточници.	ВиК	постоянен	състояние на санитарните зони	ВиК, структурни фондове на ЕС

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

	Изграждане на канализационни мрежи и ПСОВ в населени места	ОА	при необходимост	брой изградени съоръжения	структурни фондове на ЕС/ЕФРР
Подобряване качеството на питейната вода по показател „мътност“	Изграждане на пречиствателна станция за питейна вода	Общинска администрация , ВиК	2020	реализиран проект	структурни фондове на ЕС, общински бюджет
	Периодично изследване качеството на водата на включените в регистър местни водоизточници	РЗИ, Общинска администрация	постоянен	Протоколи от изследвания	Общински бюджет

III. ОПАЗВАНЕ НА БИОРАЗНООБРАЗИЕТО И ХАРАКТЕРНИТЕ ЗА ОБЩИНАТА ХАБИТАТИ

ДЕЙНОСТ	ЗАДАЧА	ОТГОВОРНИК	СРОК	ИНДИКАТОР	ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАНСИРАНЕ
1	2	3	4	6	7
Ограничаване на негативните влияния върху биоразнообразието в общината	Проучване на потребностите, разработка и реализация на проекти , насочени към съхраняване на общинската биота	Еколог	постоянен	разработки	общински бюджет, структурни фондове

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

	Община Чупрене, съвместно с РИОСВ и ЛТУ да инициират провеждането на теренни проучвания върху състоянието на популацията на глухаря на територията на р-т „Чупрене“.	Еколог, ОА, институции	2018-2019	резултат от проучванията	общински бюджет и др.
	Изпълнение на планираните лесоустройствени мероприятия по горскостопанския план на общинските горски територии.	ОА	постоянен	отчет на горскостопанския план	общински бюджет
	Събиране на информация за находищата, количествата и състоянието на лечебните растения на територията на Общината.	Еколог	постоянен	отчет	общински бюджет
	Реализиране на превантивни дейности за намаляване на опасността от горски пожари и възстановяване на опожарени гори	лесоспециалисти	2017-2020	изпълнени мероприятия	общински бюджет
Устойчиво управление на защитени територии и защитени зони	Изпълнение на мерки и дейности за управление на защитени зони и защитени територии	ОА	2017-2020	разработки	общински бюджет, ПРСР

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

	Ангажиране на общината като заинтересована страна при разработване на планове за управление на защитени територии и защитени зони с цел за противодействие на туристическата ерозия и запазване на ландшафтния облик .	Еколог	постоянен	действащ договор	общински бюджет
	Съвместно с научни екипи и експерти от РИОСВ, да се проучи и проследи проблема с каламитата на короядите на територията на р-т „Чупрене“ и се предложи адекватно решение.	ОА	2018	брой теренни проучвания	общински бюджет
	Да се реализира процедура по подготовка и обявяването на природна забележителност „Клюн“ с цел съхранение на местообитанието сръбската рамонда и други редки и ендемични видове.	Еколог	2018-2019	финализиране на предложението	общински бюджет
	Поддържане на съществуващите екопътеки в общината	ОА	2018-2020	брой мероприятия	общински бюджет
	Включване на територии с природозащитен потенциал в изготвяния ОУП на общината.	ОА	2017	ОУП	общински бюджет

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

IV. ОПТИМИЗИРАНЕ НА СИСТЕМАТА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИТЕ.

ДЕЙНОСТ	ЗАДАЧА	ОТГОВОРНИК	СРОК	ИНДИКАТОР	ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАНСИРАНЕ
1	2	3	4	6	7
Усъвършенстване на система за управление на отпадъците на територията на общината.	Увеличаване броя на съдовете за смет, тип „Бобър“, на територията на общината	Еколог	ежегодно	брой закупени съдове	общински бюджет
	Оптимизиране на маршрутите за сметосъбиране, графици, контрол.	Еколог, кметски наместници	2018	% намалени разходи	общински бюджет
	Поетапно въвеждане на фамилно компостиране на биоразградими отпадъци в селата	Общинска администрация	2020	Закупуване на компостери	Общински бюджет ПУДООС

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

	Оптимизиране на организация за събиране и обезвреждане на масово разпространени опасни отпадъци (батерии, живачни лампи и т.н)	Еколог	2019-2020	Издадени заповеди и създаване на център за приемане на отпадъци	Общински бюджет, др. фондове
	Участие в национална та кампания „За чиста околна среда“	ОА	2017-2020	реализирани проекти	ПУДООС
	Организиране на ежегодни кампании за почистване на обществени площи, речни корита, замърсени терени	ОА	2017-2020	брой кампании	общински бюджет
	Рекултивиране на общинското сметища	ОА	2020	Изпълнение	ПУДООС, ОП „Околна среда“
Въвеждане на система за разделно събиране на отпадъци от опаковки	Въвеждане на система за разделно събиране на отпадъци от опаковки – хартия, стъкло, пластмаса	ОА	2018	реализирана система	организация по оползотворяване на опаковки
	Развитие на общинската система за събиране на пластмасови бутилки	Еколог	2017-2018	килограми предадени бутилки	общински бюджет
	Да се реализират програми за обучение на населението относно разделното събиране	ОА	2017-2020	Анализ на постигнати резултати	организация по оползотворяване на опаковки

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Администриране на таксата за битови отпадъци	Актуализиране на събираната такса за битови отпадъци	Кмет, ОА, общински съвет	при необходимост	Решение на общинския съвет	-
	Участие съвместно с другите общини от региона и национални структури при въвеждане на базов модел „Замърсителят плаща” Гл.експерт „РРП и УР”	ОА Еколог	постоянен	Разработване на регионална методика	-
	Провеждане на масова разяснителна кампания по запознаване на населението с промените в такса битови отпадъци и начина на формирането ѝ	ОА	постоянен	реализирана кампания	общински бюджет

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

V. ПОВИШАВАНЕ НА ИНФОРМИРАНОСТТА НА НАСЕЛЕНИЕТО ОТНОСНО СЪСТОЯНИЕТО НА ОКОЛНАТА СРЕДА И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ, КОИТО ТЯ ПРЕДЛАГА ЗА РАЗВИВАНЕ НА УСТОЙЧИВИ ИКОНОМИЧЕСКИ ДЕЙНОСТИ

ДЕЙНОСТ	ЗАДАЧА	ОТГОВОРНИК	СРОК	ИНДИКАТОР	ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАНСИРАНЕ
1	2	3	4	6	7
Повишаване на общественото съзнание за съхраняване на природните дадености и жизнена среда	Развитие и укрепване на връзките на общинската администрация с неправителствените организации и населението чрез включването на техни представители в общински съвети и комисии и при разработване на проекти в областта на околната среда и здравето.	ОА	постоянен	брой участници	общински бюджет

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

	стимулиране развитието на екологосъобразни, селскостопански производства	ОА	постоянен	мероприятия	общински бюджет
	Поощряване на граждански инициативи за опазване на околната среда	ОА	постоянен	брой инициативи	общински бюджет
Подобряване на информационната обезпеченост и ангажиране на местното население за опазване на околната среда	Използване на посетителския център за целите на екологическата информираност	Еколог	2018	разработки	общински бюджет
	Периодично информиране на населението за изпълнението на мерките от Общинската програма за опазване на околната среда, както и за реализацията на различни други проекти с екологична насоченост.	еколог	постоянен	изнесена информация	общински бюджет
	Информирание на обществеността за възможностите за финансиране на проекти за развиване на биологично земеделие, селски и екотуризъм.	ОА	2017-2020	информационни кампании	общински бюджет

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

	Съвместна работа с училищата по надграждане на придобитите знания в природозащитни убеждения.	еколог	постоянен	дейност	общински и училищни бюджети
--	---	--------	-----------	---------	-----------------------------

ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

РАЗДЕЛ 6. ОРГАНИЗАЦИЯ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ПРОГРАМАТА

Изпълнението на Програмата за околна среда на община Чупрене се координира от Кмета на общината, секретаря на общината, Директор дирекция „Специализирана администрация” и главен специалист „Екология”. Посочените длъжностни лица вземат решения при възникване на проблеми по изпълнението на програмата, контролират изпълнението на планираните дейности от общински служители и външни организации, следят за спазване на поставените срокове за реализация на мерките.

Определените длъжностни лица търсят алтернативни източници на финансиране на планираните мерки, в случай че не бъдат получени средствата от планираните източници.

Кметът на общината ежегодно представя в Общински съвет, РИОСВ – Монтана и пред обществеността отчет на напредъка по изпълнението на програмата.

При оценката на напредъка по изпълнение на програмата могат да бъдат използвани следните показатели:

- намалено съдържание на въздушни замърсители;
- трайни стандартни параметри на питейната вода;
- дял на домакинствата, обслужвани от новите/подобри системи за водоснабдяване;
- дължина на реконструирани и рехабилитирани водоснабдителни системи;
- водни загуби, м³;
- дял на населението, включено към канализационната мрежа;
- дял на населението, включено към селищните ПСОВ;
- брой новоизградени или рехабилитирани ПСОВ в населените места и зоните за бизнес и туризъм;
- процент пречистени отпадъчни води, подложени на първично пречистване;
- процент отпадъчни води, подложени на вторично пречистване;
- брой трайно премахнати нерегламентирани сметища;
- брой на площадките за компостиране;
- брой/площ на укрепени свлачища;
- дял на оползотворените отпадъци от общото количество генерирани отпадъци на територията на общината;
- брой нови технологии и производства, предпазващи от замърсяване;
- площ на новосъздадените или възстановени зелени площи в общината и др.

Програмата обхваща период на изпълнение три години /2017–2020/ и нейната следваща актуализация ще бъде направена през 2020 г. При необходимост тя ще бъде допълнена или актуализирана по-рано.